

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TELEVİZYONDA YAYINLANAN DİNİ PROGRAMLARDA
KADININ TEMSİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Vahdet Mesut AYAN

Ankara-2014

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TELEVİZYONDA YAYINLANAN DİNİ PROGRAMLARDA
KADININ TEMSİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Vahdet Mesut AYAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Bedriye POYRAZ

Ankara-2014

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TELEVİZYONDA YAYINLANAN DİNİ PROGRAMLARDA
KADININ TEMSİLİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../200...)

Tezi hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE KADIN	12
---------------------------	-----------

1.1.Genel Olarak Tek Tanrılı Dinler ve Kadın.....	12
1.2.İslam ve Kadın.....	23
1.3.Yahudilik ve Hıristiyanlıkta Kadın.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYADA KADININ TEMSİLİ BAĞLAMINDA İDEOLOJİ VE TEMSİL KAVRAMLARI	44
---	-----------

2.1.İdeoloji Kavramı ve Temsil Sorunu.....	44
2.2. Medyada Kadın Temsili.....	58
2.2.1. Feminist Teoriler ve Medya.....	70
2.2.1.1.Liberal Feminizm ve Medya Kuramı.....	71
2.2.1.2. Radikal Feminizm ve Medya Kuramı.....	74
2.2.1.3. Sosyalist Feminizm ve Medya Kuramı.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ PROGRAMLARDA KADIN TEMSİLİNİN TEMATİK ANALİZİ	83
---	-----------

3.1.Çalışmanın Tanımı.....	83
3.2.Yöntem.....	84
3.2.1.Programlarda İşlenen Temalar.....	85
3.2.1.1.Annelik.....	85
3.2.1.2.Evlilik.....	91
3.2.1.3.Kadın Erkek İlişkileri.....	98
3.2.1.4.Güzellik.....	105
3.2.1.5.İffet ve/veya Namus.....	108

3.2.1.6.Şiddet.....	111
3.2.1.7.Kadının Toplumsal ve Dini Alandan Dışlanması.....	113
3.2.1.8.Kürtaj.....	116
3.3. Genel Değerlendirme.....	117
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA.....	124
ÖZET.....	133
ABSTRACT.....	134

GİRİŞ

Bu çalışmada, televizyonda haftada bir gün yayınlanmakta olan iki dini programın kadın temsili üzerinde durulmuştur. Çalışmanın inceleme alanını söz konusu dini programlar oluşturduğundan tek tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde yer alan kadın temsilleri ve hem bu metinlerdeki temsil süreçlerinin hem de ilgili televizyon programlarındaki temsil süreçlerinin net bir biçimde ortaya çıkmasını sağlamak için ideoloji ve temsil arasındaki ilişki çalışmanın kuramsal çerçevesini meydana getirmiştir. Kadının televizyon programlarındaki temsilinin ideolojik yapısını anlayabilmek ve bu yapının dönüştürücü eleştiriye tabi tutulmasını sağlamak amacıyla da feminist teorilere ve bu teorilerin medya yaklaşımlarına çalışmada yer verilmiştir.

Çalışmada bu konunun seçiminde en büyük nedenlerden biri, İslami hareketin medya alanında Türkiye tarihinde hiç olmadığı kadar etkin hale gelmesi ve bu bağlamda Türkiye’de özellikle televizyon yayıncılığında İslami motiflerin yer almasının oldukça yaygınlaşmasıdır. Çıkışı daha öncelere dayanan; ancak Türkiye’de hem toplumsal bir güç hem de sermaye hayatında 80 ve 90’larla beraber büyük bir güç haline gelen Siyasal İslam, şüphesiz kendine medya alanında hiç de küçümsenmeyecek merkezi bir alan açabilmiştir. Televizyon yayınlarının yanında yazılı basında da İslami hareket tüm değişik fraksiyonlarıyla beraber yer almaktadır. Özellikle AKP iktidarı döneminde İslami medyanın bir sıçrama gösterdiği de bilinen bir gerçektir. Medya dünyası içinde önemli bir yayılma gösteren bu tür medya gruplarının ideolojik etkileri toplumsal hayatta önemli bir rol oynamaktadır.

Toplumdaki geleneksel kodları işleyip pekiştirmede ve dahası meşrulaştırmada diğer medya gruplarında da gözlemlendiği gibi İslami medyanın ve

daha özel olarak da dini programların önemi aşikârdır. Ancak burada unutulmaması gereken önemli nokta, bu kodların İslami medyanın bağımsız olarak yaratmadığı; daha ziyade, özellikle basmakalıp toplumsal cinsiyet rollerini defalarca göstermek suretiyle bu imgeleri veya normları pekiştirdiği gerçeğidir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi ve toplumsal düşünde hali hazırda var olan imgelerin yeniden üretilmesinde televizyon programlarının etkisi büyüktür. Master tezi için bu çalışmanın seçilmesinde, yukarıda da değinildiği gibi dini söylemlerin, televizyon ekranlarında artık sürekli olarak yer alması, tür ve format özelliklerine bakılmaksızın neredeyse tüm programlarda (evlilik, sağlık, eğitim, eğlence, belgesel vd.) muhakkak bir dini danışmana -bu zaman zaman herhangi bir caminin imamı da olabiliyor- veya ilahiyat fakültesinde görevli bir akademisyene yer verilmesi önemli bir etken olmuştur.

Salt dini olsun ya da olmasın bu programlarda sürekli olarak toplumsal cinsiyetin ve onun yerleşik kalıplarının işlenmesi dikkat çekici bir durum oluşturmaktadır. Hatta zaman zaman nefret suçuna varabilecek söylemlerde dahi bulunan programlar, ayrımcı söylemleri hiçbir sorumluluk hissetmeden yayabilmektedirler.¹

2013 Ramazan ayında TRT’de 24 Temmuz tarihinde ekrana gelen sahur programında böyle bir duruma rastlanılmıştır. Tasavvuf düşünürü Ömer Tuğrul İnançer’in hamile kadınlar ve ped reklamları için söyledikleri dini programların kadına olan bakışını yansıtması açısından çok önemlidir.

¹ Örneğin 2012 yılında TRT öğle kuşağında ekrana gelen ve Gülben Ergen’in sunduğu “Gülbençe” programına davetli olarak mutasavvıf Cemalnur Sargut katılmış ve Allah sevgisinin konu edinildiği programda ateistlere Gülben Ergen tarafından “Şifa dilenmiştir.”

Hamileliği davul çalarak ilan etmek bizim terbiyemize aykırıdır. Böyle karınla sokakta gezilmez. Her şeyden önce estetik değildir. 7-8 aydan sonra anne adayı biraz hava almak için beyinin otomobiline biner, biraz dolaşır. Sonra akşam üstü çıkarlar. Şimdi ise maşallah, kanatlısı kanatsız televizyonlarda uçuşuyor. Ayıptır ayıp. Bunun adı realizm değildir. Bunun adı terbiyesizliktir (Radikal, 25 Temmuz 2013).

Kadının hangi durumlarda sokağa çıkacağı veya çıkamayacağı, hem kadın için hem de tüm toplum için neyin estetik neyin estetik olmadığı üzerine bu derece özgüvenle konuşulması elbette erkeğin kadını ve onun bedenini eril toplumsal formasyonda nasıl kontrol altına aldığıın işaretini oluşturmaktadır.

Ayrımcı söylemlerin yanında programlarda özellikle dikkat çeken ve aslında bu çalışmanın da temel argümanından birini oluşturan dinlerin toplumsal yapıdaki eşitsizlikleri meşrulaştıran söylemi, kadınlar söz konusu olduğunda yukarıdaki söylemde görüldüğü gibi daha da önemli bir hal almaktadır. Dinsel düşüncenin eşitsizliği ve yoksunluğu meşrulaştıran/haklılaştıran yapısını Karl Marx 1843 tarihinde kaleme aldığı “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi” adlı eserinde dile getirmiştir.

Bu devlet, bu toplum, dünyanın tersine çevrilmiş bilinci olan dini üretiyor, çünkü kendileri alt üst olmuş bir dünya oluşturuyor. Din bu dünyanın genel teorisini, onun ansiklopedik özetleme kitabını, onun haksal biçimdeki mantığını, onun tinselci onur sorununu, kendinden geçmesini, ahlaksal onaylanmasını, görkemli tamamlayıcısını, teselli ve aklanmasının evrensel temelini oluşturuyor (Marx, 2009: 192).

Dinin meşrulaştırma/haklılaştırma pratiğinin yansımasını dini programlarda gözlemlemek açık bir durum teşkil etmektedir. Kadının yaşamındaki tüm

eşitsizlikleri söylemleriyle meşru bir zemine oturtan programlar, sunucularına kazandırdığı paralarla da ülke gündeminde tartışılmaya başlanmıştır.²

Çalışmada kadın temsilinin incelenmesi için televizyon programlarının seçilmesinin ise birkaç önemli nedeni bulunmaktadır. Öncelikle çalışmada televizyon üzerine inceleme yapılmasının ana nedeni, televizyonun diğer medya ürünlerine (gazete, dergi, kitap, sinema vd.) göre daha fazla insana hitap ediyor oluşu ve artık günümüzde popüler olanı üreten temel bir faktör olmasıdır. Televizyon, egemen ideolojiyi bu açıdan yeniden üretme potansiyeli bakımından da diğer medya ürünlerinden farklılaşmaktadır. Ayrıca günümüzde televizyon diğer medya ürünlerinin içeriğini belirleyen bir etkiye de sahiptir. Sevilay Çelenk (2005), “Televizyon Temsil Kültür” adlı eserinde bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

Televizyon, özellikle haber üretimindeki eşzamanlı aktarım yeteneği ile gazete ve dergi gibi görece gecikmeli bir rapor etmeye dayanan kitle iletişim araçlarının içerik ve odaklanmalarını çeşitli düzeylerde belirleyen bir etkiye sahiptir. Bundan da öte televizyon ortak yaşam dünyasını görselleştirme, hikâye etme ve yorumlama niteliği aracılığıyla topluma dair bir imgelemi (tahayyül) ortaya koyması nedeniyle de dikkate değer bulunmaktadır (Çelenk, 2005: 13).

Topluma dair olanı yine topluma yeniden ve belirli bir popülerlik kazandırarak aktaran televizyonu ideolojik ve kültürel alanı yeniden üreten bir araç olarak tanımlayabiliriz. Bu açıdan bakıldığında Nur Betül Çelik’in televizyon

² Örneğin 2013 Ramazan ayında Nihat Hatipoğlu’nun aylık ücretinin 80 bin lira olduğu, Kadir Gecesi dahil edildiğinde ek olarak 8 bin lira daha kazandığı medyada çıkan haberler arasındaydı. Türk-ış’ın araştırmasına göre, 2014 yılı Haziran ayında dört kişilik bir ailenin açlık sınırının 1158 lira, yoksulluk sınırının da 3772 lira olduğu düşünüldüğünde bu programlardan alınan ücretlerin ne kadar fazla ve programlara aktarılan kaynağın ne denli yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu programların yoksulluk üzerine yaptığı söylemler de dikkate alındığında –ki bu söylemlerin temelini, yoksulluğun Allah takdiri bir olgu olduğu ve yoksulların Allah’a daha yakın olduğu vurgusu oluşturmaktadır– ortaya ironik bir tablo çıkmaktadır.

anlatılarını, “kültürel metinler” olarak tanımlaması oldukça anlamlı olmaktadır (2000: 13). Benzer olarak Erol Mutlu (1991), televizyonun toplumun tüm kesimine hitap eden ve anlatılarıyla toplumun gerçekliğini yakalayan bir özelliği içinde barındırdığını dile getirmiştir.

Televizyonun anlatıları, Thorburn’un “oydaşmalı öykü” kavramıyla tanımladığı ve başlıca özelliği kültürün bütünü adına ve kültürün bütününe hitap etmek olan öykü türünün örnekleridir. Bunlar sınıf, servet, yaş ve cinsiyet sınırlarını aşır, herkese hitap etmekte ve içinde bulunduğu kültürün başlıca mitolojilerini dillendirmektedirler. Bu anlatılar toplumun aynalarıdır ve kendimizi, atalarımızı, geçmişle olan bağlarımızı anlamak istiyorsak başvurmamız gereken “artifact”lardır (Mutlu, 1991: 25).

İdeolojik yönelimin ve kültürel alanın belirli iktidar ilişkilerine dayandığını da düşündüğümüzde televizyon metinlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Anlam ve anlamlandırma süreçlerinin devamlı olarak işlediği ve Kültürel Çalışmalar geleneğinin işaret ettiği gibi bu süreçlerde sürekli olarak ideolojik mücadelenin yaşandığı metinler, ancak belirli iktidar ilişkileri çerçevesinde açıklanabilmektedir.

Televizyon, toplumsal iktidar ilişkilerinin ve kendini ‘ortak anlamlandırma’ ya da ‘ortak duyu’ gibi adlar altında ‘doğallaştırmak’ niyetinde olan bir anlam mücadelesinin, en keskin biçimde gerçekleştiği kültürel yeniden üretim uzamıdır (Çelenk, 2005: 16).

Kitle iletişim endüstrisi ve bu endüstrinin üretmiş olduğu mesajların incelenmesinde sadece onların ticari boyutuyla ilgilenmenin oldukça yanlış olacağı üzerinde duran Golding ve Murdock (2008), televizyonun kültürel işlevinin ikinci büyük işlevi olduğu üzerinde durmuşlar ve kitle iletişim araçları içinde özellikle televizyon sektörünün çok kârlı bir iş olmasına rağmen onun kültürel açıdan da en az ticari boyutu kadar incelenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Uzlaşmanın ve statükonun kültürel olarak meşrulaştırılması anlamına gelen bu ikinci işlev, ticari tutumun dar sınırlarına bağlı değildir. Kültürel meşrulaştırma, ister özel sektörde isterse devlete ait olsun, yayın kurumları tarafından desteklenen, önde gelen araç olarak televizyonun rolüdür.(Lipman'dan aktaran Golding ve Murdock, 2008: 40).

Televizyon ve kültür arasındaki ilişkiyi inceleyen John B. Thompson (2008) “Kitle İletişimi ve Modern Kültür: Eleştirel Bir İdeoloji Kuramına Katkı” adlı makalesinde, televizyonun anlamlandırma ve ilettiği mesajların inşası süreçlerine değinmiş, televizyonun bazı yapısal özelliklerinin (mesajların seçimi, sunumu; kullanılan dilin söz dizimi, renkler, seanslar; ses ve görüntünün yan yana bulunması vb.) anlamlandırma süreçlerine etkisi olduğunu belirtmiştir. Ancak televizyonun anlamlandırma süreçlerinin incelemesinin salt televizyon içeriğinin incelenmesi anlamına gelmediği; aksine bu yapısal süreçlerin yanında toplumsal/tarihsel bağlarında eleştiriye tabi tutulması gereğini dile getirmiştir. Aynı makalede Thompson, sadece metin analizi yapan incelemelerin sınırlılığına dikkat çekmiş, mesajın incelenmesi kadar, mesajı oluşturan ve mesajın hedefi olan bireylerin de incelenmesi gereği üzerinde durmuştur.

İlk olarak, bu analiz, üretim ve dağıtım süreçlerinden soyutlandığı derecede sınırlıdır. Bu nedenle, medya mesajlarının içinde üretildiği ve dağıtıldığı toplumsal ve kurumsal koşulları dikkate almaz. Ayrıca, medya ürünlerinin içsel yapısal özelliklerinin analizi medya mesajlarını alma ve içselleştirme sürecinden soyutlandığı ölçüde de sınırlıdır (Thompson: 2008: 86).

Çalışmada iki farklı programın seçilme nedeni, Thompson'un yukarıda belirttiği görüşe paralel şekilde hem programların metinlerini eleştirel bir şekilde incelemek hem de iki farklı kanalın kurumsal koşullarının göz önüne alınarak mesajlarının içeriğinin nasıl değiştiğini daha genel bir çerçevede içinde

değerlendirmektir. Böyle bir çalışma, hem programların mesajındaki ideolojik ve kültürel süreçleri tarihsel/toplumsal bağlamda açıklayacak hem de farklı kurumsal yapılara sahip olan kanalların benzer programlarının söylemindeki farklılığı kurumsal özellikleriyle bağdaştırmaya çalışacaktır.

Temsil süreçlerini araştırmaya dönük ciddi ve kapsamlı bir çalışma ortaya çıkarabilmenin temel koşulu, yukarıda değinildiği gibi araştırılacak konunun tarihsel toplumsal bağları ve yine ideolojik metinlerin üretildiği medya kurumunun yapısal özelliğinin dikkate alınmasıyla yerine getirilebilir. Bu bağlamda çalışma için seçilen dini programların söylemlerinin eleştirel bir analizini yapabilmek için öncelikle bu programların referans aldığı tek tanrılı dinlerin metinlerindeki kadın temsiline değinmenin faydalı olacağı düşünülmüştür. Kutsal vazedilen bu metinlerin incelenmesi, dini programlarda kadın temsiline daha net anlaşılmasını ve bu temsil süreçlerinin nereye oturduğunu kavramamızı sağlayacaktır.

Tez çalışması tüm bunları göz önünde bulundurarak üç bölüme ayrılmıştır; ilk bölümde tek tanrılı dinlerin kadın konusuna yaklaşımı kendi metinleri üzerinden değerlendirilecektir. Kutsal metinlerin incelenmesi, üçüncü bölümde işlenecek olan dini programların temsil süreçlerinin eleştirisinin kaynağı konumunda olacaktır. Birinci bölümde hatırlatılması önem arz eden bir diğer konu ise, bu bölümde İslam dininin metinlerine diğer iki tek tanrılı dinin (Yahudilik ve Hristiyanlık) metinlerinden daha fazla yer verildiği gerçeğidir. Çalışma kapsamında incelenen dini programların genel olarak İslam dinini referans almaları ve tarihsel örnekleri ve uygulamaları yine İslam dini çerçevesi içinde sunuyor olmaları bizi böyle bir yaklaşıma sevk etmiştir. Kısaca ilk bölümde İslam dininin daha fazla işlenmesinin sebebi incelenen programların İslami özelliğidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, ideoloji, ideoloji kavramının tanımı ve bu kavramın tarihsel süreçte geçirdiği değişim, temsil süreçleriyle bağlantılı olarak incelenmiştir. Medyada temsil süreçlerinin incelenmesi durumunun ideolojik yaklaşımlardan ve ideolojik konumlanmalardan ayrı düşünülmemeyeceği açık bir olgudur. Medyada sıklıkla işlenen kadın temsilleri sürecinde de yine belli başlı ideolojik konumlanmaların etkisi aşikârdır. Medya kurumları, liberal medya teorilerinin dillendirildiği gibi özerk kurumlar olmalarından öte her şeyden önce kapitalist-ataerkil toplumsal yapının tam göbeğinde bulunan, yayınlarını ve kârlarını bu toplumsal formasyon içinden sağlayan kurumlardır. Kitle iletişim endüstrilerinin yayınlarının tüm bu toplumsal süreçlerden soyutlanacağını düşünmek hatalı olacaktır. Özellikle ana akım medya tüm yayınlarını bu formasyonun ekonomik ve ideolojik sınırlandırmaları çerçevesinde yapmaktadır. Çalışmada paradigmanın bu şekilde kurulması, kadın temsillerinin neden bu derece sorunlu olduğunu gösterecektir, ideolojinin tarihselliğinin sunulduğu ve ideolojiyle temsil arasındaki bağların açıklanmaya çalışılacağı ikinci bölüm, ataerkil ideolojik yönelimin kadın temsiline olan etkisini açıklayacaktır. Özlüce, çalışmanın ikinci bölümü, kadın temsilini kitle iletişim araçlarının yer aldığı toplumsal koşulları, bu araçların ideolojik yaklaşımından ayırmayarak incelemiştir.

Dini programların kadın temsilini eleştirel söylem analizi çerçevesi içinde irdeleyecek olan üçüncü bölümde, Atv’de her hafta Perşembe günleri yayınlanan ve Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu’nun sunduğu “Dosta Doğru” programıyla, yine her hafta Perşembe günleri Kanal 7’de ekrana gelen Ömer Döngeloğlu’nun sunduğu “Önden Gidenler” programı incelenmiştir. Tez kapsamında, Atv’de yayınlanan dini programın seçilme sebebini, Atv’nin ana akım medya içinde kabul edebileceğimiz

bir kanal olması ve dolayısıyla hitap ettiği izleyici kitlesinin nicelik bakımından Kanal 7'deki programa göre daha fazla olması sağlamıştır. Kanal 7'de yayınlanan programın seçilme sebebi ise kanalın İslami söylemin daha ağır basmasıdır. Bu iki kanalın dinsel söylemlerinin, çalışma sırasında hem irdelenip hem de karşılaştırılacak olması çalışmanın kapsamını da genişletmiş olacaktır. Seçilen programlarda kadın temsilinin nasıl kurulduğu belirli temalar çerçevesinde çözümlenmiştir. Bu kavramları; annelik, evlilik, güzellik, kadın erkek ilişkileri, iffet, namus, kürtaj ve şiddet olarak sıralayabiliriz. Sıraladığımız bu kavramlar önceden belirlenmemiş; aksine çalışma esnasında programlar izlenilirken oluşturulmuş kavramlardır. Toplumsal cinsiyetin belirli anlamlar yüklediği bu kavramlara dini programların nasıl yaklaştığı ve yayınları esnasında bu kavramları yeniden üretmeye ve meşrulaştırmaya dönük söylemleri eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Kadının eril toplumsal yapıda ezilmişliğini üreten temaların sadece bir kısmını barındıran çalışmanın üçüncü bölümü, dini programların kadın yaklaşımının eril ideolojinin paralelinde olup olmadığı konusunu araştırmaya çalışmıştır. Tez kapsamında her iki programdan toplamda 22 bölüm seçilmiştir, bu bölümler, 2014 Mart, Nisan ve Mayıs aylarını kapsamaktadır. Bu tarihlerin seçim nedeni ise tezin güncel bilgileri barındırmasının önemli olduğu düşüncesidir.

Literatürde, kadının tek tanrılı dinler ve İslamiyet karşısındaki konumunu araştıran belli başlı çalışmalar mevcuttur. Fatmagül Berktaş'ın 1995 tarihinde kaleme aldığı "Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın" adlı eseri, Erdoğan Aydın'ın "İslamiyet Gerçeği 3" ve İlhan Arsel'in "Şeriat ve Kadın" adlı eserleri bu çalışmalara örnek teşkil etmektedir. Kadın konusunu iktidar ilişkisi içinde açıklayan ve eserinde yer yer tek tanrılı dinlerdeki kadın konumuna da gönderme yapan Cemal

Bali Akay'ın "Siyasi İktidarın Cinsiyeti" adlı eseri bu literatürün en önemli çalışmaları arasındadır. Ayrıca kadının dinlerdeki temsilini araştıran tez çalışmaları da yok değildir. Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalında, Özlem Topcan'ın 2010 yılında yazmış olduğu "Yahudilik ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet" adlı yüksek lisans tezi, Necati Sümer'in "Kitab-ı Mukaddes'te Cinsel Motifler" adlı 2007 yılında hazırlanmış yüksek lisans tezi ve Nehir Hanay'ın 2008 tarihli "İslami Feminizm Örneği Olan Turuncu Dergisi'nde Toplumsal Cinsiyetin Kuruluşu" adlı yüksek lisans tezi, kadın ve dinler arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalardan sadece birkaçıdır. Ancak bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran nokta, literatürde televizyonda yayınlanan dini programların kadın temsilini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamış olunması ve bu çalışmanın dini programlardaki kadın temsilini incelerken, programların kadın temsilinin tarihsel ve ideolojik kökenini ortaya çıkarmak için üç kutsal dinin kutsal metinlerini incelemesi ve temsil süreçlerini bu metinler aracılığıyla açıklamış olmasıdır. Böylece çalışma, hem tarihsel hem de ideolojik kökeni ortaya koyarak programların temsil sürecini kapsamlı bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi yukarıda anlatılanlar paralelinde belli araştırma soruları etrafında şekillenmiştir. Bizi bu araştırmaya yönelten sorular şunlardır:

- Çalışma kapsamında incelenen dini programlar, kutsal metinlerin kadın konusundaki yaklaşımlarını ne ölçüde temsil etmektedir?
- Dini programlar, medya dil ve ideoloji çerçevesi içinde dinsel-ataerkil düşünceyi yeniden nasıl ve hangi söylemlerle üretmektedirler?

- Dini programların toplumsal cinsiyetin ve daha özel olarak kadının temsili konusundaki söylemleri hangi temalar içinde işlemektedir?

- Toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesi sürecinde dini programlar, kadının ikincilleştirilmesinin meşrulaştırılmasında ataerkil ideolojinin bir aygıtı görevinde mi bulunmaktadır?

Çalışma boyunca sınanmaya çalışılacak hipotezler ise;

- Çalışma kapsamında incelenen dini programlar, kadının toplumsal hayatta ikincilleştirilen konumunu dini metinlerin kendilerini baz alarak işlemektedirler. Tek tanrılı dinlerin kadın yaklaşımı bu açıdan bakıldığında dini programlara referans olmaktadır; ancak dini programlar, temsil sürecinde televizyon ekranında yayınlandıkları için belirli bir popüleriteye sahip söylem üretmektedir. Bu söylem, kadının kadim ezilmişliğini yeniden üreterek meşrulaştırmaktadır.

- Medya, toplumsal olanı yeniden inşa sürecinde dini programlar aracılığıyla kadınlara dönük eşitsizliklerin sürmesinde ideolojik aygıt konumundadır.

- Çalışılan programlarının söylemleri, yer aldıkları kanalların kurumsal ve yapısal özellikleri itibariyle zaman zaman farklılıklar gösterebilmektedir; ancak söylemlerin özü bakımından kadının ataerkil ideoloji karşısındaki konumu her iki program açısından da benzerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE KADIN

Çalışmanın bu bölümünde geleneksel tek tanrılı dinler ile kadınların tahakküme dayalı ilişkisinden söz edilmektedir. Dinsel metinlerin ve inançların eril iktidarla olan uzlaşısını anlamak medyada yer alan dini programların kadın konusundaki ideolojik kurgusunu saptamamıza yardımcı olacaktır. Bu açıdan, bu bölümde dile getirilecek düşünceler, dini programların ideolojisini tarihsel bir planda deşifre edecektir. Kadınların toplumsal olarak ikincileştirilmesinin doğallaşmasına neden olan bu programlar belirli bir kültürel/ideolojik birikime sahiptir, bu birikim öncelikle kendini eril yapılanmada bulmaktadır, tek tanrılı dinler ise bu yapılanmayla bağımlı kadınlar aleyhine var etmektedir. Bu bölüm, kadınların ikincileştirilmesi sürecinin dini anlayışta nasıl var edildiğini İslam, Yahudi ve Hıristiyan dinlerinin metinsel incelenmesiyle ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

1.1. Genel Olarak Tek Tanrılı Dinler ve Kadın

Dinsel metinlerin belirlendiği tarihsel toplumsal koşullar göz ardı edilmeden, dinlerin, kadınla ve daha genel olarak da tüm toplumla kurulan bağı açıklanabilir. Çünkü dinin temelinde gerçek dünyanın gerçek bireyleri vardır ve eğer dinsel metinler kadınların aleyhine ise bunun en temel sebebi kuşkusuz tek tanrılı dinlerin ortaya çıkış koşullarında toplumsal yapının eril bir düzen içinde olmasıdır. İncelenecek olan bu koşullar, dinlerle ve onların metinleriyle erkekler arasındaki uzlaşmayı ortaya çıkaran sebepleri bize sunacaktır. Yapılacak eleştirinin maddeci bir yönetime sahip olması ve bu yöntemin tarihsel açıklamalara giderken temelini

metafizik anlayıştan ziyade materyalist bir açıklamayla etkin insandan alıyor olması din konusundaki eleştirinin bilimselliğini oluşturmaktadır. Bu paralelde Karl Marx (2008), din-dışı eleştirinin temelini şöyle saptamıştır:

Din-dışı eleştirinin temeli şöyledir: insanı yapan din değil, dini yapan insandır. Gerçekte, din, henüz kendi düzeyine erişmemiş ya da daha önce kendini yitirmiş olan insanın özbilinci ve öz-duyumudur. Ama insan, dünyanın dışında herhangi bir yere çekilmiş soyut bir varlık değildir. İnsan insanın dünyasıdır, devlettir, toplumdur. Bu devlet, bu toplum, tersine çevrilmiş dünya-bilinci olan dini yaratırlar, çünkü onların kendileri tersine çevrilmiş bir dünyadır (Marx, 2008: 34-35).

Engels ise 1888 yılında kaleme aldığı '*Klasik Alman Felsefesinin Sonu*' adlı eserinde dinsel düşünceyi, "Din, henüz ağaç üzerlerinde yaşadıkları çok eski çağlarda, insanların, kendi doğalarına ve kendilerini kuşatan dış doğaya ilişkin en ilkel yanılgılarıyla dolu tasarımlarından doğmuştur" (2011:57). Şeklinde açıklayarak dinin temelini, insan tarihinin ilkel dönemine dayandırmıştır. Engels'in eserinin devamından, yukarıda verdiğimiz Marx'ın görüşlerine paralel bir bakış açısına sahip olduğunu anlamaktayız. Engels dinsel özün tıpkı egemen olan diğer ideolojiler gibi geleneksellikte bağımlı kurmuş ve onun geleneksel iktidarla, kendi çıkarları açısından işbirliğinde olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Engels de dinin temelini toplumsal maddi koşullara bağlayarak onun özünü gökyüzünde değil yeryüzünde aramıştır.

Öyleyse görüyoruz ki, bütün ideolojik alanlarda gelenek büyük bir tutucu güç olduğu gibi, din de bir kez oluştuktan sonra, her zaman geleneksel bir öz içerir. Ama bu özde meydana gelen değişiklikler, sınıf ilişkilerinden, dolayısıyla bu değişiklikleri yapan insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerden ileri gelir (Engels, 2011:60).

Dinlerin tarihsel olarak günümüz insanının hayatındaki yeri göz önüne alındığında, şüphesiz toplumlar üzerinde etkisi ve yönlendirme gücü ortaya

çıkacaktır. Dinlerin, sadece kişinin kendi hayatında yaşadığı özel bir ilişki olduğu tezi maalesef dinlerin kadın konusundaki yaklaşımları nedeniyle baştan çürümektedir. Berktaş (2012) dinlerin, “bir anlam ve anlamlandırma sistemi” olduğunu belirterek, dinin belirli işlevlerinin olduğunu altını çizmiştir.

(...) din, belki de her şeyden daha çok, bir anlam ve anlamlandırma sistemidir. diğer yandan, dini yaşayan insanların öznel algılamalarının ötesinde, dinin nesnel yönleri ve işlevleri de vardır: son derece etkili bir meşrulaştırma ve şeyleştirme aracı olması; katı toplumsal cinsiyet ayrımlarının ve kalıpların oluşturulup pekiştirilmesinde oynadığı rol; kadının bağımlılığının ve aşağı konumunun bütün tek tanrılı dinlerde ortak olan ifade edilmiş biçimi ve bu bağımlılığın değişmez kılınması, vb (Berktaş,2012:9).

Kutsal metinler incelendiğinde dinlerin, özellikle tek tanrılı dinlerin, kadınların kadim ezilmişliğini meşrulaştırma işlevinin olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Bunun böyle olmasındaki en büyük sebebi kutsal metinlerin, aslında eril toplumsal tarihsel bir dönemde ortaya çıkmasıdır. Kutsal metinler, eril ideolojiyle her zaman uzlaşma içerisinde kendini göstermektedirler; çünkü ortaya çıkış koşullarını oluşturan toplumsal sistem, tamamıyla eril toplumsal hakimiyetin hüküm sürdüğü bir döneme rast gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, “dinsel oluşumların ve hareketlerin, kadınlar için toplumda o an için uygun halde bulunan bir konum ve buna eşlik edebilen bir kimlik çerçevesi çizdiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır” (İlyasoğlu, 2013:43). Kadının ve daha genel olarak toplumsal varlıkların kimliğini toplumsal maddi koşullar belirlediği varsayımından hareketle, kadın kimliklerinin, kadın konusunun ele alınış şekli ve yöntemi de kuşkusuz toplumsal maddi koşullarda aranmalıdır. Eril bir toplumda ve bu topluma uygun düşen maddi koşullarda ortaya çıkan dinlerin, ataerkil yapısı ve ataerkil söyleminin olması gayet doğal bir durumdur. Ancak burada bizi ilgilendiren bahsedilen kutsal

metinlerin, toplumun yarısını oluşturan kadınların ezilmişliğini-kısıtlanmışlığını söylemleriyle ne denli meşrulaştırdığı ve kadınlarla erkekler arasındaki tahakküme dayalı ilişkiyi ne denli yeniden ürettiği gerçeğidir.

Tek tanrılı dinleri öncülleyen eril koşulların araştırılması bu dinlerin kadın yaklaşımını bilimsel bir düzleme oturtabilir; ancak bu koşulların incelenmesiyle beraber dinlerin, kadın konusunda özellikle beden, namus, annelik, kısıtlılık, şeytanlaştırma politikalarını anlamamız mümkün olacaktır.

Böyle bir yaklaşım, her üç tek tanrılı dinde Tanrı'nın cinsiyetinin neden erkek olarak kavramsallaştırıldığı; bunun kadın ve erkek kimlikleri, otoritenin niteliği ve iktidar yapılarına ilişkin düşüncelerimizi nasıl etkilediği; var olan toplumlarda kadınların soyu üretme gücünün neden küçümsendiği, buna karşılık ve karşıt olarak, erkeklere atfedilen "kültür ve uygarlık yaratma" özelliğinin neden yüceltildiği gibi sorulara yanıt aranması gereğini de beraberinde getirir (Berktaş, 2012:10).

Tek tanrılı dinlerin incelenmesi sürecinde unutulmaması gereken noktaların birisi de bu dinlerin, teoride ve pratikte farklı olabileceği gerçeğidir. Dinsel metinlerde gerekli bilimsel altyapı olmadan yapılan okumalar, dinlerin insanlığa ve daha özel olarak da kadınlara getirmiş olduğu bazı özgürlüklerin olduğu sanımı geliştirebilir. Hâlbuki dinsel ideoloji, farklı tarihsel/toplumsal koşullarda farklı biçimlere bürünebilmektedir. Örneğin çıkışında, kadınlar tarafından oldukça kabul gören Hıristiyanlık, onu iktidara getiren bir süreç sonunda eril ideolojiyle uzlaşmış ve kadim kadın ezilmişliğini yeniden üretme misyonunu edinmiştir. Sonuç olarak dinlerin farklı tarihsel/toplumsal koşullarda farklı uygulamalara yol açabileceği göz ardı edilmemelidir (Gürhan, 2010).

Tek tanrılı dinlerin kendi eril koşullarına bakıldığında, aslında en önemli noktanın, kadının doğurganlığının yani var etme-can verme gücünün ‘ideolojik’ olarak elinden alındığı gerçeğidir. Bu süreç, kadınlar açısından belki de en olumsuz sonucu beraberinde getirmiştir. Tek tanrılı dinler nedeniyledir ki, kadının can verme-doğurma özelliği elinden alınıp eril toplumu eril erkeği ve dolayısıyla eril tanrısına verilmiştir. Kadının ideolojik olarak elinden alınan; ancak fiziksel olarak hâlâ sahip olduğu doğurma-can verme yetisi bu sürecin sonunda küçümsenmeye ve aşağılanmaya başlanmıştır. Artık erkeğin üremedeki rolü, tanrının yeryüzünü yaratmasında oynadığı role denk getirilerek ataerkil toplumsal sistemin erkeklere sağlamış olduğu en önemli avantaj haline gelmiştir. Erkek yeni toplumsal sistemde tanrının rolünü paylaşarak kültür üretirken kadın sadece fiziksel olarak erkeğin çocuğunu dünyaya getirmekle yükümlü hale gelmiştir; bu nedenle de kadın bedeni her daim denetlenmesi gerek bir meta halindedir. Sürecin sonunda kadın bedeni erkek tanrı ve yeryüzündeki erkek arasında sadece basit bir taşıyıcıya indirgenmiştir. Kadın artık doğada toprağın rolünü oynamaktadır (Berktay, 2012).

Akal (1994) da bu görüşe paralel şekilde, erkeklerin kadını çeşitli tekniklerle bastırmaya ve denetlemeye çalışmasının ardında, kadınların soyu devam ettirebilme veya çocuk doğurabilme yetileri nedeniyle kendilerini adeta yaratıcı kılan özelliklerinin erkeğe egemenliği bakımından gayet tehlikeli geldiğini ileri sürer. Erkekler, tüm bu denetleme sürecini doğurmanın anlamını saptırarak onu utanılacak bir şey gibi göstererek sağlamışlardır. Cinselliğin ve cinsiyetin denetimini elinde tutarak erkekler, toplumsal iktidarı lehlerinde kullanmaya devam etmişler, demografik denetimi de ellerinde tutarak kadını bu süreç zarfında ikincileştirmeyi becerebilmişlerdir.

Doğurgan cins karşısında üstünlüğü koruma ya da hakimiyetin sürmesi için kadını baskı altında tutma gereği, erkeklerde kaçınılmaz olarak çok güçlü bir kadın korkusu yaratırken, iki cins arasındaki ilişkileri de, yarı açık yarı gizli bir kadın düşmanlığına, kadına karşı hem gerçek hem de simgesel bir savaşa dönüştürür. Düzen bu korkutucu yaratığın, sürekli erkeğe gönderme yapan bir eğitim sürecinden geçirilmesi ve ikinci cins olarak kendisi için çizilen role zorlanmasıyla sağlanır. Kadın/erkek ilişkisi, tüm toplumları kapsayan bir yöneten/ yönetilen ilişkisi olarak, tartışmasız bir siyasi iktidar ilişkisidir (Akal, 1994:13).

Eril toplumlarda kadınlarla erkeklerin eşitsiz ve tahakküme dayalı ilişkilerinde iktidar çatışması üzerinde durulması gereken bir olgudur. Tek tanrılı dinler, bu iktidar çatışmasında tarafsız değil; aksine tarafını daima erkekten tarafa konumlamıştır. Dinler, eril düzende erkeklerin kadınlar üzerinde tahakküm kurma sürecinde kadınların rızasını sağlama işlevleriyle toplumsal iktidarın çok önemli bir payandesini oluştururlar. Burada iktidarın ayırt edici özelliği olan, rıza sağlama işlevine gönderme yapabiliriz. İktidarlar toplumsal hakimiyetlerini, salt zora değil aynı zamanda zoru takip edebilecek rızaya borçludurlar. İktidarların yalnızca baskı yaptığı, sansür uyguladığı fikri, iktidarı anlamamız bakımından oldukça sığ kalacaktır. Rıza, iktidarların toplumsal sistemde sağlam bir şekilde konumlanması açısından elzem bir faktördür. Toplumsal sistemde yaşanan iktidar ilişkisini, kadın erkek ilişkisi arasında da gözleme olanağı bulunmaktadır. Burada da her türlü iktidar ilişkisinde olduğu gibi rıza baskıdan sonra gelmektedir ve dolayısıyla baskıyı tamamlayan bir aktördür. Rıza, bu aşamada ezilenlerin sürekli direnmesinin de önüne geçerek var olan statüyü devam ettirir (Akal,1994).

Tek tanrılı dinlerin kadın konusuna yaklaşımlarını rıza kavramıyla daha net açıklayabiliriz. Eril koşulları hesaba katarak yapacağımız araştırma, bizi, tek tanrılı dinlerin tam da rıza ve dolayısıyla bir meşrulaştırma aracı olarak eril ideoloji

tarafından kullanıldığı sonucuna götürür. Hatta her ne kadar tartışmaya açık bir konu olsa bile, kadınların sadece tek tanrılı dinlerde değil, ana tanrıçaların var olduğu toplumsal yapılarda dahil, eril ideolojiyle işbirliği içindeki dinlerden muzdarip olduğu çıkarımını yapabiliriz; çünkü bu ana tanrıçalı dinlerin de ataerkil bir toplumsal bağlamda ortaya çıktığı ve dolayısıyla da bünyesinde erilliği net bir şekilde taşıdığı ileri sürmek yanıltıcı olmayacaktır.

Kadının dışına itildiği siyasi iktidar alanının ya da merkezin, aynı zamanda bir dinsel alan olması, kadın toplumlarının varlığını kanıtlamak amacıyla, ana tanrıçalı sistemlere gönderme yapanları açmaza düşürür. Önemli olan göndergenin cinsi değil, bu göndergeyi hangi cinsin temsil ettiği. Gözlemlenen bütün toplumlarda, dinsel alan, aynı zamanda bir siyasi alan olarak, erkeğe özgüdür. Ana tanrıçalar, izleri kalmamacasına silinmiş bir kadın toplumunun kanıtları olmaktan çok, erkeklerin, bir yandan denetlenmesi gereken tehlikeli bir yaratıcı olarak ne denli önemsediklerini, öte yandan da, bu korkutucu varlıktan ayrı tuttukları analarına nasıl tapındıklarını gösteren kanıtlardır. Erkek söyleminin, hem düzensizlik kaynağı ilk yaratıcı olarak sunduğu, hem de ana olarak putlaştırdığı kadını ana tanrıça yapmasında çelişkin bir yan yoktur. Gösterge ister tanrıça, ister tanrı olsun, dinsel alan hep erkeğindir (Akal, 1994: 20).

Dinsel kültürün veya tek tanrılı dinlerin, erkek egemenliğini meşrulaştırma misyonunda kuşku götürmez biçimde en önemli noktası toplumsal cinsiyetle kurduğu bağıdır. Tek tanrılı dinler, toplumsal cinsiyetin kadınlar aleyhine kurulmasında, işlenmesinde ve bu yargıların kadınlar tarafından sorgulanmaksızın kabullenilmesinde oldukça etkilidir. Dinsel kültür, toplumsal cinsiyet kalıplarını/yargılarını salt yaymaz aynı zamanda onları kültürel alanda yeniden üreterek kadın ezilmişliğini de erkekler lehine sağlamış olur.

Toplumsal cinsiyet kavramını kısaca, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve yine biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınlık ve erkekliğin toplumsal ve dolayısıyla da kültürel bir kurgu olduğu şeklinde açıklarsak dinlerin, erkek kadın ilişkilerinde var olan tahakküm ilişkisinin ne tarafında olduğu da açıklanmış olur (Bora, 2012). Bu kavramı insanın anatomik/biyolojik cinsinin toplumsal olarak yapılandırılması şeklinde de kavrayabiliriz. Dolayısıyla işaret edilen kavram, insanların kendi veya diğer cinsel gurupların biyolojik cinsiyetine toplum tarafından getirilen yorumdur. İşte bu anlamda toplum ve dolayısıyla yaşanan kültürel yapı, kadına ve erkeğe belli özellikler (toplumsal cinsiyet rolleri) yüklemiş olmaktadır (Feng, 2013). Toplumsal iktidar ilişkilerinde, toplumsal cinsiyet kalıplarının sorgulanmaksızın toplum tarafından kabul edilmesinde dinlerin eril ideolojiyle olan işbirliği aşikârdır.

Toplumsal cinsiyet, iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yoludur. Aslında toplumsal cinsiyetin, iktidarın doğrudan ortaya konduğu ya da konması aracılığıyla oluşturulan asli alan olduğunu söylemek daha doğru olabilir. Toplumsal cinsiyet sadece bir alan değildir, aynı zamanda Batı’da, Yahudi-Hıristiyan ile İslam geleneğinde iktidarın belirgin kılınmasını sağlayan kalıcı ve tekrar eden bir yöntemdir (Scott, 2007:43).

Yukarıda da değinildiği gibi dinler, toplumsal cinsiyetin meşrulaştırılıp toplum tarafından kabul edilmesinde önemli role sahiptir. Burada dinler açısından değinilmesi gereken bir diğer nokta ise, toplumsal cinsiyet kalıplarının tek tanrılı dinler tarafından nasıl böyle başarıyla sunulduğu ve kadınlar tarafından nasıl kabul gördüğü sorusudur. Dinler yapısı itibariyle, toplumsal cinsiyet kalıplarının içselleştirilmesi sürecinde belirleyicidir; çünkü dinsel ideoloji, bu kalıpların “mutlak ve değişmez başka bir deyişle “kutsal” olduğunu vazeder” (Berktaş, 2012:17).

Günümüzde kadınların karşı çıktıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok sorun, kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller ve kalıp yargılarla, başka bir deyişle toplumsal cinsiyetle (gender) ilişkilidir. Bu, toplumsal olarak verilmiş kadınlık ve erkeklik kalıpları ve imgeleri, dinlerin ve kültürlerin uzun yüzyıllar boyunca oluşturduğu geleneklerin hem ürünü, hem de parçasıdır. Kendilerini dindar saymayan insanlar bile, bu imgeleri benimserler, onlar aracılığıyla düşünürler ve gene onlar aracılığıyla kendilerini “kurarlar”. Din, özellikle de tek tanrılı dinler, bu kalıpları ve imgeleri oluşturmada ve onların insanlar tarafından benimsenerek içselleştirilmesini sağlamada belirleyici bir rol oynar (Berktaş, 2012: 17).

Dinin, toplumsal cinsiyet gibi, toplumsal hayatın en önemli noktalarında sergilemiş olduğu tavrı, toplum hayatının diğer noktalarında da gözlemleyebiliriz. Gürhan (2010), “Toplumsal Cinsiyet ve Din” adlı eserinde bu konuya değinmiş ve dinin sadece toplumsal cinsiyet kalıplarını değil diğer toplumsal kalıpları da etkilediği üzerinde de durmuştur.

Dinden dolayı, sosyal hayatın olaylarına karşı takınılan belirli tavır, ekonomiden sanata, ahlaktan hukuka kadar sosyal olguların bütününe kuşatmıştır. Bir din mesela faizi yasaklıyorsa, o cemiyette ya buna uygun bir tarz oluşturulur yahut da bu konuda bir çatışma ortaya çıkar. Her iki durumda da din toplumda belli bir tavra yol açmıştır. Aynı şekilde dinin kadın ve erkeğe belirlediği rol ve statülerde o toplumda toplumsal cinsiyetin belirlenmesine ve insanların buna göre değer yargılarına ulaşmasına neden olmaktadır (Gürhan, 2010: 5).

Eril iktidar yapısıyla uzlaşma içinde olduğunu açıkladığımız dinsel kültür, toplumsal cinsiyeti yaygınlaştırmanın yanı sıra üretmiş olduğu imgelerle ve tarihsel olarak devraldığı gelenekselliğiyle de kadınların ikincileştirilmiş durumunu belirleme gücüne sahiptir. Eril iktidar yapısı gereği, toplumsal bütünlüğü kendi toplumsal çıkarları doğrultusunda ikiye bölerken, kadınlardan da belirli roller yerine

getirmesini beklemektedir, bahsedilen bu roller, kadının kendi isteğinden tamamen azadedir, kadının özgür taleplerinden bağımsız bir şekilde yaratılmış ve yine onun uyması gerektiği kuralları dikte eden sistemli saldırılardır. Toplumsal cinsiyetle yakından bağlantılı bu rollerin, kamusal alan/özel alan ikiliği içinde erilliğin belirlediği alanlarda yaşanması gerektiği vurgusu çok önemlidir. Dinsel ideolojinin vurgulanması gereken diğer noktası ise, bu görüşlerin sadece inanan insanları değil, inanmayanları da yakından etkilediğidir. Bu görüşler, dinle yakından bağı olan insanların sınırlarını aşip toplumun tüm bireyelerine ulaşarak onların bilinçlerini ve de gündelik yaşamlarını büyük ölçüde etkiler. Söz konusu kadın olduğunda ise, bu dinsel görüşlerin el birliği yapmışçasına kadın görüşü açısından ister İslamiyet olsun ister Hıristiyanlık olsun ortaklaşa bir anlayışa sahip olduğu gözlemlenmektedir. Dinsel inanın ve ya kültürün yaydığı söylenceler, tasavvur ettiği toplumsal ortam, o kültürde yaşayan kadınların var olan durumlarıyla yakından ilgilidir. Dinsel kültür, bu bakımdan kadınları ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini bütünleştirici bir işleve sahiptir (Berktay, 2012).

Tek tanrılı dinlerin kadın konusuna yaklaşımlarında gözden kaçmaması gereken bir diğer husus ise bu dinlerin, kadın bedeniyle olan yakın ilişkisidir. Kadın bedeni üzerinde söz söyleme ve politika yapma konusunda hiçbir çekince göstermeyen dinsel kültür, kadını toplumsal olarak baskı altına almanın en önemli yolu olarak onun bedeni üzerinde söz söyleme hakkını kendinde saklı tutmaktadır. Bedene yönelik göstermiş olduğu politika, genel anlamda tek tanrılı dinlerin eril zihniyetle ne denli bağdaştığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Kadın bedenini denetleyerek kadınlar üzerinde eril tahakkümü sağlamlaştırmayı sağlayan dinsel kültür ve dinsel metinler, kadınların kadim ezilmişliğini burada sürekli olarak

sağlamış bulunurlar. Beden hakkında, beden sahibine rağmen oluşturulan politikalar ayrıca eril kültürün kadınları belirli bir mekâna ait olma hissini onlara aşılması bakımından da önemlidir. Bu durum kadınlar üzerinde hakimiyetini pekiştiren erilliğin, ayrıca kadına koymuş olduğu sınırlamaları ve baskıları da göz önüne serer. Çalışmada daha sonra üzerinde ayrıntılı bir şekilde değinilecek örtünme konusu da aslından dinlerin kadın bedeni ile olan sorunlu ilişkilerini açığa çıkarmaktadır. Göle (2014:38), kadının örtünme konusunun, kadın bedeni ve kadın cinselliğiyle olan ilişkisini, “Kadınların örtünmesi kamusal alanda dışılık ile cinselliğin başka şekillerde ilişkilendirilebileceğini anımsatmaktadır. Dışılık özellikleri ifade edilerek erkeğin görünümünden ayrıştırılıyor olsa da (örtünmenin erkeklerin giyinme usullerinden farklılık yaratacağı düşünülür) kadınların cinselliği iffet değerleri içinde hapsedilir.” Şeklinde açıklayarak, kadın örtünmesini iffet ve kamusal alanla ilişkilendirmiştir.

Kadınlık durumunu belirleyen olgu, kadının belli bir rolü yerine getirmesi için içine sokulduğu alandır. Buna kamusal alan karşısında özel alan, siyasi iktidar alanı ya da merkez karşısında periferi, kültür karşısında tabiat, kutsallık karşısında din dışılık, bastırılmış cinsellik karşısında denetlenmemiş cinsellik, düzen karşısında kaos, uygarlık karşısında vahşi hal adları verilebilir. Erkek toplumunun kadına yakıştırdığı ve onu içinde kalmaya zorladığı, dışına çıkmasına izin vermediği mekan budur. Dahası, kadınlık durumu yaratılmış bir durumsa, kadının kadın olarak buradan çıkması da mümkün değildir. Ya da onu kadın yapan bu alandan çıktığında, kadın olmaktan çıkacaktır (Akal, 1994: 21).

Dinlerin beden politikalarını açıklarken daha önce belirttiğimiz gibi bu dinlerin ve bunların kutsal metinlerinin oluşumu sırasındaki toplumsal tarihsel süreçleri asla göz ardı etmemek gerekir. Dinler de tıpkı diğer ideolojiler gibi verili koşullarda oluşan ve metinleri de bu verili koşullar etrafında şekillenmiş yapılardır.

Bu bakımdan inceleyeceğimiz dinlerin eril toplumlarda oluştuğunu ve bu oluşum esnasında da eril ideolojiyle bir kopuş değil bir uzlaşma yaşandığını da belirtmek gerekir. Erilliğin bağrından çıkmış olan dinsel düşünceler muhakkak ki eril ideolojinin izlerini taşımaktadır. Dinsel düşün, kadınlara belirli haklar ve özgürlükler tanımak şöyle dursun kutsal vazettiği metinlerle kadınların ezilmiş ve ikincileşmiş durumlarını adeta tarih dışı bir noktaya koyarak bu ezilmişliğin genel geçer ve ebedi olduğu fikrini topluma yayar.

Kutsal kitapların “vahyi”nin ve vazedilişin boşlukta değil de, özgül tarihsel/toplumsal bağlamlarda –bunların tümünün de erkek egemen bağlamlar olduğu unutulmamalıdır- cereyan ettiğini dikkate alacak olursak, cinselliğin düzenlenişinin genellikle kadınların bedenlerinin ve cinselliklerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi anlamına gelmesine şaşmamak gerekir. Bu kutsal metinler, insanal/toplumsal kurgular olmaları ölçüsünde, belirli toplumsal cinsiyet rollerini ve dikotomilerini kurgulamamın, meşrulaştırmanın ve pekiştirmenin belki de en etkili ve kapsayıcı araçlarıdır (Berktaş, 2012: 25).

1.2.İslam ve Kadın

Tek tanrılı dinler içinde tanrının egemenliğinin ve iktidarının en sağlam olduğu din, İslamiyet'tir. İsa'dan sonra 7. Yüzyılda Arap yarımadasında doğan İslam, ticaret yollarının kesişim noktasındaki önemli bir kent merkezi olan Mekke'yi merkez kabul etti (Siegel, 2013).

Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi kendisinden önce var olan diğer iki büyük tek tanrılı dinlerle aynı geleneği paylaşan İslam dini, kendi tarihsel toplumsal koşullarına uygun bir şekilde kendi özgünlüğünü sergileyerek tek tanrıcılık olarak doğup gelişmiş, eril düzen ve onun ideolojisiyle temsil ettiği tektanrıcı düşün ile en

başından var olan uzlaşmayı mantıksal bir sonuca dayandırabilmiştir. Bu uzlaşmayı kendi mukaddes kitabı Kuran'da tanrının değişmez ve mutlak buyrukları olarak sergilemiştir. Ataerkiyi kutsal kitabı aracılığıyla mutlak ilahi üstünlüğe kavuşturan İslam, böylelikle ilerde yayılacağı ve henüz yayılmış olduğu coğrafyalara tek tanrı ideolojisiyle harmanlanan eril hakimiyeti taşımıştır (Berktaş, 2012).

Ataerki ideolojisiyle İslamiyet'in yaptığı uzlaşmada tarihsel olarak çelişik bir durum söz konusu değildir. Bunun en önemli sebeplerinden biri kuşkusuz tek tanrılı dinlerin ortaya çıkma süreciyle beraber ataerki sistemlerin de zaten epeydir dünyanın değişik bölgelerinde yavaş yavaş gözlenen bir olgu olduğu gerçeğidir. Ataerki ideolojisi, tıpkı kapitalist sisteme entegre olmadaki başarısı gibi tek tanrılı dinlerin ideolojisiyle de uyum sağlamak konusunda büyük bir esnekliğe sahip olduğunu tarihsel olarak ispatlamıştır. Erkek ideolojisi olan ataerki, erkek egemen toplum koşullarında ortaya çıkan tek tanrılı dine eklenme sürecinde ve birbirlerini karşılıklı besleyip erkek egemenliğini tüm doğaya ve kadınlara dayatmada başarı sağlamıştır. Bu uzlaşmanın eril sonuçları kendini kadın üzerinde kurmuş olduğu baskıyla fazlasıyla göstermiştir.

Tek tanrılı dinin doğuş ve gelişme sürecinin ataerki sistemin doğuş ve gelişmesiyle olan ilişkisi, bu olguyu bir anlamda kaçınılmaz kılmaktadır. Ancak, söz konusu dinlerin kendine özgü farklılıklarının bulunduğunu ve söylemdeki/dogmadaki farklılıkların, hem farklı toplumsal koşulları ve ihtiyaçları yansıttığını hem de ataerkilliğin her toplumsal/tarihsel bağlamda farklı biçimlerde eklenmesinden kaynaklandığını göz önünde tutmak gerekir (Berktaş, 2012: 125).

Özel olarak İslam dininin ataerkiyle uzlaşım kadın toplumu üzerindeki baskısı ilk olarak kadın bedenine müdahale sürecinde ortaya çıkmaktadır. Yaygın olarak

kadını tesettüre sokan İslam, bu yolla kadın cinselliğini ve dolayısıyla da kadının toplumsal varoluşunu elinden alırken kadını tesettür yoluyla toplumdan tecrit etmenin eril bir formülünü bulmuştur. Birey ve ümmet konusunda kendine özgü bir anlayışa sahip olan İslam dininin temel anlayışını, “bu anlayışın merkezinde hem kadının tesettürü hem de kadının kamusal yaşamda cinsiyet ayrımı yoluyla kontrol altında tutulması vardır” (Göle, 2011:34). Şeklinde açıklayabiliriz.

İslam dininin tesettür konusundaki yaklaşımını anlayabilmek için İslam’ın kutsal kitabı Kuran’ a göz atmakta fayda var. Kuran incelendiğinde kadının örtünme meselesi çeşitli ayetlerle dile getirildiği görülür. Özellikle Araf suresinde kadının örtünmesinin insanın ilk dönemlerinden yani Adem ve Havva’dan almaktadır (Hepşen, 2010). “Ey Adem oğulları! Şeytan ana babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık” (A’raf, 27:152). Bu ayetin öncesinde ise Allah’ın insanların ayıp yerlerini örtmesi için elbise yarattığından bahsedilmektedir. “Ey Adem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindedir. Belki düşünüp öğüt alırlar” (A’raf, 26:152).

İslami inanç düzleminde örtünmeyi gerekli kılan nokta ilk günah inancıdır diyebiliriz. Ancak burada üzerinde durulması gereken bir başka konu ise örtünmenin kadın ile erkek arasında farklı olmasıdır. İslami dinsel metinler, kadın ile erkeği bedenleri sebebiyle ikiye ayırırken bu ayrımın ideolojik alt yapısını ise iki cinsin “fitratından” kaynaklı olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüş, bu farklı fitratlardan ötürü yaşanacak olan “düzensizliğin” toplumsal yaşama etki etmemesi için

toplumsal olanın dizaynına yön verecek gücü İslam Dinine vermektedir. Toplumsal cinsiyetin yeniden üretildiği bu metinlerin, kadını toplumsal yaşamda ikincilleştirdiği açıktır.

Cinsiyetler arası ilişkide ahlaki sağlamak, aile ve toplum hayatını dengelemek amacıyla örtünmeyi bir şart olarak gören görüşlerin ilk çıkış noktası da ilk günahın getirdiği avret kavramını şekillendirmiştir. Erkeğin ve kadının örtünmesini farklı şekillerde düzenlemeyi de yine bu iki cinsiyetin aynı Tanrı'dan ancak farklı fitratlarda olmalarına bağlayan görüşler bulunmaktadır. Ancak örtünme, sakınma ve gizlenme anlamlarında kadının örtüsünün nasıl olacağına dair bilgi veren ayetlere bakmamız gerekirse, kadın bedeni üzerindeki dini ve buna paralel olarak da dönemin toplumsal denetimini anlamamız mümkün olacaktır (Hepşen, 2010: 85).

Kuran, Nur suresinde ise yine kadınların örtünmelerini emrederken kadınların süslerini kimlerden sakınacakları kimlerden sakınmayacakları ayrımı da yaparak kadını belirli bir sınırın içine tahayyül etmektedir. Kadın sadece kutsal kitap tarafından belirlenen belirli özel alanlarda süslerini/ziynetlerini gösterebileceklerdir.

Mümin kadınlara da söyle, bakışlarını yere indirsinler. Cinsel organlarını/ırzlarını korusunlar! Süslerini/ziynetlerini, görünen kısımlar müstesna, açmasınlar! Örtülerini/başörtülerini göğüs yırtmaçlarının üzerine vursunlar! Süslerini şu kişilerden başkasına göstermesinler: Kocaları yahut babaları yahut kocalarının babaları yahut oğulları yahut kocalarının oğulları yahut kardeşleri yahut erkek kardeşlerinin oğulları yahut kız kardeşlerinin oğulları yahut kendi kadınları yahut ellerinin altında bulunanlar yahut ihtiyaç içinde olmayan erkeklerden kendilerinin hizmetinde bulunanlar yahut kadınların kaygı duyulacak yerlerini henüz anlayacak yaşa gelmemiş çocuklar. Süslerinden, gizlemiş olduklarının bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar! Ey müminler! Allah'a topluca tövbe edin ki, kurtuluşa erebilesiniz! (Nur, 31: 352).

Kadın bedenine müdahale yoluyla kadınların üzerindeki iktidarını pekiştiren dinsel eril ideoloji, sadece kadını toplumdaki tecrit etmekle kalmaz aynı zamanda oluşturmuş olduğu mahrem ve namahrem terimleriyle de bireyleri birbirinden ayırır ve bu yolla yabancı tanımlamasına gider. Bu süreç, İslam dininin toplumsal cinsiyeti eril bakış açısıyla nasıl yeniden kurduğunun da göstergesidir (İlyasoğlu, 2003). Dinsel söylem, toplumsal olarak kadınlardan nerede duracakları nerelerde bulunacakları ve kadınların kimlerle peçesiz görüşüp kimlerle peçeli görüşebileceği gibi kurgular oluşturmaktadır. “Kadının örtünmesi, aslında cinslerin tecridi ilkesinin bir uzantısıdır ve cinslerin tecridinin zorunluluğu inancı da, cinslerin özgürce bir arada bulunmasının tehlikeli olduğu varsayımından kaynaklanmaktadır” (Üşür’den aktaran Berktaş,2012: 114).

Tesettür veya kadın bedeninin örtülmesi/saklanması olgusu eril dinsel ideolojinin kadına yönelik tahakkümünün sadece bir boyutudur. Diğer önemli nokta ise, ataerki sistemde kadının bir değiş-tokuş maddesi olarak ortaya çıkmasıdır. Topluma yönelik cinsel düzenlemeler ve dolayısıyla kadının cinselliğinin denetim altına alınma durumu, “...erkekler için yasaklanmış ve yasaklanmamış, dolayısıyla da alınabilir ve verilebilir kadın kategorileri oluşur. Kadınların erkekler arası bir değiş-tokuş aracına dönüşmesi, kadınlar üzerinde genel bir erkek hakimiyetinin varlığını ortaya koyar” (Akal,1994:27). Kadının örtünmesi, kadın cinselliğini denetleme yönünde büyük bir adım oluştururken aynı zamanda da kadını sahip olunan herhangi bir nesneye indirgemıştır.

Erdoğan Aydın (1993) kadının örtünmesini, köleci toplumların kültürü olduğunu belirterek İslamiyet’le birlikte bu örtünme boyutunun en uç noktaya vardığını vurgular. Aydın’a göre örtünmenin mantığı, kadının erkek için

yaratıldığıının üzerinde durulması ve yine kadının erkek karşısında tıpkı diğer mallar gibi bir mal olmasıdır. Kadın üzerinde kurulan iktidarın söylemlerinden biri olan namus kavramı da zaten kadının bireysel hak ve özgürlüklerini oldukça sınırlamış durumdadır. Kadının bu şekilde meta haline indirgenmesi, toplumsal olarak onu edilgen hale getirirken erkeği onun karşısında etken bir noktaya taşır.

Arap egemen sınıflarında erkek, namus ile örtünmeyi özdeşleştiren, mehirle alınmış kadının salt kendisinin göreceği biçimde taktığı ve yaptığı her şeyi mubah görürken bu mehri vermemiş, dolayısıyla söz konusu kadından ‘faydalanmak hakkını’ satın almamış erkeklere her şeyin haram olması gerektiğini savunan, özetle sınıf kimliğine uygun bir yaklaşım içindeydi. Onun gerçekte savunduğu, namus denen ahlaki değer değil, mallarıydı. Sahiplendiği mallara ve dolayısıyla kadına yönelik taassubu işte bu niteliğin doğal sonucuydu. parayla sahiplendiği malları gibi yüksek mehirle elde ettiği karılarının başkasıyla görüşmesi, tokalaşması, göz göze gelmesi onun için kabul edilemez durumdu (Aydın,1993: 243).

İslam dininin kadın bakış açısının ortaya çıktığı bir başka durum ise, İslam’ın ataerkil aile yapısını olduğu gibi kabullenirken kadını bu ataerkil ailenin merkezinde görmesidir. Aile olgusu kadınlar için üzerinde durulması elzem bir konu olma özelliğini taşımaktadır; çünkü kadının ikincileştirilme ve toplumsal olarak önemsizleştirilmesinde ataerkil aile ideolojisi önem taşımaktadır. Ataerkil ideolojinin şekillendirilmesinde ve dahası yeniden üretilmesinde ideolojik aygıt olarak kabul edilen ailenin etkisinin önemli olduğu gerçeği söz götürmez. Özel alan-kamusal alan ikiliği üzerine inşa edilen iş bölümü sürecinde oluşan toplumsal cinsiyet kalıpları, kadınların, kadınlık durumu gereği ev işleri ve çocuk bakımını tek olasılık olarak görmelerine neden olur. Çaba ve çalışmaları toplumsal anlamda daha düşük sayılan ev-içi işlere mahkum kılınan kadınlar, ataerkil ailede, biyolojik ataerkinin kabulü

üzerine temellenen bir hayata hazırlanır (Sakaranaho, 2006). Ataerkil aile, kadın sınıfının baskıya ilk elden maruz kaldığı yer olmakla kalmaz, aynı zamanda ataerkil yapının yeniden üretilmesine de vesile olur. Yeniden üretilen bu yapı, kadının erkek karşısında aşağı konumlanışının ilk yeridir.

Friedrich Engels (2008), 1884 yılında kaleme aldığı, ‘*Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*’ adlı eserinde aile konusuna değinmiş ve ailenin kadın toplumlarına vermiş olduğu zararı tarihsel bir anlayışla irdelemiştir.

Başlangıçta familia sözcüğü günümüzdeki darkafalı burjuvaların duygusallık ve karı-koca cilvelerinden yapılmış aile anlayışını dile getirmez; Romalılarda, her şeyden önce, hatta karı-koca ile bunların çocukları için değil, yalnızca köleler için kullanılır. Famulus ‘evcil köle’ anlamına gelir ve familia, bir tek adama ait bulunan kölelerin bütünü demektir. Deyim, Romalılar tarafından, içinde, başkanın, kadın, çocuklar ve belirli sayıda köleyi babalık otoritesi altında tuttuğu ve hepsi üzerinde yaşatmak ya da öldürmek hakkına sahip bulunduğu yeni bir toplumsal örgütü belirtmek için türetilmiştir (Engels, 2008:69).

Engels’in analizleri sadece kadın toplumunun aile kurumundan görmüş olduğu baskıyı vurgulamıyor aynı zamanda eril ekonomik yapının neden illa aile kurumuna ihtiyaç duyduğunu da açıklıyor. Engels aynı eserinde, ataerkil ekonomik çıkarların tarihin bir döneminde ortaya çıkarmış olduğu aileyi, dayandığı koşulları ortadan kaldırıncaya kadar yok olacağını da üzerinde durmuştur.

İslam dininin kutsal kitabı Kuran’da kadınların durumunu aleyhe çeviren aileyle ilgili de birçok ayet bulunmaktadır. Rum ayetinin 21. Suresinde Allah’ın insanlara yine insan cinsinden eşler yarattığı belirtiliyor ve bundan ibret alınması konusunda da uyarı yapılıyor. Ayrıca bu ayet, aile kurumunun varlığını Allah’ın kendi varlığının bir ispatı olarak göstererek ailenin tarihini ezeli bir yaklaşımla

açıklıyor. “Kaynaşmanız için size kendinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O’nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir kavim için ibretler vardır” (Rum, 21: 405).

Tahrim suresinin 6. Ayetinde ise, yine aile konu alınmaktadır ve bu defa erkeğe ailenin merkezinde yer biçilmekte ve eşlerine dair sorumlulukları hatırlatılır. Ayrıca bu ayetten anlaşıldığı kadarıyla belirtilmektedir ki aile içinde var olan çocuklar hakkında söz söyleme hakkı da erkeklerindir

Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun, onları sıkıştırıp (gitmelerini sağlamak için) kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız çocuğu, başka bir kadın emzirecektir (Tahrim, 6: 558).

Son olarak Nisa suresinde ise iyi kadınlarla kötü kadınlar arasında bir ayrıma gidilerek erkeklerin kötü kadınlara karşı nasıl bir tutum alacağı anlatılmaktadır. Ayette, Allah’ın insanları yaratırken bazılarını bazılarına üstün kıldığını erkeklerin de bu yüzden kadınların “yöneticisi ve koruyucusu” olduğu belirtilmektedir.

Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için Saliha kadınlar itaatkardır. Allah kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür (Nisa, 34: 83).

İslam dininde kadınları ilgilendiren ve onların toplumsal statülerini direkt etkileyen bir sürü ayet ve hadis vardır, bunlar; zina, çocuk bakımı, boşanma, şahitlik,

miras gibi kadının en temel hak ve hürriyetleri ilgilendiren konulardır. İslam dini bu konularda da yukarıda değindiğimiz tarzda bir bakış açısı sunmaktadır. Toplumsal cinsiyetin kalıplaşmış yargıları ve bunun sonucu olan kadın sınıfının ikincileştirilmiş durumu dini metinlerde temsil edilmektedir. Eril yapılanmanın bunun sonucunda da eril ideolojinin hakim olduğu bir dönemde ortaya çıkan İslam dininin kadınların hayatında oynadığı rol konusunda her ne kadar İslami feminizm³ farklı düşünüyor olsa da dinlerin toplum hayatında cinsler arası eşitsizliği sürdürmedeki rolü açıktır. Dinler aracılığıyla kadınların tüm yaşam alanları kontrol altındadır. Kadınlara yönelik tesettür, kürtaj, şiddet vb. uygulamalar karşısında dinler ve dini metinler, sessiz kaldığı gibi bu uygulamaları meşrulaştırma araçlarıdır da. Ortaya çıktıkları toplumsal ve tarihsel koşulların eril zihniyetlerini yansıtan bu metinler İslami feminizmin tüm çabalarına karşın asla kendi özünden soyutlanamazlar ve dahası kutsal metinler, kadın mücadelesinde kullanıldıkları sürece feminizmin devrimci dönüştürücü ruhunu kendi bünyelerinde soğurma tehlikesini de barındırmaktadırlar.

İslamiyet'in yaşamın tüm alanında söyleyecek sözünün bulunması onun total bir yaşam tarzı öngördüğü çıkarımını yapmamıza neden olmaktadır. Bu total yaşamda, dünyaya ait bütün şeyler dinsel bir anlam kazanmaktadır. Din ile devletin arasında hiçbir ayırım olmadığı gibi kutsal vazedilen Kuran metinlerinin de yasalardan farkı yoktur. Daha doğrusu Kuran'da geçen her ayet yasal bir statüye sahiptir. Kuran bu bakımdan sadece dinsel içerikli metin değil dünyevi meseleleri de (devlet hukuku, ticaret hukuku, savaş, evlilik, aile vb) kapsamaktadır. "İslam

³ İlk olarak Mısır'da ortaya çıkan İslami feminist akım, Türkiye'de de kendine yer bulabilmiştir. Örneğin, Mualla Gülnaz'ın, "Ali Bulaç'ın Düşündürdükleri" isimli 1 Eylül 1987 tarihli Zaman Gazetesindeki yazısı, yine Zaman Gazetesinde 15 Eylül 1987 tarihinde yayımlanan Elif Toros'un "Feminist Kime Derler" yazıları Türkiye'de ilk İslami feminist çıkışlardır. Mualla Gülnaz, Cihan Aktaş ve Nazife Şişman, Türkiye'de kadın bakış açısına sahip İslamcı yazarlar olarak da anılmaktadırlar (Gürhan, 2011).

yalnızca, bir inançlar bütünü değildir, kapsayıcı bir düzen, bütünsel bir düzendir, ‘nizamdır’; hayatın her veçhesini kucaklayan kapsayıcı bir düzendir’’ (Roy’dan aktaran Berktaş, 2012:112). Bütün yetkisini Tanrıdan alıp dünyevi hayatı kapsayan Kuran metinleri, sırf bu nedenden ötürü otoriter bir yönelime sahip olmuştur. Vakanın pratikteki sonucu ise kadınlar açısından oldukça negatif bir durum oluşturur; çünkü Allah’ın kelimeleriyle belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının ikincileştirilmiş durumu değişmez ve dokunulmaz bir noktadadır. Erkek iktidarı karşısında kadının tahakküm altındaki durumu, giderilemez bir geriliğe ulaşmıştır. İslamiyet’in bütüncül bir nitelik taşımasının bir diğer önemli sonucu ise bireyselliğin değil grup anlayışını öne çıkarmasıdır. İslamiyet, bireyi değil ‘ümme’i gözetilen bir dini görüş sergilemiştir. Bu anlayış içinde kadınların kimliği ve bireysel hakları, genel erkek egemen İslam toplumunun çıkarlarıyla asla bağdaşamayacak bir olgu konumundadır (Berktaş, 2012). Kadınların bireysel varoluşları erkek egemenliğine kurban edilmiştir. İslam ideolojisinin bütüncül niteliğini, İslam ideolojisini zaman ve mekân konusunda da inceleyen Erdur da (2013) vurgulamıştır. Erdur, İslam dini düşüncesini “zaman ve mekâna yayılarak toplumsal ve düşünsel hiçbir alanı boş bırakmama eğilimi, zamanın nitelik olarak radikal değişiklikler göstermeyen bir bütünlük olarak algılanmasına yol açmaktadır.” (2013: 250). şekliyle açıklamıştır.

İslam dini ve kadınlar arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda, Geleneksel İslam’ın ele alınmasının yanında İslamiyet’i Batini bir yaklaşımla okuyan Alevi kültürüne de değinmek faydalı olacaktır. Kadın yaklaşımının, geleneksel İslam’dan çok farklı olduğu Alevi geleneği, kadın konusunda Sünni İslam’dan farklılık göstermektedir.

Alevi inancında sergilenen bu farklı tutumun nedenini, Yalçınkaya (1996), uzun yıllar konar-göçer bir hayat sürmüş alevi toplumunun ailevi yapısının bu yaşantı biçimine uyum sağladığı gerçeğinden yola çıkarak açıklamıştır. Ekonomik ve kültürel toplumsal koşulların yaratmış olduğu konar-göçer hayat, Alevi toplumunda, yerleşik Sünni toplumunda olduğu gibi baskıcı bir ailevi hayat yaratmamış; bilakis Alevi aile yaşantısı göçebe hayat tarzından ötürü daha esnek bir hal almıştır. Aile yaşantısında var olan görece esneklik kadının toplumsal konumunda da yine görece düzelme sağlamıştır.

Alevilerin uzun yıllar boyunca konar-göçer topluluklar biçiminde yaşadıkları, şehir yaşantısından –en azından belli bir bölümünün-uzak durdukları göz önünde tutulursa; sıkı bir biçimde örgütlenmiş, yerleşik ritüelleri olan, ritüelleri olan, cinselliği –özellikle kadın cinselliği ve bedenini- bastırıp denetleyen ya da belli kurallara bağlayan, kadınları erkekler topluluğu adına sahiplenerek eve kapatan bir aile oluşumunun söz konusu olamayacağı açıktır (Yalçınkaya, 1996: 61).

Konar-göçer toplum yapısında, geleneksel İslam inancının müdahale alanı dışına çıkma imkanını bulan Alevi toplumunda, kadın, toplumsal hayatta görece herhangi bir sınırlamaya maruz kalmaksızın toplumsal ve dinsel yaşamın erkeklerle birlikte tüm ritüel alanlarında yerini almaktadır. Alevi kültüründe aile hayatında var olan esneklik, evlilik kurumunda da kendini hissettirmektedir. Evlilik kurumu, oluşma ve boşanma açısından Alevi kültüründe geleneksel İslam ile taban tabana zıttır. Geleneksel İslam’da evliliğin oluşma ve ortadan kalma süreci tamamen erkek egemen bir yapıdayken Alevi kültüründe, evliliğe kadınların karar vermesi önemli bir şarttır (Yalçınkaya, 1996). Bu açıdan bakıldığında Alevi kültüründe, insanların kiminle evleneceğine kendileri karar vermektedirler. Boşanma ise Alevi kültüründe, salt erkeğin verebileceği bir karar değildir. Ölüm, hastalık veya zina söz konusu

değilse aile kurumun yıkılmasına Alevi kültüründe sıcak bakılmamaktadır (Bahadır, 2004).

Konar-göçer hayat koşullarının sağlamış olduğu bir takım esnekliklere ek olarak Alevi kültürünün dünyayı yorumlama ve dinsel düşünün kendine ait özellikleri nedeniyle bünyesinde barındırdığı bazı eşitlikçi yönler mevcuttur. Özellikle Alevi inancının tanrısının herkese eşit bir tanrı olarak yorumlanması ve cinsiyetçi olmak bir yana, kadın ve erkeği salt cinsiyetlerine göre değerlendirmeyip onları “can” olarak görmesi, kadınların ibadet süreçlerine katılmalarının yolunu açmıştır. Burada “can”dan kasıt, bireylerinin bedenleri içindeki ruhtur. Cinsiyetin toplumsal ve dinsel alanda önemi, geleneksel İslam ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Alevi toplumunda zaman zaman görülen mürşitlik makamında kadınların da yer alması ancak böyle anlam kazanabilmektedir. Ayrıca Alevi inancında büyük bir önemi bulunan Kırklar Cemi'nin 23'ünün erkek, 17'sinin kadın olması Alevi inancında kadının yerinin saptanması açısından önemlidir. (Bahadır, 2004).

Alevi inanç ve ibadeti olan cemlerde de kadınlara yönelik bakış açısını görmek mümkündür. Bilindiği gibi Kırklar, Alevi inancında en üst makamı oluşturan birliktir. Melikof'a göre Alevilik'te cem demek Kırkların sohbetini cemini canlandırmak demektir. Alevi inancına göre her olgunluk seviyesine gelenin cinsiyetine bakılmadan en üst makama kadar gelebildiğinin bir başka örneği Kırklar arasında kadınların da bulunmasıyla kendini göstermektedir (Bahadır, 2004: 5).

Bu görüşlerin aksine, Alevi kadının toplumsal durumunun yine egemen erkek kültürü altında, tahakküme dayalı ilişki içinde olduğunun altını çizen çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Ruşen Çakır (1999), Alevi ve Sünni politikliği karşılaştırdığı

çalışmasında, hem Alevi hareketin hem de Sünni hareketin en büyük benzerliklerini bu iki hareketin de erkek egemen bir yapıda olmasıyla açıklamıştır.

Sünni İslamcılar, öğretilerde kadınlara nasıl haklar tanıdıklarını tartışmaktan kaçınıyor, buna karşılık onları toplumsallaştırdıklarını söylüyor ve bununla övünüyorlar. Alevi İslamcılar ise öğretilerde kadınlara ne derece geniş haklar tanıdığını bıkmadan usanmadan anlatıp duruyorlar, ancak onlar da Alevi kadının toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik hayatta neden bu kadar pasif olduğunu asla değinmiyorlar. Örneğin ortalıktaki ‘Alevi aydınların’ bir tanesi bile kadın değil (Çakır, 1999: 82).

Ataerki toplumsal formlar içinde şekillenen dinsel düşüncenin her ne kadar farklı mezhep ve değişik yorumlamalarla kadın konusunda farklı bir konumda olduğu düşünülse bile dikkatli bir inceleme yapıldığında, dinsel inançların hepsinde eril ideolojinin az veya çok bulunduğu gözlemlenebilir. Bu bakımdan, Yalçinkaya’nın (1996:63) da vurguladığı gibi, “Elbette, günümüz Aleviliği içinde kadınların yeri, geleneksel İslam’a göre, hala farklılıklar içermektedir. Ancak bu farklılık, çağdaş ölçülere göre, bir kadın-erkek eşitliği ya da kadınların özgürlüğü gibi algılanamaz.”

1.3. Yahudilik ve Hristiyanlıkta Kadın

Yahudilerin Yehova’sının en önemli özelliği, tıpkı diğer kabile tanrıları gibi ataerki özellikleri bünyesinde barındırmasıdır. Yahudi dinini diğer tek tanrılı dinlerden ayıran en önemli özelliği ise Tanrı ile İsrailoğulları arasında bir anlaşma yani ‘ahit’ imzalandığına inanılmasıdır. Sina dağında Musa ile tanrı arasında yapıldığı öne sürülen “ahit”, kanun ve emirleri Tevrat’ı oluşturan Yahudiliğin en önemli metnidir (Topcan, 2010).

Tevrat'ın dilini bütünüyle sarmış olan ataerkil söylem, kadınları ve ataerkil düzen içinde mağdur kılınan tüm gurupları ve kimlikleri ilgilendiren konularda kendini göstermektedir. İnsanın yaratılışından başlayan bu söylem, devamında bekaret, zina, fuhuş, lezbiyenlik, örtünme ve kadına yönelik şiddet ile tamamlanmaktadır.

Yahudililerin ayinlerinde halen okumakta oldukları “Beni Kadın Yaratmayan Ulu Tanrıya bizlerin ve bütün dünyanın Yüce efendisine şükürler olsun” duası kadının Yahudilikteki konumunu göstermesi açısından önemlidir (Topcan,2010).

Ayrıca Yahudi toplumu kadınlarının aile kurumu ile olan ilişkileri de kadının ikincileştirilmiş durumunu kavramamızı sağlar. Tarihsel koşullar gereği erkeğin aile içindeki söz hakkı düşünüldüğünde, babanın kızı, kocanın da karısı üzerindeki olağanüstü yetkisi, kadının konumunun ne durumda olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal kuralların çoğu -ki bunların içinde miras, evlilik ve boşanma kurallarını sayabiliriz- erkeklerin lehinedir (Berktaş, 2012). Musa'nın halkına tebliğ etmiş olduğu ‘On Emir’ de, kadının ikincil rolü açıktır.

Yahudiliğin kadınlara ilişkin anlayışı açısından son derece önemli bir nokta, Musa'nın ‘On Emri’ arasında ‘tecavüz etmeyeceksin’ şeklinde bir hükmün yer almamasıdır. Sina Dağı'nda Musa'ya indirilen emirler arasında zina etmeyi ve komşunun karısına göz dikmeyi yasaklayanlar vardır, ama erkeğin kadına tecavüz etmesini yasaklayan bir emir yoktur! Tecavüze uğrayan evli kadın, erkek ile aynı derecede suçlu sayılır ve taşlanarak öldürülür. Eğer erkek bir bakireye tecavüz etmiş ve bu olay kent duvarları içinde gerçekleşmişse, o zaman kız da erkekle birlikte taşlanıp öldürülür. (burada kızın tecavüze izin verdiği mantığı hakimdir: ‘bağırsaydı duyulurdu!') Olay kent duvarları dışında olmuşsa, bu kez erkek, babaya belli bir para ödemek ve kızla evlenmek zorundaydı (Berktaş, 2012: 95).

Yahudiliğin ‘On Emri’nde yedinci sırayı ‘Zina Etmeyeceksin’ emri almaktadır ki bu emir her ne kadar tüm topluma verilmiş gibi gözüküyor olsa da aslında emrin ilk elden muhatabı elbette kadın toplumdur. Zina denilen olgunun Yahudilikte kati bir şekilde yasak olmasının nedeni kuşkusuz ataerkil dini ideolojinin aile kurumuna verdiği önemdir. Aile kurumunun ataerki için temsil ettiği önemi yukarıda anlatmıştık. Kadını aile içine sıkıştıran zihniyet yapısı bu sayede toplumun yarısını oluşturan kadınlar üzerinde sistematik denetimin sahibi olacaktır. Aile kurumunun güvenliği için kız çocuklarının erken evlendirilmesi de girişilen uygulamalardan sadece biridir. Erken evlenen kız çocukları aile kurumunun toplumsal olarak var olmasının teminatı konumundadır. Erken evliliğin eril ideoloji için bir diğer avantajı ise kuşkusuz ataerkil yapının bekârete verdiği değerdir. Kadın vücudunun nesneleştirilmesi ve kendine yabancılaştırılmasının en somut örneği olan bekâret vurgusu, kadınlar üzerindeki erkek tahakkümünü ve denetimini sağlamanın da bir yolunu oluşturmaktadır (Blank, 2012).

Kutsal Kitabın ilk dönemlerinde Yahudiler istikrarlı aile yapısı için kadın cinselliğini kontrol etme çabasına girmiştir. O dönemlerde İsrail kadınının yakın doğuda gelişen tanrıça dinine girmeleri yasaklanmıştır. Tanrıça dini sadece Yahudi monoteizmine meydan okumakla kalmaz aynı zamanda sosyal düzen için gerekli olan ataerkil İsrail hâkimiyetini de tehdit etmektedir. Ahit'in açıkça vurguladığı aile yapısı İsrail kızlarının erken evlenmelerine zemin hazırlamıştır. Kadın evlendiğinde, kocasının kontrolüne geçer. Kutsal kitabın temelinde kadının kocasının ya da babasının malı olma tutumu vardır. Örneğin, kadın boşanma davasını başlatamadığı gibi önemli bir sebep olmadıkça boşanamaz. Yahudilikte boşanma hakkının kocada olduğu görülür. Gelinin bakire olması beklenir. Eğer kocası bakire olmadığını kanıtlarsa, taşlanarak öldürülecektir (Topcan,2010, 23-24).

Diğer tek tanrılı dinlerde olduğu gibi, tek tanrılığın ilk örneği olan Yahudiliğin kadının örtünmesine önemli bir yer ayırmıştır. Hatta Yahudiliğin örtünme konusundaki görüşleri İslam ve Hıristiyan dinlerini öncüllemektedir diyebiliriz. Kadınların örtünmelerini sıklıkla salık veren Tevrat'ta bununla ilgili birçok ayete rastlanılmaktadır.

Kadınlara örtünme konusunda sert yaptırımlarda bulunmayan Tevrat'ta karşımıza çıkan peçe ve örtü kavramları kadının Yahudi toplumundaki konumunu ve farklılığını gösterme amacıyla karşımıza çıkmaktadır. Örtünme bir emir değil aksine bir yaşam şekli olarak Tevrat'ta bulunmaktadır ve kadın başını, yüzünü örterek kendini kocasına saklamakta, toplumda namuslu kadın imajı çizmekte ve de yabancı erkeklerin onu görerek tahrik olmamasını sağlamaktadır (Hepşen, 2010: 82).

Yahudi dini kadınlar konusunda söylemsel ve ideolojik konumlanma açısından bu denli taraf olmanın yanı sıra kadınları bazı dinsel törenlerden dışlanmıştır da, örneğin, kurban ve adak işlemleri için rahiplerin her zaman “temiz” olması gerektiğini öne süren Kutsal Kitap, kadınları sırf adet görmeleri nedeniyle “kirli” saymaktadır. Dolayısıyla kadınlar “kirli” oldukları için bazı dinsel görevlerini yerine getiremezler ve noksan sayılırlar (Berktaş, 2012).

Geleneksel ataerkil ideolojiyi içinde taşıyan Yahudilik, toplumsal iktidar ilişkisi içinde eril iktidarın söylemlerini sahiplenmiş hatta bu söylemleri kutsal kitabı aracılığıyla da meşrulaştırmıştır. Meşrulaştırılan tüm toplumsal cinsiyet kalıpları gibi bu durum da kadınların aleyhinde sonuçlar doğurmuştur, cinsiyet olarak eşitsiz bir konuma indirgenen kadınlığın ezilmesi, bu metinler dolayısıyla sorunsuz bir şekilde gerçekleşmiştir.

Yahudilik ve kadın arasındaki ilişkiyi incelemeyi bitirmeden önce değinmemiz gereken önemli bir nokta, Yahudiliğin ana soylu bir özelliğe sahip olmasıdır. Çoğu araştırmacı, salt bu özelliği nedeniyle Yahudiliği, kadın konusunda diğer tek tanrılı dinlere nispeten daha ileri bir özellik taşıdığı varsayımından hareket etmektedir. Bilakis yukarıda ayrıntılı bir şekilde değindiğimiz Yahudi dini sert bir ataerkil yapıya sahiptir. Yahudiliğin ana soylu veya babasoylu olması, onun sert ataerkil özelliklerini görmezden gelmemize neden olmamalıdır. Elbette ana soyluluğun kadınlara koca karşısında vermiş olduğu bazı mevziler vardır; ancak ataerkil yapıda eril olanı temsil eden kocanın boşalttığı alanı bir diğer eril olan dayı veya erkek kardeş derhal doldurmaktadır. Akal (1994), ana soylu ve babasoylu toplumlarda kadının eril iktidar karşısındaki durumunu incelediği çalışmasında bu konu üzerinde sıklıkla durmuştur.

Anasoylu yapılanmada, kadın, kocası karşısında, babasoylu yapılanmada görülemeyecek bir ağırlık kazanır... ancak bu noktada, şunu gözden uzak tutmamak gerekecektir. Erkek olarak babanın gücünü kaybettiği yerde, erkek olarak dayı devreye girer. Her erkek, eşinin çocuklarına baba olmasa bile, kız kardeşinin çocuklarının babasıdır (1994: 57).

“İkinci Cins” adlı eserinde İsrail toplumu içindeki kadınların durumuna değinen Simon De Beauvoir, Yahudi toplumunda kamusal alanda kadının nasıl ikincileştirildiğine değinmiştir.

Kadın İsrail toplumu içinde “öteki” varlıktır. “İnsanlık” dediğimiz şey erkeklerden oluşmuştur ve erkek kadını kendi varlığı içinde değil, kendisine göre tanımlamaktadır. Kadına özerk bir varlık gözüyle bakmaz. O, kendine göre değil erkeğe göre belirlenip ayrılmaktadır; özsel (temel) varlığın karşısındaki özsel olmayan varlıktır. Erkek özne’dir, mutlak varlıktır. Kadınsa öteki cinstir (De Beauvoir, 1986: 17-18).

Bu açıklamalardan da görüldüğü gibi aslında Yahudiliğin anasoylu özelliğinin kadınlar için son tahlilde pek bir özgürlük alanı açmadığı, bir erkek tarafından boşalan alanın, eril toplumsal yapı gereği yine bir erkek tarafından doldurulduğu gerçeğini ileri sürebiliriz. Sert bir tektanrıcılığa sahip Yahudi dininin sadece anasoylu olduğu için kadın konusunda diğer tektanrılı ataerki dinlerden farklı olduğunu ileri sürmek toplumsal gerçekliği ters yüz etme anlamına gelecektir.

Dünya tarihinde ve coğrafyasında oldukça geniş bir yer ve öneme sahip olan Hıristiyanlığın, dünyanın dört kıtasında hakim olan bir din olma hüviyetini göstererek dünya halklarının hem günlük yaşam deneyimlerinde hem de toplumsal/tarihsel yaşamlarında ne denli bir etkiye sahip olduğu tartışma götürmeyecektir. Hıristiyanlığın, Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika, Avustralya, Güney Afrika ve hatta Asya'nın bir bölümünde dahi mensubu bulunmaktadır (Hastings'den aktaran Topcan, 2010).

Sözlü bir geleneğe dayanan ve okuma yazma bilmeyen ilk inananlarıyla birlikte dilden dile yayılan Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İnciller, ancak dördüncü yüzyılda toplanan İznik Konseyi'nde oy çokluğuyla karara bağlanarak tanrının kelamı kabul edilmiştir (Siegel, 2012).

İlk yıllarında kadınlar ve köleler tarafından kabul gören Hıristiyanlık, Yahudiliğin bir mezhebi olarak ortaya çıkmış ve “bireysel özgürlük” düşüncesini vurgulayarak diğer önemli tek tanrılı dinlerden farklılığını ortaya koymuştur (Berktaş, 2012). Eski Yunan'ın stoa felsefesini dile getirerek yeni bir din kılığında ortaya çıkan Hıristiyan inancı, ortaya çıktığı topluma adeta isyan ederek doğal yaşama dönülmesi gerektiğini dile getirmiştir. İsa'nın çağrısına daha çok kölelerin ve

kadınların cevap vermesinin sebebi büyük ölçüde buydu; çünkü İsa, bu dünyada yoksulluk ve acı çeken topluluklara diğer dünyada zenginlik ve mutluluk vaat etmiştir (Hançerlioğlu, 2010).

Gerekli olan, toplum sınıflarını alt üst edecek yeni bir düzendi. Musa'nın yarar ölçüsüne karşılık İsa, bu düzeni sağlamak üzere, yoksulluk ölçüsünü getiriyordu. Gerçek erdem yoksulluktaydı. Tanrı katına ancak yoksullar ulaşabileceklerdi (Hançerlioğlu, 2010: 102).

Hıristiyanlığın kadınlar açısından bu kadar rağbet görmüş olmasının bir diğer nedeni, bu dinin kadın bekâretine yüklemiş olduğu başka bir anlamdır. Bu anlam kadınlara, bekâretlerini muhafaza etmeyi ve kendilerini tanrıya adayarak İsa'nın nişanlısı olmaları mertebesini yüklemektedir. Bekâretlerini Tanrı'ya, yani diğer dünyaya saklamayı kabul eden kadınlar, bu yolla dünyevi hayattaki ataerkil yapının onları indirgemiş olduğu biyolojik nesneleşmiş halden kurtularak belli bir irade kazanabilmektedirler. Yahudiliğin egemen olduğu bir toplumda, Hıristiyan dinin ilk dönemlerinde azizlik mertebesine ulaşabilmiş birçok kadının bulunması ve kadının dokunuşunun murdar ve kirletici sayılmaması kadınlar açısından çok önemli bir kazanımdır. Ayrıca kadınların Hıristiyanlık içinde elde etmiş olduğu kazanımların diğeri de evlilik kurumudur. Evlilik kurumunun, Yahudi geleneğinden farklı olarak yeniden dizayn edilmesi anlamına gelen ve din içi bir reform da sayılabilecek olan dizayn, kadının evlilik içindeki statüsünün kısmen de olsa yükseltilmesi sonucunu doğurmuştur. Hıristiyanlık, ataerkil evlilik kurumunun erkeklere sağlamış olduğu yaralar arasında belki de en önemlisi sayılabilecek evlenme ve boşanma sürecinin erkek tarafından yönetilmesi durumunu, erkeklerin bu özgürlüklerini sınırlayarak aile kurumunun oluşması ve dağılmasını salt erkek egemenliğinden görece

uzaklaştırmıştır. Boşanma, erkek ve kadın için sadece zina vakası olması sonucu gerçekleşebilecek bir olgu haline gelmiştir. Hıristiyanlığın sergilemiş olduğu bahsi geçen uygulamalar, ilk zamanlarda kadınlar tarafından desteklenmesinin önünü açmıştır (Berktaş, 2012).

Yahudilik gibi sert ataerkilliğin egemen olduğu toplumsal koşullarda ortaya çıkmış olan Hıristiyanlık, her ne kadar kadınlar açısından yukarıda değindiğimiz reformist görüşlere yer verse de onun oluşumunda etkisi aşikâr olan erilliği içinde fazlasıyla taşımaktadır ve bu haliyle kısmen yenilikçi gözükmese bile ataerkillikle uzlaşma sonucu oluşan diğer inanç sistemleri gibi kadınlar açısından gerici özellikleri barındırmaktadır. Örneğin, örtünme konusunda yine diğer tek tanrılı dinlere benzer argümanlar üretmekten geri kalmamıştır. Yeni Ahit'te kadının başını tıraş etmesi, başını açması ve erkeğin de başını kapatması tanrıya hakaret olarak değerlendirilirken kadından dua ederken muhakkak başını örtmesi istenmiştir (Sümer, 2007).

Siz kendiniz karar verin. Kadının açık başla Tanrı'ya dua etmesi uygun mudur? Doğanın kendisi bile size erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü, kadının uzun saçlı olmasının ise kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu? Çünkü saç, kadına örtü olarak verilmiştir. Bu konuda çekişmek isteyen varsa, şunu bilsin ki, bizim ya da Tanrı'nın kiliselerinin böyle bir alışkanlığı yoktur' (I. Korintliler'den aktaran Sümer,2007: 176)

Hıristiyanlığın ataerkil evlilik kurumu ile ilişkisi, Yahudi geleneğinden kısmen farklı olsa bile çoğunlukla aynı paralelde seyretmektedir. Evlilik, Hıristiyanlık için çok önemli bir kurum olma özelliğini korumakla beraber kadınların bu kurum içindeki ikincilleştirilmiş hali, Hıristiyan dinsel öğretilerde devam etmektedir.

Evlilik içinde kadın konumu sadece üreme işlevli olması eril ideolojinin izlerini göstermesi bakımından önem taşır. İsa'dan sonra Hıristiyanlığı yayan ve bugünkü geleneksel Hıristiyanlığın oluşmasında temel taşları oluşturan Tarsuslu Paulus, Kadının evlilik içinde yeni nesilleri doğurarak onları yetiştiren nesne haline getirmiş ve kadının kurtuluşunun yegane rolü olarak çocuk doğurmasını işaret etmiştir (Berktaş, 2012).

Diğer tek tanrılı dinlerde gözlemlendiği gibi Hıristiyan dini de toplumsal yapıyı ikilik üzerine konumlandırır. Bu ikilikte erkeklerin payına Tanrı ve dolayısıyla erdem ve güç ile bütünleşmek düşerken kadının kendi payına, Havva örneğinde olduğu gibi günah ve zayıflık düşmektedir. Eril ideolojiyle bütünleşerek kadınlar açısından daha vahim bir hale gelen dualist anlayış, erkeğin toplumsal statüsünü üst'e çıkarırken kadının statüsünü ikincilleştirmektedir. Var olan tüm tek tanrılı dinler, bu yapıyı miras alarak kadının toplumsal statüsündeki aşağı konumunu yeniden üretmiş ve dahası onu meşrulaştırmanın bir aracı konumuna sahip olmuştur. Kadınlar, toplumsal kurtuluşlarını, ataerkiyle savaşmaları kadar bahsedilen tek tanrılı dinlerin eril anlayışlarına karşı oluşturacakları savaşa borçludurlar.

İKİNCİ BÖLÜM

MEDYADA KADININ TEMSİLİ

BAĞLAMINDA İDEOLOJİ VE TEMSİL KAVRAMLARI

Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan bu bölümde, ideoloji ve temsil kavramı ve medyada kadının temsili konusu işlenecektir. İdeoloji kavramının tarihsel evrimine de yer verecek olan çalışma, medya temsillerinde ideolojik işleyişe de cevap vermeye çalışacaktır. Bu bölümde kitle iletim araçlarının egemen söylemleri meşrulaştırma süreci, ideoloji, hegemonya ve temsil kavramları kullanılarak ele alınacaktır. Ancak böyle bir çalışma kadının medyada temsili konusuna kuramsal çerçeve sunabilecektir. İlk kısımda ideoloji ve temsil kavramları işlenecek, sonraki kısımda ise, bu kavramlar eşliğinde medyadaki kadın temsillerinin kuramsal araştırması yapılacaktır. Kitle iletişim medyasının hakim ideolojik söylemleri yeniden üretme süreci çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

2.1. İdeoloji Kavramı ve Temsil Sorunu

İdeoloji konusu medya çalışmalarında oldukça geniş bir yere ve öneme sahiptir. Şerife Çam (2008), “Medya Çalışmalarında İdeoloji Epistemolojik ve Metodolojik Sorunlar” adlı eserinin giriş kısmında bu konuya değinmiş, medya çalışmalarının “doğrudan veya dolaylı” bir şekilde ideoloji konusunda söz söylediğini belirtmiştir.

İdeoloji kavramının tartışılması üzerinde duran bu literatür; medyanın sahip olduğu ideolojik rol ve işlevler, medyada ve medya dolayısıyla çeşitli ideolojilerin kuruluşu, medyanın farklı nitelikli meseleler hakkında ürettiği ideolojiler ve medyanın kendisi hakkında üretilen ideolojiler gibi pek çok konuyu ele almaktadır. Bu kapsamda yapılan

değerlendirmeler, bilinçli olarak ve ya olmayarak, siyaset bilimi ve felsefe içerisinde yer etmiş çeşitli ideoloji yaklaşımlarına ait argümanlardan farklı düzeylerde yararlanmaktadır (Çam, 2008: 7).

Medya çalışmalarının ideoloji yaklaşımlarının siyaset biliminin argümanlarından fazlasıyla yararlandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. İdeoloji kavramını, medya çalışmalarının merkezine koyan “İngiliz Kültürel Çalışmalar” okulu, ideoloji yaklaşımını, Gramsci ve Althusser yaklaşımına paralel şekilde işlemiştir. İdeolojinin siyasal karakterinin ön planda olduğunu belirten Nur Betül Çelik (2005), ideolojinin siyasal nitelikli olmasının üç temel nedeni olduğunu belirtmiştir, bunlar kısaca; ideolojinin toplumsal olanı kuran siyasal bir pratik olması durumu, ideolojinin toplumsal kimlikleri kendi bütünlüğü içinde ifade etmesi ve son olarak ideolojinin farklı alanlarda kullanılıyorken bile siyasal olana gönderme yapması ve ideolojinin bir biçimde iktidar ilişkilerini açıklamada kullanılan bir argüman olması durumudur.

Siyasal alanla sürekli ilişkilendirilen ideolojinin yine de tek bir anlamı yoktur. Tek anlamlı olmamasının nedenini ideolojinin birçok farklı disiplinlerle olan ilişkisine ve bu farklı disiplinlerin, ideoloji kavramına farklı ilgi duymaları olarak açıklayabiliriz. “Bu disiplinlerin ayrı ayrı katkıları, kavramın çok yüzlülüğünü belirginleştirmiştir. Sonuçta elimizde kalan, tek bir sözle farklı kavramları ifade edebilme çabasıdır” (Çelik, 2005: 14).

Ayrıca böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, ideoloji kavramının tarihsel süreç içinde geçirmiş olduğu evrimin ve bu evrim sonucu değişen kullanımlarının etkisi açıktır. Epistemolojik olarak ideoloji kavramının anlamını açıklamaya çalışırsak, ideoloji, Yunanca ‘fikir’ demek olan ‘eidos’ ve yine Yunanca ‘akıl’

kelimesinin karşılığı olan ‘logos’ kelimesinden oluştuğunu belirtmemiz durumunda ideoloji kavramıyla ilgili bir anlam zihnimizde belirecektir. Burjuvazinin feodalizme karşı verdiği mücadele sırasında kullanılan bu anlam, Aydınlanmacılığın kültürel ortamında üretilmiştir. Feodalitenin ve aristokrasinin akıl dışılığına karşı aydınlanmanın rasyonalitesini koyan aydınlanma filozofları, toplumun ilerlemesi için, metafizik ve mistik düşünceler yerine “düşünceler biliminin” gerçekçiliğini rehber edinmesini öne sürdüler (Atılğan, 2001). Yine de Çelik’in (2005: 13) belirttiği üzere, “İdeoloji kavramını anlama çabaları, tarihsel, kuramsal ve kuşkusuz ideolojik pek çok zorlukla yüzleşmek zorundadır.”

İdeoloji kelimesinin anlamsal değişikliklerine rağmen, bu kelimeyi ilk olarak kimin ve hangi tarihte kullandığını bilmekteyiz. Bu kelimeyi Fransız devrimini takip eden yıllarda aydınlanma düşünürlerinden Antonie de Tracy 1797 yılında, bütün diğer bilimlere zemin teşkil edecek şekliyle yeni bir “düşünceler bilimi” olarak ortaya atmıştır (McLellan, 2009). De Tracy’e göre İdeoloji, insan aklının bilimi olma özelliğini taşımaktadır. İdeoloji, düşüncelerin doğruluğunu ve yanlışlığını ayırmaya yarayan, insanların geleceğini bu sayede daha rasyonel bir şekilde kurmaya yarayan bir anlama sahiptir ve bu bakımdan da ideoloji bütün bilimlerin üstündedir; çünkü diğer bilimler insan aklı vasıtasıyla anlaşılabilirken ideoloji direkt insan aklıyla bağlantılıdır (Örs, 2010). Bu anlam da kullanıldığında ideoloji kavramının ilk zamanki açıklamasının gayet pozitif bir yorum olduğu gözükmektedir. Düşüncelerin bilimi sayılan ideoloji, insanlığa rasyonaliteyle yüzleşerek daha ileriye ve aydınlığa götürecektir yolu açmaktadır.

İdeoloji kavramının geçirmiş olduğu değişimden bahsederken muhakkak Marx’ın bu kavram üzerinde etkisine ve bu kavramı hangi anlamda kullandığına

değirmek gerekmektedir. Marx, ideoloji kavramını iki farklı anlamda kullanmıştır diyebiliriz. Bu kullanımlardan ilki, var olan toplumsal gerçekliğin insan bilincine yansımadır. İkincisi ise, çarpıtılma anlamında kullanılan “mistifikasyon”dur. Daha çok ideoloji için ikinci anlamı kullanan Marx, toplumsal gerçeğin egemen sınıflar tarafından çarpıtıldığını ileri sürmüş ve her çağda hakim olan düşünsel anlayışın egemen sınıfın anlayışı olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında Marx’ın ideoloji yaklaşımını, egemen sınıfların çıkarlarına hizmet eden bilinç olarak tanımlayabiliriz (Örs, 2010). Marx, Engels’le birlikte yazmış olduğu “Alman İdeolojisi” adlı eserinde bu noktaya açıkça değirmektedir.

Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda egemen olan düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır (Marks, Engels, 2003: 50).

Terry Eagleton’a göre Marx’ın ideolojiye bakış açısı en az dört anlama gelmektedir. Bunlar kısaca,

- İdeoloji, insanların ilgisini toplumsal koşullardan başka yerlere çeken ve egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda kullanılan yanıltıcı inançlara denk gelir.
- İdeoloji, egemen sınıfların çıkarlarını doğrudan doğruya savunan ve egemen sınıf yönetimini destekleyen fikirlerdir.
- İdeoloji, genişletilirse toplumsal hayat içinde mücadele eden güçlerin doğru bilincini de kapsayabilir.

- Yabancılaşma kavramı ve son olarak Kapital’de geçen haliyle ‘Meta Fetişizmi’ nedeniyle, kapitalist toplumda, insanlar arası gerçek ilişkilerin yerini metalar düzeyine indirgenmiş ilişkiler alır. Böylece kapitalist üretim tarzı, gerçek insanlar arasındaki toplumsal ilişkileri parçalayarak kendi yaratmış olduğu gerçekliğini göz önünden saklamış olur, dolayısıyla bir nevi insanlar gözünde doğallaşarak eleştiri alma noktasında uzaklaşır (Dursun, 2001).

Marx, genel olarak ideolojiyi negatif anlamda kullanarak onun egemen sınıflar elindeki gücüne işaret etmiştir. Marx’a göre bir fikri ideolojik kılan şey açıkça “toplumsal ve ekonomik ilişkilerin gerçek doğasını gizlemesi ve böylelikle toplumdaki sosyal ve ekonomik kaynakların eşitsiz dağılımını haklı göstermesiydi” (McLellan, 2009: 15).

Marksizm’in ideoloji kavramına yönelik negatif tutumu, Lenin ile birlikte büyük bir kırılma yaşadı. Lenin, farklı sınıfları, çıkarları açısından ideoloji alanında mücadele eden/edebilen bir konumda tasarlamıştır. Ona göre ideoloji, mücadele edilecek bir alan olma hüviyetine sahiptir ve işçi sınıfı, kadim egemen sınıf ideolojisiyle egemenlik mücadelesine girebilir ve onu burada yenilgiye uğratabilirdi. Bu açıdan bakıldığında ideoloji, Lenin de olumlu bir içerik kazanmıştır diyebiliriz (Dursun, 2001). Lenin, işçi sınıfının olası başarısı için mutlaka proletarya ideolojisinin desteklenmesi gerektiği, aksi takdirde burjuva ideolojisinin sınıf savaşımında kazançlı çıkacağını ileri sürmüştür. Toplumsal bakımdan ikiye ayrılmış gözükten ideoloji, işçi sınıfı ideolojisi ve burjuva ideolojisi şeklinde kendini göstermektedir.

Hareketlerinin süreci içerisinde, çalışan yığınların kendi başlarına formüle edebilecekleri bağımsız bir ideolojiden söz edilemeyeceğine göre, tek seçenek şu oluyor ---ya burjuva ideolojisi, ya da sosyalist ideoloji. İkisi arasında bir orta yol yoktur (çünkü insanlık ‘üçüncü’ bir ideoloji yaratmamıştır ve ayrıca da sınıf karşıtılarıyla parçalanmış bir toplumda sınıf-dışı ya da sınıf-üstü bir ideoloji söz konusu olamaz). Öyleyse herhangi bir biçimde sosyalist ideolojiyi küçümsemek, ona birazcık olsun yan çizmek, burjuva ideolojisini güçlendirmek anlamına gelir (Lenin, 2010: 48).

Lenin’e göre, keskinleşen sınıf mücadelesinde işçi sınıfının ideolojik yönelimi, mücadeleyi kazanması açısından çok önemli bir noktada durmaktadır. İdeoloji temelden olumsuz bir içeriğe sahip değildir; ancak onun kimin elinde bulunduğu, içeriğinin olumlu veya olumsuz olacağını belirlemektedir (McLellan, 2009: 15).

İdeolojinin bir mücadele alanı olduğu fikri, Lenin’den sonra Gramsci ile devam etmiştir. Gramsci, ideoloji kavramını hegemonya süreciyle birlikte işleyerek ideolojiye toplumsal devrim sürecinde önemli bir yer ayırmıştır. Gramsci, hegemonya kavramını, bir sınıfın diğerine kabul ettirdiği dünya görüşü (ideolojisi) olarak açıklar. Daha sonra İngiliz Kültürel Çalışmaları’nın da miras alacağı bu görüş, Gramsci’nin Marksizmi yorumlamadaki özgüllüğünü ortaya koyacaktır. İdeoloji konusunda, hegemonya kavramını kullanan Gramsci, ideoloji çalışmalarına büyük katkı sağlamıştır. Hegemonyayı kazanmak için ideolojik alanda verilecek olan mücadele, işçi sınıfının kazanımıyla son bulmayacaktır; çünkü Gramsci’ye göre hegemonya mücadelesi hiç bitmeyen bir mücadeledir. “Gramsci’nin bakış açısı daha çok, sabit olmayan farklı konumların ideolojik mücadelesinde güç dengesinin zamana ve koşullara bağlı olarak değişebileceğini, gücün hiçbir zaman için bir tarafa

bütünüyle ve sürekli olarak atfedilemeyeceğini vurgulamaya yöneliktir.” (Çam, 2008:244).

İngiliz Kültürel Çalışmalar geleneğinin Gramsci üzerine yoğunlaşmasının en önemli nedeni olarak gösterebileceğimiz bu mücadele alanı ve süreci, Kültürel Çalışmaların ideolojik mücadele alanını medya metinlerine ve kitle iletişimine dahil etmelerini sağlamış, bu durum ise Gramsci'nin ideoloji konusundaki yaklaşımının medya çalışmaları açısından ne denli önemli olduğunu göstermiştir. Kapitalist toplumda iktidarın determinist Marksist yorumlarda olduğu gibi salt ekonomik temel aracılığıyla sağlanmadığı; aksine ideolojik alan ile bu tahakküm ilişkisinin sürdürüldüğü fikri, Gramsci'nin doğrudan Marksizme, dolaylı olarak da medya kuramlarına sunduğu en önemli katkıdır (Çam, 2008).

Gramsci'nin hegemonya konusundaki kuramsal katkısının önemi kapitalist devletin zora dayalı iktidarını vurgulamak yerine, bu zoru görünmez, hatta giderek gereksiz kılacak iktidar biçimlerine dikkat çekmesidir. Bu tür bir iktidar ancak ideolojinin dolayımı ile olanaklıdır ve hegemonya kavramında soyutlaşır (Üşür'den aktaran, Gençalp, 2011: 30)

Hegemonya kavramının rıza süreciyle beraber işlenmesi, Gramsci'nin bakış açısının medya çalışmaları için ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Rıza, Gramsci için, egem sınıfların kendi dünya görüşlerini ve bakış açılarını, tahakküm altına aldıkları sınıflara kabul ettirmeleri sürecidir. “Okul, kilise (din), medya gibi kurumlar insanların düşüncelerini ürettiği ve yeniden ürettiği kurumlardır. Bu kurumlar aracılığıyla egemen sınıf kendi düşünce biçimini ve dünya görüşünü topluma yayar” (Yaylagül, 2010:111). İdeolojinin, medya çalışmalarında bu yaklaşıma benzer şekilde işlenmesi, rıza ve hegemonya kavramlarının medya

çalışmaları alanına girmesini sağlamış ve bu yolla medyanın modern toplumlarda üstlenmiş olduğu işlevler daha detaylı bir şekilde çalışılmıştır.

Son olarak Althusser'de ideolojiyi, genel anlamıyla, toplumsal ikna sürecinde temel işlevleri yerine getiren ve sistemin yeniden üretilmesi için siyasal iktidarın kullanageldiği bir harç şeklinde özetleyebiliriz. Althusser'de ideoloji, üst yapının bir parçasıdır ve kendi özerkliğini kurmuş, kendi belirlenimine sahip bir yapıdır (Onay, 2006). Kapitalist toplumsal formasyonda kapitalist devlet, var olan sistemin sorunsuz devamı ve sistemin yeniden üretimi için iki tip aygıt kullanmaktadır, bunlar kısaca; kaba güce dayanan (asker, polis, mahkeme, hapisane vb.) “Devletin Baskı Aygıtları” ve egemen görüşün topluma yayılmasını sağlayan baskıdan ziyade rıza üreten (kilise, cami, medya, eğitim öğretim, aile vb.) “Devletin İdeolojik Aygıtlarıdır”. Bu kurumların hepsi kapitalist devletin örgütlenmeleri arasında yer almaktadırlar. Günümüz toplumlarında eğitim kurumları ve medya devletin en önemli ideolojik aygıtları haline gelmişlerdir (Yaylagül, 2010).

Althusser'in ideoloji konusundaki çalışmaları, medya araştırmaları açısından da büyük öneme sahiptir. Althusser ve Althusserci yaklaşım, kitle iletişimini egemen sınıfın elinde bulunan bir ideolojik aygıt olarak değerlendirmiş ve medyanın toplumu ideolojik olarak nasıl etkilediği ve egemen ideolojinin kitle iletişimi dolayısıyla nasıl yeniden üretildiği sorularına cevap aramıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Althusser'in eleştirel kitle iletişimi kuramlarındaki rolü de ortaya çıkmış olmaktadır.

Althusser devletin ideolojik aygıtları (DİA) arasında basın, radyo, televizyon ve benzerlerinin oluşturduğunu ifade ettiği *haberleşme* DİA'sı ile edebiyat, güzel sanatlar, spor ve benzerlerinin oluşturduğunu belirttiği *kültürel* DİA'yı da tanımlamaktadır. Althusser'in bu

saptaması, kitle iletişimi ve kültür çalışmaları bakımından basın, televizyon, edebiyat, sanat gibi DİA'ların, hem genel işleyişleri ve biçimlenmeleri hem de farklı tarihsel-siyasal konjonktürlerdeki işlevleri bakımından ideolojik bir aygıt olarak nasıl çalıştıklarının anlaşılması temelinde çok önemli açılımlar sağlamıştır (Çelenk, 2005: 54-55).

İdeoloji kavramının anlamı ve tarihsel süreç içinde geçirdiği anlam değişikliklerine kısaca değindikten sonra temsil konusunu ele alabiliriz. Temsil konusu kuşkusuz ideoloji ve ideolojik yönelimle yakından bağıntılı olma özelliğini taşımaktadır. Medyada herhangi bir konunun temsilinden bahsedeceksek temsilin ideolojiyle ilişkisine değinmemiz oldukça gereklidir.

İdeolojilerin, temsil sistemleriyle ilişkilendirilmesi, Hall'un (2010: 377) belirttiği gibi, “onların özsel olarak özsel olarak söylemsel ve göstergesel karakterini kabul etmek anlamına gelir. Temsil sistemleri, dünyayı, kendimize ve başkalarına temsil ettiğimiz anlam sistemleridir.” Bu durum, temsil sisteminin ideolojiyle olan yakın bağına açığa çıkarmakta ve onun toplumsal pratiklerden meydana gelen ve bu pratikleri yeniden üretme işlevine de sahip olan bir sistem olduğunu göstermektedir.

Bu anlamda, toplumsal olan, hiçbir zamanda göstergesel olanın dışında değildir. Her toplumsal pratik, anlam ve temsilin karşılıklı eyleşmesi içinde kurulur ve kendisi de temsil edilir (Hall, 2010:377).

Günümüz iktidar ilişkileri ve iktidar olgusu düşünüldüğünde ve bu konu hakkında çalışmalar yapıldığında medya'yı toplumsal iktidar ilişkileri açısından analiz etmek son derece gerekli bir durumdur; çünkü medya, toplumsal yaşamdaki iktidar ilişkileriyle yakından ilişkilidir. Günümüzde iktidarı bir şekilde elde etmiş egemen güçler, medyayı da kontrol altına alma girişimlerini sergilemektedirler, bunun sebebi kuşkusuz medyanın gücüyle iktidarlarını toplumsal rızayı sağlayarak

devam ettirebilecekleri inancıdır. Toplumdan rıza sağlamayı başaramamış egemen sınıf, iktidarını devam ettirme konusunda önemli bir mevzi kazanmış olacaktır (Gençalp, 2011). Egemen yapılar, bu açıdan sadece var olan medyayı kontrol altında tutmakla kalmaz ayrıca değişik ekonomik yöntemlerle kendilerine ait ve dolayısıyla kendi sözcüleri gibi çalışan bir medya gurubu da yaratabilirler.

Kapitalist ekonomik sistemde, devlet iktidarıyla her zaman ekonomik olarak ilişkide olan merkez medya gurupları, egemen ideoloji ve dolayısıyla egemen ideolojinin gerektirdiği “temsil etme” sürecinde, daima tarafgir bir tutum sergilemiştir. Medyada herhangi bir konu, temsil sürecinde egemen ideolojinin çerçevesi içinde işlenmektedir. Temsil kavramını Hall’ün kullandığı gibi “anlamı inşa eden ve ileten bir sürece, yani ‘anlamlandırma sürecine’ işaret edecek bir biçimde” (Çelenk, 2005: 81) kullanmış olursak temsil ve ideoloji arasındaki yakın ilişkiyi anlama olanağına erişmiş oluruz. Ayrıca, Hall çalışmalarında, temsil yaklaşımını, ideolojiyle kurmuş olduğu bağın dışında, dil ve kültür etkenlerini de anlamlandırma süreçlerine dahil ederek sağlam bir zemine oturtmuştur. Temsil yaklaşımı, Hall’da, ana akım paradigmanın görüşlerinin aksine, medyanın “var olanı” olduğu gibi aktardığı tezine değil, medyada yer alan metinlerin ideolojik olarak inşa edildiği tezine dayanır (Çam, 2008).

Hall, bu tarz bir temsil yaklaşımını ‘inşacı temsil yaklaşımı’ olarak adlandırır. Hall, dil, kültür ve temsil süreçleri arasındaki ilişkiyi açıklarken temsilin ortak bir tanımının, “dilin dünya hakkında anlamlı bir şey söylemek ya da dünyayı başkalarına manidar biçimde sunmak amacıyla kullanılması” olduğunu belirterek, temsilin dil ve anlamı kültüre bağladığını ifade eder. Ona göre dil, bu anlamda bir anlamlandırma pratiğidir ve genel anlamda her temsil sisteminin dil aracılığıyla temsilin ilkelerine göre çalıştığı düşünülebilir (Çelenk, 2005: 81-82).

Dil ve söylem dolayımıyla inşa edilen medya içeriği, bu açıdan bakıldığında sadece başkaları tarafından kullanılan nitelermeleri olduğu gibi aktarmamaktadır. Seçtiği konuların veriliş biçimi de temelden ideolojik bir etkiye sahiptir; içeriklerin sunulmasındaki tonlama, vurgu, sergileme, dışlama konusundaki eylemleri belirli ideolojik yönelimlerin sonucu oluşmaktadır. Toplumsal iktidar ilişkilerinde statüko'nun ideolojik temsilini yapan merkez medya, aslında toplumsal bir denetim aktörüdür (Shoemaker ve Reese, 1997).

Modern medyanın toplumsal pratikler ve yapılar içinde kavramsallaştırılacağını öne süren Hall, günümüzde toplumsal alanı tanımlama ve inşa etme sürecinde iletişim kurumlarının önemine değinerek medyanın kültürel olana hükmettiğinin altını çizmektedir. Hall'a göre medya kurumları, siyasal alanın inşasına yardım etmekte ve aynı zamanda modern endüstriyel sistemler içinde de maddi bir güç haline gelmektedirler. Bahsedilen bu çok yönlü gelişme medyanın artan bir biçimde kültürel, ideolojik ve toplumsal bir dünyaya ilişkin düşüncelerimizi, deneyimlerimizi oluşturan ikinci düzey evrenleri inşa etmektedir (Hall, 1997).

Medyanın düşünce ve deneyimlerimizi oluşturan "inşa edici" rolü kuşkusuz belirli anlam ve anlamlandırma süreçleri içersinde oluşmaktadır. İnşa süreci, bu anlamların, gerçeği yansıtan ayna değil; tersine pratik toplumsal hayattan doğan "dil"e benzer bir yapı olduğunun ispatıdır, anlam pratiğin vücut bulmuş halidir. İnşa edilen anlamların, boşlukta değil ancak toplumsal pratikler içinde ve belirli toplumsal mücadeleler sonucu ortaya çıktığı gerçeği, anlamlandırma sürecinin tek anlamlı değil bilakis çokanlamlı bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Anlamlandırma mücadelesinin asıl olarak gerçekleştiği alan, bizatihi anlamların hangisinin

yeğleneceği durumudur. Yeğlenecek anlam, temsili pratikler içinden kodlar ve sistemler aracılığıyla dünyaya ulaşmaktadır. Medyanın burada ideolojik etkisi iktidarla girdiği anlamlandırma ilişkisidir; çünkü medyanın ideolojik etkilerinden bahsetmek için anlamlandırmanın toplumsal inşasına sunduğu katkının üzerinde durmak gerekmektedir. İnsanlar medya üzerinden kendi dünyalarını anlamlandırmaktadırlar; ancak yine belirtilmesi gerekiyor ki, bu anlamlandırma süreci, siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkiler içinde üretilmektedir. Üretildiği alan içindeki iktidar yapılarından bu manada etkilenmektedir. Medya, söylemsel pratiğini iktidar ilişkilerinden azade bir şekilde kuramamaktadır. İletişim kurumlarının temsil pratikleri de dolayısıyla toplumdaki tahakküm ilişkileri çerçevesi içinde oluşturulmakta ve iktidar ilişkileri tarafından kontrol edilen bir alanda gerçekleşmektedir. Anlamlandırma işlevlerini, kültürel ve ideolojik sistemler, kodlar oluşturmaktadır (Hall, 1997).

Anlamlar, tümüyle toplumsal ilişki ve yapılarda içerilmektedirler. Belirli kültürel ve siyasal pratikler aracılığıyla, çeşitli toplumsal konumlara eklenilebildikleri ve toplumsal özneleri oluşturdukları ve yeniden oluşturdukları ölçüde toplumsal olarak işlev görürler ve işlerler. Hali hazırda ve daima edilgin izleyiciler olarak seslenebilecek sabit, şaşkın toplumsal özneler yoktur. Anlam, iktidar ilişkilerinin oyun alanı dışında kavramsallaştırılmaz. Söylem bu ilişkiler içinde iktidara eklenir ve bu da bölgesel bir alan olarak iletişimle toplumsal oluşumların içinde işleyen toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkiler arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmaya çalışmanın tümüyle ve köktenci biçimde farklı bir yoludur (Hall, 1997: 117-118).

Medya çalışmalarında eleştirel yaklaşımlar, medyanın ideolojik işlev ve pratiklerinde, söylem ve kodlamaların belirli ideolojik yönelimlerini saptamışlardır. Sholle (1994), bu pratikleri şöyle sıralamıştır: ilk olarak medya, *çökelme* pratiğiyle,

toplumsal olarak zaten var olan ve kabul edilmiş kültürel söylemleri, televizyon aracılığıyla toplumsal yaşam içerisinde barınmasına sebep olmaktadır. Statüko'nun devamını sağlayabilecek olan bu pratik yerleşik egemen tahakküme hizmet etmektedir. *Şeyleştirme* pratiği ise, medyanın mevcut olan durumu doğallaştırma sürecine işaret etmektedir, şeyleştirme süreci toplumsal iktidar ilişkilerinde var olan tahakküm sürecini doğal ve zaten var olması gereken duruma indirgemektedir. Medya kurumları toplumu pasif kılmak için *Yatıştırma*, gerçekleşen değişimlere toplumu yavaş yavaş hazırlamak içinse *Uyarlama* pratiklerini uygulamaktadır.

Meşrulaştırma pratiği ise belki de ana akım medyanın en önemli işlevlerinden biridir, şöyle ki toplumsal rızanın üretilme sürecinde, medya söylemlerinin meşru bir konumda gösterilmesi egemenler açısından hegemonya mücadelesinde oldukça önemlidir. Medya, *Depolitizasyon* pratiği ile de toplumsal olarak var olan ve toplumu yakından ilgilendiren meseleleri kamusal tartışmadan uzak tutmaktadır. Sorunları toplumsal olandan çıkarıp kişisel teknik bir boyuta indirgeyen merkez medya, toplumsal oydaşmayı yaratmayı amaçlamaktadır. *Fosilleştirme* yöntemi ise, herhangi bir durumun toplum tarafından değiştirilmesinin önün kesilmesi durumudur. Kamuoyunun değiştirme yetisi, medya tarafından yoksunlaştırılmaktadır. (Sholle,1994)

Yukarıda bahsedilen medya pratikleri elbette iktidar ve egemenlik mücadelesinden ayrı düşünülemez olgulardır. Medya çeşitli ideolojik pratikleriyle egemen statüko'nun devam etmesinden yana tavır takınmıştır; ancak konuyu böyle özetlediğimizde medyanın, bu yöneliminin gayet bilinçli, stratejik ve tek merkezden yönetilen bir devlet kurumu olduğunu ileri sürdüğümüz anlaşılmalıdır, medyanın tüm ideolojik pratikleri yanlıdır; fakat bu yanlılık onun

özerk bir yapıya sahip olduğunu reddetmemiz anlamına gelmez. Merkez medya, kapitalist toplumsal formasyon içinde özerk bir yapıya sahiptir bu onun meşruiyet zeminin oluşturması bakımından çok önemli bir özelliktir. Özerkliğine rağmen merkez medya, yine de kapitalist toplumsal formasyon içindedir ve merkez medyanın ideolojik yönelimi bu formasyonun dolayısıyla şekillenmektedir. Medyanın egemen sınıfla ilişkilerini, hem ekonomik hem de ideolojik süreçleri hesaba katarak araştırılması gerektiği tezini ileri süren Nicholas Garnham, “Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru” adlı makalesinde bu durumu, “Nitekim kitle iletişim araştırmaları için merkezi bir problem olarak ideoloji ancak, hem ideoloji problemini ve kavramını hem de kitle iletişim alanını kendi çalışması için örnek alanlar olarak üreten, somut tarihsel gelişmeler içinde ve bu gelişmelerin bir parçası olarak çalışıldığında yeterince anlaşılabilir.” (2008: 71-72). Şeklinde özetlemiştir.

Son olarak tekrar Hall’a dönersek, Hall (1994), kitle iletişim araçlarının, kültürel işlevlerini açıklarken medyanın üç önemli işlevine değinmektedir. Ona göre kitle iletişim araçları, sınıflar ve guruplara yönelik bazı anlamlar inşa etmektedir ve bu anlamlar, öteki gurup ve sınıflara dair belirli anlam, kültür, pratik ve değerlerdir. Kitle iletişimi, üretmiş olduğu ayrı anlam ve değerleri bir bütün şeklinde sunabileceği imge ve temsiller yaratmaktadır. Bu yaratma/inşa etme işlevi, toplumsal bilginin ve toplumsal imgenin sağlanmasıyla eşgüdümlü gitmektedir. Kitle iletişiminin ikici işlevi olarak medyanın, toplumsal olarak “yeğlenen” anlamları seçerek temsil ettiğine değinen Hall, medyanın, modern dünyada çoğullaşmış olan toplumları, belirli anlamlar çerçevesinde sunmakta olduğunu ileri sürmektedir. Hall ayrıca anlamlandırma sürecinin belirli ideolojik dışlamaları ve sınırlamaları

kapsadığını iddia etmektedir, bu yönüyle medyanın bu süreci yoğun bir ideolojik emek harcadığı alanı oluşturmaktadır. Medyanın üçüncü işlevini ise, seçerek temsil ettiklerini örgütlemek ve düzenlemek oluşturmaktadır. Kitle medyasının belirli ideolojik yönelimlerle seçerek oluşturdukları, hayali bir birliktelik içinde sunulmaktadır. Toplumsal açıdan gerçek ve tek olan ancak bunlardır. Medya yukarıda bahsettiğimiz kültürel ve ideolojik işlevlerini, içeriği belirli kodlar üzerinden anlamlandırarak yapmaktadır. Kodlama olarak isimlendirilen bu süreç, yazarın tanımıyla “olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmek, olayları kendilerine anlam yükleyen göndergesel bir bağlama yerleştirmek demektir” (1994:204). İdeolojik olarak son derece sınırlı bir repertuar içinde yapılan kodlamalar başat ideolojinin etkisi altındadır ve bu ideolojiyi yeniden üretme işlevindedirler.

2.2. Medyada Kadının Temsili

Medya ve kadın temsili çalışmalarını, medya ve toplumsal cinsiyet arasındaki diyalektik ilişki çerçevesinde sunmamız kadın konusunun medya ile olan bağını bilimsel temellere dayandırmamız açısından oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet kalıplarında kadının aldığı ikincilleştirilmiş roller ve bu bağlamda kadının önemsizleştirilmesi ve toplumsal hayattan tecridi, kadının medya üzerinden yapılan temsilinde önemli etkilere sahiptir. Kadınlara, ataerkil toplumsal formasyonda biçilen rollerin arasında belki de en yaygını ve en etkilisi, kadınlarla “özel” olan arasında kurulan bağıdır. Temeli Antik Yunan’a kadar dayanan ruh/beden ikiliğinin, Aydınlanma dönemi ile beraber özel/kamusal alana taşınması ve kadın toplumunun, kamusal olandan dışlanıp özel alan ile ilişkilendirilmeye başlanması, kadının toplumsal cinsiyet kalıpları içindeki yerini de belirlemiştir (Sakaranaho, 2006). Toplumun yarısını oluşturan kadınlar, bu kalıplaşmış yargılar üzerinden özel olan

“ev”e adeta hapsedilmiş durumdadırlar. Daha çok “ev hayatı”ve “çocuk bakımıyla” ilişkilenen kadın toplumu, kendini ancak bu dar alan içerisinde var edebilmiştir. Toplumsal cinsiyetin, tarihsel olarak öncüllediği bu durum kadının toplumsal statüsünü, erkeğin kamusal hayatı zapt etmesi süreciyle beraber, aşağı çeken bir neden olmuştur. Günümüzde medya ve kadın toplumu arasında gerçekleşen temsil süreçlerini incelerken medyanın kültürel olarak oluşturulmuş bu ve benzeri kadın rolleri üzerinden bir söylem gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Medya kullana geldiği söylem ve temsil yapılarıyla kadının, toplumsal yargılar üzerinden ezilmişliğini yeniden üretmekte ve toplumsal cinsiyet kalıplarını ataerkil yapıyla uzlaşa içinde meşrulaştırmaktadır (Arnot 2012).

Medya, ya zaten cinsiyetçi olan toplumsal değerleri toplumun sürekliliğini sağlamak adına aktarır, ya kadın bedenini nesneleştirerek kadınların deneyimlerini baskılar ve böylece ataerkil toplumsal değerlerin yeniden üretilmesine hizmet eder, ya da kapitalist ve ataerkil düzeni normalleştirerek onun ideolojik içeriğini gizler ve böylece kapitalizmin hegemonyasının bir aracı haline gelir (Zoonen, 1994: 27).

Yukarda bahsedilen diyalektik ilişki tam da bu noktaya vurgu yapar, kadının toplumsal statüsü, kitle iletişimi tarafından hiçbir eleştiriye mahal vermeden temsil edilirken aynı zamanda kadının düşük statüsü, medya aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıpları etrafında meşrulaştırılmış olur. Özlüce, “var olan” ile “temsil edilen” arasındaki ilişki, kadının toplumsal varlığını ikincileştirmeyi sürdürmekte oldukça etkilidir ve birbirlerini bu süreç zarfında sürekli geliştirmektedirler. Medyanın kültürel ve ideolojik olanla ilişkisi bağlamında, eril toplumsal formların taşıyıcısı olan kitle iletişim araçları, kadınları belirli rol ve çerçeve içinde sunmaktadır (Çelik, 2000).

Binark ve Gencil Bek (2010), Medyanın, kadınları öncelikle “beden”e indirgediğini ve bu indirgemenin sonucunda kadın bedeninin medya üzerinden sömürüldüğünü belirtmişlerdir. Medya, gayet cinsiyetçi bir ideolojiyle hareket ederek, kadının temsilini eril ideoloji perspektifinden toplumsal olarak kabul gören basmakalıp bir yapı içinde sunmaktadır. Kadınlar, temsil süreçlerinde ya “anne” veya “iyi bir eş” ya da “kötü”, “iffetsiz” bir kadın olarak yer almaktadır. Kadınların yaşamlarında meydana gelen yeni gelişmeler ve gelişmelerin bağlamında ortaya çıkmakta olan yeni sorunlar medya tarafından görmezden gelinmektedir. Ataerkil toplumsal yaşamda her türlü şiddete, baskıya ve sömürüye maruz kalan kadınlar, kitle iletişim araçlarının ideolojik pratikleri vesilesiyle mağdur durumdayken çeşitli eril söylemlerle suçlu konumuna itilebilmektedir, tecavüze uğramış ve dahası öldürülmüş bir kadının haberleştirilme ve temsil edilme sürecine, kadının “kışkırtıcılığı”, “baştan çıkarıcılığı” söylemleri eklenerek toplumun cinsiyetçi bakış açısı, medya üzerinden bir biçimde meşrulaştırılır. Kadınlara yönelik erkekler tarafından uygulanmakta olan şiddet, tecavüz, öldürme vb fiiller ise, toplumsal yapılardan soyutlanarak bireysel hatalara veya bireysel zayıflıklara atfedilerek temsil edilmektedir. Erkekler, kadınlar tarafından “kışkırtılan”, gayet “zayıf” ve “cinsel dürtülerini gemleyemeyen” bireyler olarak temsil edilmektedirler.

Toplumsal cinsiyetle medya arasında olan ilişkiyi, medyanın kadınları temsil etme biçimini ele alarak açıklayabiliriz. Medyanın kadınları temsil etme durumu belirli iktidar ilişkilerinin bulunduğu bir alanda gerçekleşmektedir. Kadınlar üzerinde var olan erkek egemenliği, medya temsil sürecinde anlamlandırma faaliyetleriyle

pekiştirilmektedir. Kadın ve erkek temsilleri bir biçimde tahakküm ilişkilerinin sürmekte olduğu “cinsiyet” ideolojisi üzerinden kurulmaktadır (Çelik, 2000).

İktidar ilişkilerinin gözlendiği eylemler ile eylemlerin adlandırılması süreçleri birbirlerinden bağımsız süreçler değildir. Kadına ya da erkeğe özgü özne konumları, ‘cinsiyet’ söylemi içinde kurulur. Kadın gündelik hayatında girdiği sembolik etkileşim içinde, anneliğe, güzelliğe, çekici olmaya, iyi eş olmaya vb. ilişkin söylemlerle büyür, yetişir ve oluşur. Bu, kadının bitimsiz biçimde özne olarak kurulduğu ve eylemini anlamlandırılan süreçleri yorumlarken (yeniden anlamlandırırken) kuran özne olarak eklemlediği bir süreçtir (Çelik, 2000:6).

Medyanın eril ideolojik yapının etkisiyle temsil etmekte olduğu kadın toplumunun temsil sürecini dört başlık altında toplayabiliriz. Bunları,

- Anne ve eş olarak kadın
- Cinsel nesne olarak kadın
- Kadının şiddet eyleminin hedefi olarak sunulması
- Farklı kadın tiplerinin ‘dişilik’ temelinde ortaklanması: medyadan kadınlara

bir takım öğütler verilmesi (Binark ve Gencil Bek: 2010: 160).

Ataerkil toplumsal yapının en temel kurumlarından biri olan “aile” kadının belki de şiddete ve sömürüye en çok maruz kaldığı yerdir. Kadın bu kurum içinde hem fiziksel hem de psikolojik olarak çeşitli sömürü ve baskı süreçlerine boyun eğmek durumunda kalmaktadır. “Özel alan” olarak nitelendirilen aile kurumu, aslında kadınların çekmekte olduğu birçok toplumsal sıkıntının çekirdeğini oluşturmaktadır. Medya da bu kurumu hiç sorgulamaksızın, meşruluğunu yeniden üreterek temsil etmektedir. Medya temsillerinde, “kadının yeri” genel anlamda aile ve çocuklarının yanındır. Kadının aile hayatında ve çocuk bakımı esnasında çekmiş olduğu tüm sıkıntılar görmezden gelinerek çeşitli anlamlandırma yöntemleriyle

temsil edilmektedir. Özellikle reklamlarda, kadının, genel olarak temizlik ve mutfak yaşamıyla ilgili çeşitli ürünleri tanıtılmakta ve bu süreç dolayısıyla da evdeki ve mutfaktaki yeri yeniden üretilmektedir. Temizlik ürünlerinin, yani ev işlerinin tanıtımı reklamlarda genel olarak anneliğe de gönderme yapılarak sağlanmaktadır. Medyanın ideolojik pratikleri kadını, hem ev hizmetçisi hem de anne rolüyle temsil etmektedir (Binark ve Gencil Bek: 2010).

Reklam sektöründe kadın temsilinin sorunu, sadece, onu eve hapsedilmiş olarak göstermesinde değildir. Kadın reklamlarda her ne kadar temizlik uzmanıymış gibi gösteriliyor olsa bile son tahlilde tüm yaşamda olduğu gibi mutfak işlerinde de egemen erkekliktir. Kadın ancak bir erkeğin yardımıyla, bir erkek gücüyle temizliğin üstesinden gelebilir, bu güç, zaman zaman *süperman* zaman zaman ise tanınmış bir aktör olmaktadır (Büker ve Kıran, 2000).

Reklamda kadına lekeleri çıkartma gücü bile verilmez. Kadın (N) kendisine yardımcı olan bir temizlik ürünü ile olsun özdeşleşemez. O yalnızca kendisi gibi lekelerle baş edemeyen kadınlarla özdeşleşebilir. Onların korosuna katılabilir. Bir birey statüsüne bile çıkamayarak kolektif bir nesne olarak, bir topluluk içinde kaybolur gider (Büker ve Kıran, 2000: 306).

Eser Köker ve Halise Karaaslan (2011), reklam metinlerinde kadın temsilinin incelendiği medya çalışmalarına atıf yaparak reklamların kadınları metinlerinde nasıl konumlandığını irdelemiştir. Köker ve Karaaslan'a göre reklam metinleri;

- Kadınların yaşadıkları alanları sürekli ev ile ilişkilendirmektedir, bu yöntem ile reklamlar, kadınlarla evleri arasındaki ilişkiyi mutlak bir hale getirmektedirler.

- Kadınlar açısından reklam filmlerinde annelik ‘olması gereken’ bir olgu gibi yansıtılır. İş hayatı ve ev hayatı arasında sıkışan kadınlara ‘süper annelik’ rolü biçilmektedir.

- Reklam filmlerinde, evin içinde erkek gözlemlemek ender rastlanılan bir durumdur, ayrıca reklam filmleri kadınların güzelliğini erkek gözüyle ekrana taşımaktadır.

- Reklamalarda dış ses genel olarak erkeğe aittir, bu sayede kadının için öngörölmüş mekânlarda bile erkek hakimiyetinin pekiştirilmesi sağlanmıştır.

- Reklamaların yanı sıra televizyonlarda yayımlanan dizilerde de kadın genel olarak aile hayatı içine hapsedilmiştir. Genellikle, dizilerde, iyi kadın/kötü kadın ikiliğinden temsil edilen kadın toplumu, “iyi” ve “makul” olma durumunu aile ve anne olma durumuna borçludur. Medya, kadının aile ve çocuk bakımının neden olduğu toplumsal dezavantajlı statüsünün devamına temsil sistemleriyle katkıda bulunmaktadır.

Yerli dramalarda, “aile” yapısı ve aile değerleri, sınıfsal yapılarla ilişkili olarak değişen özellikler gösterse de bir kurum olarak “aile” yüceltilmekte ve korunmaya çalışılmaktadır. Ailenin birliğinin korunmasında ya da dağılan bir ailenin yeniden bir araya getirilmesinde en aktif rol genellikle kadınlara düşmektedir (Çelenk ve Timisi, 2000: 40).

Toplumsal hayatı, özel ve kamusal alan olarak ikiye bölen eril ideoloji, toplumsal yaşamda cinsiyetleri de basit bir şekilde erkek/kadın olarak ikiye bölmüştür ve kadının rollerini belirli iktidar ilişkileri çerçevesi içinde belirlemiştir. Kadının rolü, geleneksel çerçevede ailesi ve onun bakımındır. Abisel (2000), Yeşilçam Filmlerini incelediği makalesinde, Yeşilçam filmlerinin de kadına tıpkı diğer medya ürünlerinde olduğu gibi toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklemiş olduğu roller içinde yer verdiğini belirtir. Abisel’e göre, filmlerde, kadınların genellikle

kimlikleri anneliğe ve aileye bağlılığı içinde oluşturulmaktadır. “Bu nedenle kadının evrensel ataerkil yaşam biçimince belirlenmiş temel işlevi, bu filmler açısından da geçerlidir” (2000:174). Ayrıca filmlerde, kadınlar da kendi aralarında iki kategoriye ayrılmıştır, toplumsal rollerini yerine getiren “iyi” kadınlar ve bu rolleri yerine getirmeyen dolayısıyla da her türlü kötü sonucu hak eden “kötü” kadınlar. Ataerkinin kadınlara biçmiş olduğu toplumsal roller içinde kadınlar, filmlerde, nazik, fedakâr, iffetli ve ailesi için her türlü şeyi göze alabilecek figürler olarak temsil edilmektedirler. Kültürün ve toplumsal cinsiyetin kalıplarını yeniden üreten ve bu rollerin bir şekilde meşrulaştırılmasına neden olan Yeşilçam sineması, medyanın kadınlara yönelik ideolojik bakış açısını gözler önüne sermesi bakımından çok önemlidir. Kadın tiplerini son tahlilde verili koşullar tarafından belirlenen ve toplumsal değişimle beraber ancak değişebilecek nitelikler sergilemektedirler (Abisel, 2000: 174).

Medya metinlerinin cinsiyetçiliği en fazla yansıtan ürünlerinden birisi de, holdingleşen kapitalist medya kurumlarının, toplumun eğlence ihtiyacını karşıladığı varsayılan müzik videolarıdır. Müzik videoları, kitle iletişimin görsel öğeleri ile işitsel öğeleri bir araya getirebilen müzik ile görüntünün birleşiminden oluşan eserlerdir. Ayrıca müzik videoları, kapitalist müzik endüstrisini ayakta tutan kaset ve cd’lerin pazarlanmasına ve bu yolla satılmasına olanak veren çalışmalar olma özelliğini de taşımaktadırlar (Kinder’den aktaran Behçetoğulları, 2000).

Müzik videolarına ataerkil cinsiyetçiliği eğlence sektörü üzerinden üretmesi nedeniyle ayrı bir parantez açma ihtiyacı duyulmaktadır. Toplumun tabii ihtiyacı olan eğlenme süreci esnasında, değişik yollarla kodlanan eril ideoloji, videolarda kendine çokça yer bulmaktadır. Bu videolarda, yine kalıplaşmış toplumsal yargılar göz önüne

taşınmakta ve kadınların mağdurluğu “eğlence” sürecinde yeniden üretilmektedir. Özellikle kadın bedeninin kullanımı ve kadının nesneleştirilmesi kliplerde oldukça rastlanılan bir durum olma özelliğini taşımaktadır. Teşhir düzeyine varan beden kullanımı, eril bakış açısının ideolojisini yansıtmaktadır. Kliplerdeki, kadın ve erkek bedeninin kullanımı açısından da farklılıklar dikkat çekmektedir.

Kadın bedeninin sergilenmesi, müzik videolarında teşhir boyutlarındadır. Ve bu anlamda müzik videolarının, kadın bedenini cinsel nesne, yani bir ‘şey’ olarak sunuşunun oranı son derece yüksektir. Erkek bedeni sergilenmediği gibi, erkek, kadın davranışlarının ve hatta kadın tatminsizliğinin kurbanı gibi gösterilir (Behçetoğulları, 2000: 279).

Videolarda kadının nesneleştirilmesi ve bir anlamda “meta” haline getirilmesi tam da ataerkinin kadın bedeni üzerindeki denetimi açıklayan bir unsurdur. Nesneleştirilip, kadının kendi denetiminden alınan bedeni, erkek kontrolüne verilerek ataerkinin kadın üzerinde kurmuş olduğu baskının sürmesine neden olur. Medyada yayınlanmakta olan müzik videoları, toplumsal tahakküm ilişkisi içinde bu açıdan incelenmeye değer bir konu oluşturmaktadır. Kendi bedenlerinden alıkonulup erkeğin hazzına sunulan kadınlar, eril iktidar ilişkilerinde, kendi hakimiyetini kendi sözünü kaybetmiştir (Çakır, 2010: 452).

Kliplerde, beden ilişkisi ve beden işgalinin olumsuz sonuçları, “yanlış bilinç” üretilerek yine kadınlara yüklenmektedir. Kadınlar, yer aldıkları videolarda ataerkil koşullanmalar tarafından değil de sanki kendi istekleri, kendi arzuları aracılığıyla erotik hazzı taşımaktaymışlar gibi sunulmaktadırlar. Oysa medyanın sorunlu bir şekilde temsil edip toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden ürettiği metinlerin öncülü binyıllardır hakimiyetini sürdüren ataerkil yapıdır. Müzik videolarının bir diğer özelliği, eril kodlar çerçevesi içinde belirli ve gayet sınırlı bir

şekilde “doğal kadınlık durumları” yaratmasıdır. Oluşturduğu belli haz ve zevk yapılarını, kadınlar için “doğal” ve “olması gereken” bir anlayışla sunan video klipler, ataerkil norm ve bakış açısı içinde üretilmiştir. Kadınlık durumuyla ilgili çerçeveyi oluşturan ideolojik yapı, kadınlara neyin yapılması neyin yapılmaması, güzellik kriterleri vb. şeklinde kalıplaşmış yargılar sunmaktadır. Vurgulanması gereken bir diğer nokta da videolardaki konuların ekseriyetle erkek ve kadın arasındaki heteroseksüel aşklardır. Aşk ilişkisi içinde gerçekleştirilen roller yine kadın tarafından yerine getirilmesi toplum tarafından beklenen roller üzerine odaklanmaktadır, naiflik, sadakat ve heteroseksüel ilişkinin getirmiş olduğu sorumluluklar kadına yüklenmektedir. Kliplerde, heteroseksüel ilişkinin dışında hiçbir biçimde başka bir “aşk”a izin verilmemesi, müzik videolarının toplumsal dokuyu temsil etmekteki “başarısını” göstermektedir (Behçetoğulları, 2000).

Medyada cinsiyetçiliğin ve bu cinsiyetçiliğin üretmiş olduğu dilin en fazla gözlemlene geldiği yer kuşkusuz haber medyasıdır. Haber medyası, kendisi için kullandığı tüm “nesnel”, “objektif”, “ilkeli” vb. sloganlara rağmen söz konusu kadın toplumu olduğunda dilini ırkçılığa uzanan bir söylem içinde kullanmaktan çekinmemektedir. Haber medyası, “kadınların, kadın hareketlerinin, feminizmin ve kadın konularının ya yok sayıldığı ya da belirli biçimlerde sergilendiği konulardır” (Rakow ve Kranich, 2002). Yukarıda bahsetmiş olduğumuz temsil ve ideoloji arasındaki ilişki kendini en gerçek anlamıyla haber medyasında kadının temsil edilme süreciyle göstermektedir. Kadının haberlerdeki temsil edilme şekli veya hiç temsil edilmemesi, kadınlar açısından önemli sorunlara yol açmaktadır. Temsil eksikliği aracılığıyla, kadınların, birbirlerinden haberdar olmaları, toplumsal sıkıntıların üstesinden gelebilmek için kendilerini ifade etme olanakları ve politik

meşruiyetlerini sağlayabilmek için yapacakları çalışmalar veya eylemleri için gereklilik arz eden iletişim hakkı ellerinden alınmaktadır (Köker ve Karaaslan, 2011).

Erkek bakış açısıyla sunulan haberlerde, kadınların konu alma biçimleri de oldukça sorunludur. Haberlerde kadınlar genel olarak kurban olarak yer almaktadırlar. Kadının zarar görmüş bedenini onun onuru pahasına sergileyen medya, kadının bu mağdur durumundan da kazanç elde etme düşüncesindedir. “Şiddet kurbanlarının hırpalanmış bedenini sabitleyen kamera, kanlı görüntüleri uzun süreli aktarımlarla sunarken kadınların haklarını çiğnediğinin ‘farkında’ değildir.” (Köker ve Karaaslan, 2011: 103).

Haber anlatısının erilliği üzerinde durduğumuzda, kadınların anlatı sürecinde erilliğin bir koşutu olarak, konuşan özneler değil de basit bir gösterge olarak orada buldukları ve nesneleştirilerek hizmete koşuldukları göze çarpmaktadır. Kadınlar birçok haber programında spiker olarak görev yapıyor olsalar da eril haber yapısı içinde kendi kimliklerini özgürce ortaya koyamamaktadırlar. Ayrıca haber programlarında spiker olarak erkek dünyasının anlamlandırdığı tarzda “güzel” kadınlara yer veriliyor olması, eril ideoloji için, kadının kimliği ve bütünlüğünün önemi değil, bedeninin öneminin ön plana çıktığını göstermektedir (Rakow ve Kranich, 2002).

Dolayısıyla bu eril anlatılar içerisinde kadınların nadiren konuşan özneler olarak yer alması pek de şaşırtıcı olmasa gerek. Bu kadınların konuşamadığı anlamına gelmez. Kadın spikerleri unutmamak gerekir. Holland, onların konuşmaya davet edilmelerini dekoratif bir oyunculuğa davet olarak niteler. Tıpkı diğer anlatılardaki gibi kadın burada da erkek

bakışının nesnesi olarak işlev görmek için vardır. (Holland'dan aktaran Rakow ve Kranich, 2002: 522)

Eril ideolojinin toplumu bölen, dualist yaklaşımı da yine haber medyasında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Haber metinlerinde kadın toplumu, yine diğer medya anlatılarında gözlemlendiği gibi iyi/kötü olarak adlandırılır ve bu adlandırma ile çağrılır. Kadınların, masum/fettan, evli/bekar, namuslu/namussuz gibi ayrımlarla anlatıldığı haber metinlerinde, kadınlar, herhangi bir şiddet eyleminin mağduru olsalar dahi bu özellikleri nedeniyle suçlu bulunabiliyorlar. Erkeklerin işlemiş olduğu suçlar, kadının bekâr olması, evden kaçması, seks işçisi olması özellikleri nedeniyle kadınlara yüklenebilmektedir (Köker ve Karaaslan, 2011).

Haber metinleri incelendiğinde, haberin yapıldığı ekonomik ve ideolojik yapının bir sonucu olarak kadınların eril ideoloji vasıtasıyla temsil edilmesi, “gerçekçiliği” ve “nesnelliği” savunan medya'nın geleneksel toplumsal kalıpların ve toplumsal cinsiyetin metinler vasıtasıyla yeniden üretildiği bir kurum olduğunu gözler önüne sermektedir. Kadınların kadim ezilmişliği bu metinler nedeniyle bir şekilde meşrulaştırılmaktadır. Diğer medya organlarında olduğu gibi “ideal” kadın burada da anne rolüyle ve çocukların bakımıyla ilgilenen bireyler olarak sunulmaktadır. Bu sınırlamaların dışında kalan kadınlar medya haberlerinde ya yeterince temsil edilmemekte, temsil edildiğinde ise, bilinçli bir çarpıtmanın sonucu sorunlu bir şekilde kendilerine yer bulmaktadırlar. En basit şiddet haberlerinde bile, kadının mağduriyetinden çok kadının vakaya sözde sebep olan özellikleri sıralanmaktadır. Eril şiddetin bu şekilde aklandığı medya metinleri, kadınların gördüğü şiddetin boyutlarının artmasına mahal vermektedir, haber medyası bu açıdan ağır bir sorumluluğun altındadır.

Son olarak kadınların haber medyasında daha fazla yer alıp almayacağı tartışmasına değinmekte fayda var. Liberal görüşlerin aksine, kadınların haber medyasında daha fazla istihdam edilmesi, eril ideolojik dilin üretilmesine engel olmayacaktır; çünkü “kadınların haberlerde ele alınışlarında, herhangi bir iyileşme olabilmesi için basit bir şekilde kadınların gazeteci olarak sayılarının artması ya da haberlerde daha çok yer almalarından öte bir anlatı türü olarak haberde köklü değişikliklere gereksinim vardır” (Rakow ve Kranich, 2002: 517).

Özölçe, kadının medyada temsil edilmesi oldukça sorunlu bir durum arz etmektedir. Kadın medyada, toplumsal/kültürel yaşamda erkek karşısında edindiği konum bağlamında temsil edilmektedir. Toplumsal cinsiyetin, etkilerini, bakış açısını, ideolojisini medya metinlerinde bulmak genel geçer bir vaziyet halini almaktadır. Medya toplumsal cinsiyetin üretmiş olduğu toplumsal kalıpları, her ne kadar ürünlerin biçimleri değişiyor olsa da, nitelik açısından yeniden üreterek temsil etmektedir. Eril hakim ideolojinin adeta ideolojik aygıtı konumunda bulunan medya kurumları, kadınlığın aşağı statüsünün sürdürülmesinde ataerkiyle uzlaşa içindedir.

Ancak bu durum, kadınların direnme gücünü kırmamış, aksine feminist teorilerin 70’li yıllarda yeniden ivme kazanmasıyla beraber medya metinlerinde kadınları temsili de ciddi anlamda eleştiriye tutulmuştur. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, bahsi geçen feminist teorilerin, medya ve kadın arasında gerçekleşen sorunlu ilişkiye bakış açıları tartışılacak ve bu teorilerin medya’nın kadın tutumunu değiştirmesinin mümkünlüğü üzerine önerileri belirtilecektir.

2.2.1.Feminist Teoriler ve Medya

Yukarıda da bahsedildiği gibi, kadınlar, medya üzerinden gerçekleştiren ideolojik ve söylemsel baskıya, feminizmin kadınlara sağlamış olduğu devrimci bilinç sayesinde karşı çıkışlarını ortaya koymuşlardır. Medyada kadın temsili çalışmalarının, çeşitli feminist teorilerin bu konudaki açıklamalarına değinilmesi gerekmektedir; çünkü feminist kuramın, “toplumsal cinsiyeti, maddi ve simgesel dünyalarımızı ve bizim bunlarla ilgili deneyimlerimizi biçimlendiren bir mekanizma olarak çözümlene konusundaki mutlak vurgusunu diğer medya kuramlarında bulmak neredeyse olanaksızdır” (Zoonen, 2002: 467-468).

Feminizmi toplumsal bir hareket olarak tanımlayan Notz (2012), her türlü toplumsal mağduriyete maruz kalmış kadınları edilgen bir obje olarak değil, etken bir özne olarak görmektedir. Feminizm de zaten bu özne etkenliğinin bir sonucudur. Feminizm teorik ve pratik olarak her türlü ayrımcılığın üstesinden gelebilecek toplumsal bir harekettir. Feminizm, “kadınların hayat şanslarında bir düzelme olması için politik ve pratik önlemler organize eden, kampanyalar ve eylemler düzenleyen, ayrımcılık ve kötü koşulların ortadan kalkması için müttefik kazanmaya çalışan bir toplumsal harekettir” (Notz, 2012: 10).

Feminizm içinde her ne kadar evrensel değerleri barındırıyor olsa da onun homojen bir ideoloji olduğunu söylemek pek de mümkün değildir; çünkü feminizm, evrenselliği içinde barındırmasının yanı sıra “ideolojik olarak özgül, politik olarak özerk bir harekettir” (Çakır,2010: 416). Kadınların yüzlerce yıllık ezilmişliğinden kaynaklanan ve var olan bu olumsuz durumu değiştirmeyi-dönüştürmeyi amaçlayan devrimci bir ideoloji olan feminizmin, tek bir tanımını yapmak ya da feminizmi tek

bir tanıma sığdırmak oldukça güçtür. Bu güçlüğün en önemli sebeplerinden birisi kuşkusuz kadın kurtuluş ve özgürlük hareketinin yıllar boyunca sayısız anlamlar geliştirmesidir. Bu durumun başlıca müsebbibi elbette kadınlar için mücadele edenlerin homojen bir yapıya sahip olmaması, dolayısıyla da düşüncelerinin ve politik amaçlarının değişik olmasındandır (Ramazanoğlu, 1998). Dolayısıyla feminizm içinde belirli parçalanmalar mevcuttur, “feminist kuram ve pratik, koşullar ve sorunlar gerektirdikçe farklı ideolojilerin öğelerini bir araya getiren oldukça eklektik bir yapıya sahiptir” (Zoonen, 2002: 472) ancak en genel anlamıyla, feminizmin medya kuramlarını bu çalışma da üç başlık altında tutmak doğru olacaktır.. Bu durum ışığında, feminist medya kuramlarını, Liberal, Radikal ve Sosyalist Feminizm çatısı altında toplamak daha olanaklı gözükmektedir. “bu sınıflamalar, halen çoğu feminist tanımlamanın ve çözümlemenin temelini oluşturmaktadır” (Zoonen, 2002: 473).

2.2.1.1.Liberal Feminizm ve Medya Kuramı

Liberalizmin, en önemli argümanları arasında gösterilen özgürlük, eşitlik, hukukun üstünlüğü, bireysel özerklik ilkelerinden etkilenen liberal feminizm, Steeves’in (1994:114) vurgulamakta olduğu gibi “rasyonel zihinsel gelişimin en yüksek insan ideali olduğunu ve devletin bu amacı ve bununla ilintili amaçları izleme konusunda herkese eşit fırsat yaratılmasını güvence altına alacak şekilde edimde bulunması gerektiğini varsayar.” Bu varsayım üzerinden yola çıkarak Liberal feministler, “kadınların entelektüel gelişim ve mesleki başarı fırsatlarını geliştirecek yasaları yaratmaya ve değiştirmeye hasreder” (1994: 114). Liberal teorinin savunmakta olduğu, özgürlük ve eşitlik gibi en temel talepler kadınlar içinde uygulanmalı görüşünü savunan liberal feminizm (Zoonen, 2002), kadın haklarının

yasal statü eşliğinde varılacak bir uzlaşıyla elde edileceği üzerinde durmaktadır. Kadın ve erkek arasında var olan tüm eşitsizlikler ancak yasalarda yapılacak temel değişikliklerle düzenlenebilir gözükmektedir. Cinsiyetler arası güç ilişkilerini bir bakıma görmezden gelen liberal feminizm, diğer feminist teoriler tarafından yüzeysellikle suçlanmıştır. Kadınların toplumsal olarak bir ayrımcılığa uğradığını kabul eden liberal feminizm, bu ayrımcılığı eşitlik, eşit ücret, eşit insan hakları, eğitim ve sağlıkta fırsat eşitliği ve siyasi hayata eşit katılım yoluyla ortadan kaldırmayı tahayyül etmektedir. Bu bakış açısı erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü de görmezden gelebilmektedir; çünkü problemlerin esas kaynağı olan cinsler arası eşitsizliğe eleştiri yapılmamaktadır (Ramazaoğlu, 1998).

Donovan'ın (2013: 33-34) “Aydınlanmacı Liberal Feminizm” olarak adlandırdığı Liberal feminizmin, 19 yüzyıldaki temel düşünceleri Donovan tarafından şöyle sıralanmıştır:

- Akla inanç.
- Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı. Başka bir deyişle kadınların ve erkeklerin ontolojik olarak özdeş oldukları inancı
- Toplumsal değişime ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim –özellikle eleştirel düşünebilmek için eğitilmek- olduğuna inanç.
- Bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve onuru bu bağımsızlığa bağlı olan özerk bir varlık olduğu görüşü.
- Sonuç olarak, aydınlanma kuramcıları, doğal haklar doktrinine bağlı kalmışlardır. Önemli birçok kuramcı kendilerini siyasi haklarla ilgili

taleplerle sınırlandırmamakla birlikte, 19. Yüzyıl kadın hareketi esas olarak bu talepler, özellikle de oy verme hakkı talebi üzerine oturmuştur.

Liberal feminizmin bu paradigması, kendini medya teorisinde de göstermektedir. Liberal feminist anlayışın önerdiği çözümler iki parçadan oluşuyor diyebiliriz, ilk olarak kadınlar, toplumda erkek egemen alanlara daha fazla girerek bu alanlarda güç kazanmalıdırlar. Özellikle medya kurumlarında kadınların daha fazla istihdam edilmesi sonucu kitle iletişim araçları bu değişimi kadınlar lehine yansıtacaktır. Medya, kadınların daha fazla çalıştığı bir alan olma hüviyetini kazandıktan sonra yayınlarındaki cinsiyetçi söylemler azalacaktır. Medyanın cinsiyetçi söylemi azaltacağı ve var olan eril söylemlerden arındırılması stratejisinde bir diğer önemli nokta, medya çalışanları arasında cinsiyetçi farkındalığı arttırma, gazetecilik okullarında cinsiyetçi olmayan gazeteciliğin öğretilmesi gibi öneriler liberal feminist kuramın önemli stratejilerini oluşturmaktadır (Zoonen, 2002).

Daha çok nicel içerik çözümlemesine dayanan liberal kuramın merkezinde, dış görünüş, yetenekler ve ilgiler, cinsiyet kalıpları yer almaktadır. Bu çalışmalar, medyada kadınların, erkeklere nazaran daha az görüldüğünü göstermiştir (Hanay, 2008). Ancak bu çalışmalar, kadınların neden daha az temsil edildiğini ve neden bazı şekillerde temsil edildiğini gösterecek niteliklerde değildir. Liberal feminist medya kuramları, kadınların istihdamının artırılmasıyla sorunların çözüleceğini varsaymaktadır; fakat bu kuramlar, diğer toplumsal kurumlardan hiçbir şekilde soyutlanamayacak olan medyanın neden eril bir bakış açısına sahip olduklarını açıklayamamaktadır.

2.2.1.2. Radikal Feminizm ve Medya Kuramı

Radikal feminizm, kadın toplumu tarafından hali hazırda yaşanmakta olan problemlerin ve sıkıntılarının, erkek egemenliğinin ve erkeklerin kadınlara hükmetmesinin sonucu olduğu ve erkek egemenliğinin toplumdaki baskının kökü ve modeli olduğuna, bu olumsuz durumun devrimci bir feminizmle ortadan kalkabileceği tezine dayanır (Donovan, 2013). Devrimci eleştirinin hedefine ise kadınların erkeklerle olan ilişkisini koyan Radikal hareket, erkeklerle kadınlar arasındaki ilişkinin, sanıldığı kadar “özel” bir ilişki olmadığı ve bu ilişkinin gayet politik ve sorunlu bir süreç olduğunu ileri sürmektedir. Bunun böyle değerlendirilmesinin sebebi ise, cinsiyetlerarası ilişkinin aslında bir egemenlik ilişkisini barındırmasıdır. Egemenlik ilişkisi, erkek egemen toplumlarda var olan ataerkil ortak deneyimi ürettiği gibi, tarihsel süreç içinde tüm bu ilişkilerin doğallaşmasına ve toplumun en ücra hücrelerine kadar işlemesine neden olur. Bireylerin yaşadığı en özelden en toplumsala olan ilişkilerde dahi erkek egemenliğinin izlerine rastlamak mümkündür. Radikal feminizmin bu perspektiften yararlanarak ortaya koymuş olduğu “kişisel olan politiktir” sloganı işte bu sürece işaret eder (Ramazanoğlu, 1998).

Özel alanın içinde yaşanan deneyimler, cinsiyetçi bir bakıştan farklı bir bakışla, feminizmin eleştirel çerçevesi içinde yeniden kavramlaştırıldıklarında bütüncül bir toplumsal egemenlik sistemi içine oturtulmuş olurlar. Sevgi, aşk, cinsellik, annelik, ev işi vb toplumsal sistemin parçası olarak kavrandığında, özel alanda bürünmüş oldukları doğallık peçesinden sıyrılır. Erkeklerin öznel, fevri gibi görünen davranışları sistematik bir erkek şiddeti, kadınların sevdiklerine yönelik vericilikleri olarak adlandırılmış olan davranışları ‘görünmeyen’ ya da ‘karşılıksız’ emek olarak yeniden adlandırıldığında, artık özel alanın kapılarının aralanıp içeride olan bitenin –kamusal- tartışma konusu haline getirilmesine

başlanmıştır. Feminist eleştiri bu iki alan arasındaki bağlantıların teori ve söylemde kurulmasıdır (Savran, 2013: 147).

Firestone (1993), ‘‘Cinselliğin Diyalektiği’’ adlı eserinde radikal feminist harekette diğer feminist hareketlerde bulunmayan bazı siyasal yanların altını çizmiştir. Bu yanların geçmişteki hareketlerle kıyasladığımızda nitelik ve devrimci güç bakımından çok kolay ayırt edilebilen özellikler olduğunu söyleyebiliriz.

Radikal feminizmin ayırt edici özelliklerini Firestone (1993:50) şöyle sıralamaktadır:

- Dağılım. Azınlık guruplarının (tarihsel birer rastlantı) ya da proletaryanın tersine, kadınlar her zaman ezilen bir çoğunluk sınıfı olmuşlardır; tüm öteki sınıfların arasına eşit olarak serpilmişlerdir.

- Kişisel siyaset. Kadın hakları hareketi, ‘kişisel’ olanı ‘siyasal’ olanla en olumlu biçimde bağdaştıran ilk harekettir. Bu hareket, yepyeni bir ilişki biçimi, yepyeni bir siyasal yol, sonunda kişisel olanı –her zaman kadınca olan- genel olanla dış dünyayla bağdaştıracak, o dünyayı duygularına kavuşturacak, aslında kendine getirecek bir yol geliştirmektedir.

- Egemenlik psikolojisinin sonu. Kadın hareketinin en büyük amaçlarından birisi, içte demokrasiyi korumaktır.

Yukarıda dile getirildiği gibi özel olanın politik olduğu vurgusu, radikal feminizmi diğer feminist teorilerden ayırt etmektedir. Kadınların toplumdaki durumlarını açıklamak için kullanılan ‘‘ataerki’’ kavramı, tüm erkeklerin tüm kadınları tahakküm altına aldığı ve onlara bu tahakküm sonucu zulüm yaptığını vurgulamaktadır.

En tanınmış radikal feminizm okulu erkeklerin ve kadınların farklı doğalarla doğduklarını varsayar ve bu gruptaki pek çok kimse ‘patriyarki’ terimini erkeklerin kadınlar üzerinde doğuştan (innately) ve evrensel olarak tahakküm kurmalarının tüm yollarını kapsayacak şekilde kullanır (Steeves, 1994: 109).

Radikal feministler, ‘‘kadınlara tecavüz olaylarını şiddet, kadına dayak atma, zina, pornografi, ve son zamanlardaki seks turizmi ve kadın ticareti gibi sorunları siyasallaştıranların başında gelmişlerdir.’’ Radikal feminist teoride, kadınların yolu erkeklerle kesinlikle ayrıdır. Kadınlar erkeklerle olan tüm ilişkilerini kesmeli ve kendi topluluklarını oluşturmalarıdır (Zoonen, 2002: 476).

Radikal feminist teorinin, toplumsal hayattaki eril hakimiyete karşı sunduğu çözüm, medya sektöründe de uygulandığı takdirde kadınlar medyada temsil sorunsalını açacaklardır.

Radikal feminizmin evrensel erkek tahakkümünü varsaymasından ve bir çözüm olarak ayrılıkçılığı amaçlamasından ötürü, bunun kitle medyası çalışmaları açısından iması, ayrı işlemciler, kanallara ve izleyicilere sahip feminist bir basına ihtiyaç olduğudur (Steeves, 1994: 110).

Zoonen (2002) medyanın ataerkiyle olan bağının nedenlerini, medyanın hem erkeklerin elinde olması hem de medyanın, ataerki bir toplumsal formasyon içinde bulunmasından ileri geldiği şeklinde özetlemiştir. Radikal feminist medya çalışmaları, kadının medyada nesneleştirilmesi sürecini pornografiyi eleştiriye tutarak başlamışlardır.

Medya, erkek patronların ve yapımcıların ellerinde olduğu için ataerki toplumun çıkarları doğrultusunda işleyecektir. Bu konuda radikal feminist bakış açısından yapılan birkaç araştırmaya baktığımızda açıkçası bu gerçeğin daha fazla araştırılmasına gerek

olmadığını görürüz. Çalışmaların temel odak noktası pornografi üzerinedir ve oldukça polemik içeren bir dil kullanılır: pornografi vardır; çünkü erkekler kadınları hor görmekte-dirler: erkekler kadınları hor görmekte-dirler; çünkü pornografi vardır (Zoonen, 2002: 476-477).

Özet olarak söylenirse, radikal feminist teorilerin medya kuramları çok açıktır; kadınlar ataerkiye hizmet eden şu anki kitle iletişim araçlarından uzaklaşarak kendilerine ait kitle iletişim araçlarını yaratmalıdırlar. Günümüz toplumlarında yaşanan teknolojik gelişmeler, kadınlara kendi araçlarını yaratma fırsatını fazlasıyla sunmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde, kadınlar, kendi toplumsal çıkarlarına hizmet edebilecek kitapları, dergileri, televizyon ve radyo programlarını, filmleri üretebilecek ve yayabilecek ortama sahip bir konuma gelmiştir. Oluşturulacak olan feminist medya, eril sapkınlığı olan rekabet ve hırs gibi kimi eril güdülerden azade olacaktır. Feminist medya ayrıca hiyerarşiyi de ortadan kaldırıp kâr amacı gütmeyen bir medya sektörü olacaktır. ‘‘Katkılar isimsizdir ya da sadece ilk isimlerle imzalanırlar; çünkü tüm kadınların aynı tür ataerki baskıyı paylaştıkları varsayılmaktadır’’ (Zoonen, 2002: 477).

2.2.1.3. Sosyalist Feminizm ve Medya Kuramı

Sosyalist düşünce ve akımların etkisiyle ortaya çıkan ve feminist birikimden de yararlanarak bir sentez haline gelen sosyalist feminist hareket, kapitalizmin ekonomik koşullarında baskı ve sömürüye maruz kalan ve ayrı kanallardan kendi özgürlükleri için mücadele eden insanların, bu koşulları ortadan kaldırmaya esinlenmeleriyle oluşmuştur. Kapitalizmin gelişmesi ve kapitalist toplumların oluşmasının bir sonucu olan sosyalist ve feminist fikirler, tarihsel toplumsal koşullar sonucu bir araya gelip birbirlerini geliştirme fırsatı bulabilmişlerdir (Feng, 2013).

Kapitalist ekonomi-politiğin yaratmış olduğu işçi sınıfı ve bu sınıfın insanal yaşamdan gittikçe uzaklaşan yaşantısı, sosyalist fikir ve akımların güçlenmesine sebep olmuştur. Benzer şekilde aydınlanma döneminin tüm şaşalı söylemlerine rağmen kadınların var olan eşitsiz durumu düzelmemiş aksine kapitalizmin gelişmesiyle birlikte ataerkil sistemden yüzyıllardır maruz kaldıkları sömürüye bir de kapitalizmin yarattığı koşullar eklenmiştir. Hem işçi sınıfını hem de kadın sınıfını örgütlülüğe götüren başlıca sebepler işte bu kapitalist-ataerkil düzenin ekonomi politikalarıdır. Sosyalist feminizmin önemi de egemenler tarafından ezilen ve baskıya maruz kalan bu sınıfları bir araya getirmesinden ileri gelmektedir. Sosyalist feminizm sayesinde ki, tahakküm altında bulunan sınıflar ayrışmadan, bütüncül bir şekilde kendilerini mağdur eden sisteme karşı savaşıacaklar. Sosyalist feminizm, bu savaşın koşullarını yaratmaktadır (Çakır, 2010).

Marksist teorilerin, kadın özgürlüğü hareketi içinde sosyalist feminizm için önemli bir kaynak oluşturduğunu vurgulayan Feng (2013: 284), Sosyalist feminizmin Marksizm'den aldığı ve uyguladığı iki yön bulunduğunu vurgulamaktadır. Bunlar sırasıyla, “Marksizm’in iktisat teorileri ve analiz yöntemleri, sınıf teorisi, Marks’ın insan doğası ve yabancılaşma teorileri gibi, Marksizm’in toplumsal tarihsel bakış açılarının bazı temel dayanakları ve yöntemleri, sosyalist feminizmi büyük ölçüde etkilemiştir.”

İkinci yön ise, Marksizm’in kurucularının kadın sorunu üzerine eğilen eserleridir. Bu eserlerde kadının özgürleşmesine ve kadının maruz kaldığı baskının tarihsel olarak açıklanmasının önemine değinen Feng (2013), Özellikle Engels’in “*Ailenin ve Özel Mülkiyetin Kökeni*” adlı eserine vurgu yapmıştır. Ayrıca Marx ve Engels’in birlikte kaleme almış oldukları “*Alman İdeolojisi*” ve “*Komünist*

Manifesto”da da kadın konusuna değinilmesinin sosyalist feminizmin beslendiği önemli kaynaklar olduğunu belirtir.

Sosyalist feminizmi, diğer iki teoriden yani liberal ve radikal feminist teoriden ayıran en önemli nokta, erkeğin sistematik bir şekilde tahakkümü altında bulunan kadın toplumunun durumunu anlamak için sadece toplumsal cinsiyet üzerinden tahakküm yapısını incelemeyiz, kadınların sınıfsal ve ekonomik koşullarının bu tahakküm ilişkisindeki rolünü de incelemeye alır. Sosyalist feminizmin temel kavramları, ‘emeğin yeniden üretimi’ ve ‘evdeki emeğin ekonomik değeri’ (Zoonen, 2002).

Sosyalist feminizmi, toplumsal cinsiyetin belirleyiciliği tartışmasından hariç radikal teoriden ayıran bir başka nokta ise, erkeklerle kurduğu bağdır, şöyle ki sosyalist feministler, kapitalist-ataerkil toplumsal yapıyı yıkmaya yolunda erkeklerle birlikte olabilecekleri inancını taşımaktadırlar. Sol-sosyalist bir oluşumda pekala erkeklerle beraber sisteme karşı mücadele edilebilir (Ramazanoğlu, 1998).

Sosyalist feministlerin öbür feminist perspektiflerle paylaştıkları noktalar vardır, ama kadınların ikincil statüsüne katkıda bulunan çok katlı etkenlere eğilmede teorik ve siyasal bir denge gözetmeye çalışırlar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel önemde olduğu konusunda radikal feministlerle anlaşılarken, radikallerin ‘patriyarki’ terimini tarih ve kültür içinde tüm toplumsal cinsiyet baskısını betimleyecek şekilde belirsiz ve aşırı genellikte kullanmalarını eleştirirler. Sosyalist feministlerin çoğu, kadınların, reformu gerçekleştirebilmek için bir iktidar temeli oluşturmada onlara yardımcı olabilecek duygudaş siyasal gruplarla-örneğin, sosyalist sol gruplarla- ittifaka girmeye ihtiyaçları olduğunu savunarak radikal ayrılıkçılığın gerçekçi bir çözüm olup olmadığı konusunda kuşkulu bir tutum takınır (Steeves, 1994: 126-127).

Sosyalist fikirlerin feminizmle buluşması ve erkek kadın dayanışmasının en temel örneğini, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği devlet başkanı olan Lenin'in kadın konusunda dile getirmiş olduğu düşüncelerden anlayabiliriz. 1917 Bolşevik devriminin lideri Lenin (2008), kadınların kapitalist ve ataerkil sistemde toplumsal yaşamdan ve toplumsal üretimden dışlandığını ve onların adeta bir ev kölesi olduğuna değinirken aynı zamanda ev işlerinin kadınları nasıl körelttiğini açık bir biçimde dile getirmiştir. Lenin, ayrıca kadınların var olan sömürü koşullarından kurtuluşunun reçetesinin, kadınları toplumsal hayata ve toplumsal üretime daha çok katmak olduğunu ileri sürer.

Kadının bütün zamani yalnız ev yönetimi ile geçtiği sürece, onun durumu gene sürekli daraltılmış demektir. Kadının sürekli kurtuluşu ve erkekle gerçek eşitliği için toplumsal kurumlara, kadının genel üretici işe katılmasına gerek vardır. Ancak o zaman kadın erkekle eşit konuma gelecektir. Ev işi, çoğu durumlarda kadının yerine getirdiği en verimsiz, en acımasız, en zor iştir. Bu, kadının gelişmesini herhangi bir yönden destekleyebilecek hiçbir şey içermeyen, en dar çerçevede kalan bir iştir (Lenin, 2008 : 227-228).

Bilimsel sosyalizmin kurucularından Engels de kadın konusuna kör kalmamış, bu konuda sosyalist feminizmin ideolojik duruşunu belirleyecek çalışmaları 1884 yılında kaleme almıştır. Engels, kadının kapitalist sistemde düşmüş olduğu ikincil durumu kapitalist mülkiyet ve kapitalist aile ilişkileri çerçevesinde inceleyerek kadınların kurtuluşunun ekonomik tahakkümün ve bütün tahakküm yapılarının ortadan kaldırılacağı sosyalist devrimde olacağını ileri sürmüştür.

Modern evlilik biçimini, kadınların baskıya maruz kalmasının en önemli sebebi olarak gören Engels, günümüz aile ve “karı-koca” ilişkisini kadının köleliğinin temel hücresi olarak görmektedir. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla eş

zamanlı vuku balan “karı-koca” evliliği, toplumsal uzlaşımın değil, çelişkinin bir ürünüdür diye ekler. Tek eşli aile, ilk sınıf çatışmasıdır ve bu çatışmada kadın, erkek cins tarafından baskı altına alınmıştır. Engels, bu baskıyı erkek cinsin, modern aile yapısında kadın üzerindeki ekonomik baskısından kaynaklandığını belirtir ve modern toplum, erkeklere sırf bu özelliğinden ötürü, aile içinde burjuvazi, kadınlara ise proletarya rolü oynamasının koşullarını yaratmıştır, diyerek görüşlerini sürdürür. Engels’e göre tek eşli aile sınıf çatışmasının ve köleliğin merkezidir. Hatta Engels, yaptığı tarihsel analizde aile sözcüğünün etimolojisini köleliğe dayandırmaktadır (Engels, 2008).

Başlangıçta familia sözcüğü günümüzdeki darkafalı burjuvaların duygusallık ve karı-koca cilvelerinden yapılmış aile anlayışını dile getirmez; Romalılarda, her şeyden önce, hatta karı-koca ile bunların bunların çocukları için değil, yalnızca köleler için kullanılır. Famulus ‘evcil köle’ anlamına gelir ve familia, bir tek adama ait bulunan kölelerin bütünü demektir. Deyim, Romalılar tarafından, içinde, başkanın, kadın, çocuklar ve belirli sayıda köleyi babalık otoritesi altında tuttuğu ve hepsi üzerinde yaşatmak ya da öldürmek hakkına sahip bulunduğu yeni bir toplumsal örgütü belirtmek için türetilmiştir (Engels, 2008: 69).

Smith’e göre (2011:61) Engels’in analizleri, oldukça kapsamlı bir tarihsel toplumsal araştırmanın sonuçlarıdır. “Engels analizine ev içi baskıdan cinselliğin yabancılaşmasına, cinselliğin metalaşmasından ev işleri angaryasına, dayatılan tek eşlilik iki yüzlülüğüne kadar kadınlara uygulanan her türlü baskıyı dahil etmiştir. En önemlisi de aile içinde kadın ve erkek eşitsizliğini vurgulamıştır.” Kapsamlı bir tarihsel araştırma sonucu oluşturulan yargılar, sadece insanlığın ve daha özel olarak kadınlığın, maruz kaldığı olumsuz olgulara değinmekle kalmıyor, tahayyül edilen toplumda kadın erkek ilişkilerinin, kadının toplumsal durumunun da nasıl olacağını anahtarlarını veriyor.

Tek eşlilik, önemli servetlerin bir elde –bir erkek elinde- toplanmasından, ve bu servetlerin, başka hiç kimseye değil, bu adamın çocuklarına kalması isteğinden doğdu. Bunun için erkeğin değil kadının tek eşliliği gerekliydi; öyle ki, kadının bu tek-eşliliği, erkeğin açık ya da saklı çok-karılığına hiç de engel olmuyordu. Ama eli kulağında olan toplumsal devrim, vasiyetle bırakılabilecek en önemli sürekli servetlerin, üretim araçlarının hiç olmazsa büyük bölümünü toplumsal mülkiyete dönüştürerek bütün bu çoluk-çocuk kaygılarını en aza indirecektir (Engels, 2008: 89).

Sosyalist feminizmin görüşlerini etkileyen bu düşünürlerden sonra Sosyalist feminizmin medya teorisine geçebiliriz sosyalist feminizmin medya teorisi, kitle iletişim araçlarını, ataerkil-kapitalist düzenin devamını sağlayan ideolojik aygıt olarak görme eğilimindedir. “Bununla birlikte, sosyalist feminizm, medyada inşa edilen dişilik ideolojilerine daha çok ilgi göstermesiyle ayırt edilmektedir.” Sosyalist feminizmin medya stratejileri ikili bir özellik taşımaktadır; ana akım medyada reform yapma ve tıpkı radikal feminizmin medya yaklaşımlarında olduğu gibi, feminist bir medya yaratma hedefi iki belirleyici stratejiyi oluşturmaktadır (Zoonen, 2002: 481). Sosyalist feminizmin yukarıda da değindiğimiz gibi ayırt edici özelliği, toplumsal olarak ezilen, sömürülen ve ağır baskı şartlarında yaşayan kadınların, sadece kitle iletişim araçlarında değil, diğer toplumsal alanlarda da durumlarının olumlu anlamda değişmesi için “önce toplumunu kapitalist üretim tarzından başlayarak değişmesi gerektiğini varsayar” (Steeves, 1994:154). Sosyalist feminist medya teorisi, toplumsal cinsiyetin medyada şimdiki gibi yer alışıyla ne kadar mücadele ediliyorsa, bir o kadar da kapitalist ekonomik yapının ve onun bünyesinde bulunan kapitalist medya şirketlerinin devrilmesi için mücadele etmenin ana hedef olduğunu ileri sürmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİNİ PROGRAMLARDA
KADIN TEMSİLİNİN TEMATİK ANALİZİ

3.1.Çalışmanın Tanımı

Çalışmanın bu bölümünde televizyonda yayınlanmakta olan ve bu çalışma için seçilen dini programlarda kadın temsilinin nasıl kurulduğu eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmanın amacına uygun gelişebilmesi için incelemeye iki adet program seçilmiştir. Bu programlar, Kanal 7’de yayınlanan ve İlahiyatçı yazar Doç. Dr. Ömer Döngeloğlu’nun sunduğu “Önden Gidenler” programı ile yine İlahiyatçı yazar ve Dicle Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu’nun sunduğu Atv’de yayınlanan “Dosta Doğru” programıdır. Her iki programda hafta içi Perşembe günleri yayınlanmakta olup, değişen ülke gündemine göre yayınlarının içeriğini değiştirebilmektedirler.

Çalışma çerçevesi içine Kanal 7’nin dahil edilme sebebi, Kanal 7’nin kurumsal yapısının Türkiye’deki belirli bir İslami geleneğin temsilcisi olması ve yayınlarını daha çok Ortodoks İslam geleneği içinde sunmasıdır. Söylem araştırmalarının bize verdiği sonuçlar da bu düşüncüyü doğrular nitelikte olmuştur. Kanal 7’de yayımlanan “Önden Gidenler” programı, kadın konusunda daha geleneksel bir tavır sergilemiş geleneksel İslam’ın toplumsal algısından en ufak bir sapma göstermemiştir.

Atv’de yayınlanan “Dosta Doğru” programının seçilme sebebi ise, Atv’nin merkez medyaya hem kurumsal yapısı hem de söylemsel yapısı bakımından daha

yakın olmasıdır. Nihat Hatipoğlu'nun sunduğu program, Ortodoks İslam'ın gelenekselliğini taşımakla beraber daha fazla seyirciye hitap ettiği düşünülerek, dinsel metinleri daha popüler bir tarzda sunmuş, İslam'ın şiddet değil barış ve eşitlik dini olduğu gibi "İlimli İslam"ın temel tezlerini sürekli işlemiştir. Kanal 7 ile kıyaslandığında söylemlerinde daha yumuşak olan "Dosta Doğru" programı, hitap ettiği seyirci kapasitesi ile de Kanal 7'de yayınlanan "Önden Gidenler" programından daha fazla izlenme oranına sahiptir.

Çalışmada önceden seçilen temalar çerçevesinde bir kategorileştirmeye gidilmemiştir. İzleme sırasında ortaya çıkan temalar üzerinde eleştirel söylem analizi gerçekleştirilmiştir.

3.2.Yöntem

Çalışma kapsamında televizyonda halen yayınlanmakta olan dini programlardan, Atv'de Nihat Hatipoğlu'nun sunduğu "Dosta Doğru" ve Kanal 7'de Ömer Döngeloğlu'nun sunduğu "Önden Gidenler" programları incelenmiştir. Her bir programın 3 aylık (Mart, Nisan, Mayıs) dönemi ele alınarak toplamda 22 program incelenmiştir. Yapılan söylem analizi sürecinde, programların toplumsal cinsiyet ve kadın konusundaki yaklaşımı eleştirel söylem analizi çerçevesi içinde incelenmiştir.

Tez kapsamında incelenen dini programların kadın temsili analiz sürecinde belirli temalar gözlemlenmiştir. Bu temaları sırasıyla; Annelik, Evlilik, Kadın Erkek İlişkileri, Güzellik, İffet ve/veya Namus, Şiddet, Kadının Toplumsal ve Dini Alandan Dışlanması ve Kürtaj şeklinde sayabiliriz. Çalışma, bu temaların her birini ayrı başlık altında açıklayarak programların kadın temsili eleştirel bir yöntemle irdelemiştir.

3.2.1. Programlarda İşlenen Temalar

3.2.1.1. Annelik

Annelik teması çerçevesi içinde incelenmiş olan programlar, dini programların kadına olan bakışını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Kadını sürekli olarak annelikle ilişkilendiren program söylemleri, kadın-anne birlikteliğine vurgu yaparak kadının var olan eşitsiz toplumsal konumunu yeniden üretmektedir. Ataerkil ideolojinin, kadın toplumunu annelikle ilişkilendirmedeki rolü de düşünüldüğünde, bu programların eril bakış açısını yansıttığı gerçeği su götürmez bir hal almaktadır.

İncelenen programlar, anne rolü çerçevesinde, kadını, “Merhamet”’li, “Cefekâr”, “Mümine”, “Rahmet sahibi” olarak işleyerek toplumsal cinsiyetin zaten hali hazırda var olan söylemlerini meşrulaştırmaktadır. Kadın mütemadiyen “merhametli bir anne”, “yavrusuna kıyamayan bir ana”, “hayatın tüm zorluklarıyla mücadele ederken dahi yavruları için her şeyi göze alan yüce bir varlık” olarak tasvir edilmektedir.

Üzerinde çalışılan programlarda, kadının anne rolüyle ilişkilendirilmesi ve anneliğin de “merhamet”le ilişkilendirilmesi, en çok rastlanılan tematik özelliktir. Anne övgüsünün yer aldığı her an muhakkak “merhamet” vurgusu yapılmış, eril yaklaşımın kadına yönelik bilindik “merhamet” ve “zayıflık” söylemi üzerine kurulu yaklaşımı yeniden dillendirilmiştir. Kanal 7’de Meryem’in konu edildiği program sonunda yine anne merhametinden söz edilmiş, Meryem’in merhametinin tüm Müslüman kadınlara dağıtılması için dua edilmiştir. Kadın burada yine annelik ve merhametli olma durumuyla tanımlanmıştır.

Allah’ım bizi imandan Kuran’dan ayırma ya Rabbim, Hazreti Meryem’i konuştuğumuz şu mübarek gecede Meryem anamızın anne merhametini anne şefkatini bütün kadınlarımıza, kızlarımıza nasip eyle ya Rab (Kanal 7, 3 Nisan 2014).

Tasvir edilen bu özelliklerin yanında programlar açısından dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da, annelik söylemi etrafında “ideal kadın tipi” çizilmesi durumudur. İncelenen her iki program açısından da ideal kadın tipinin en önemli şartı anne olmak, anne olabilmek özelliğidir. Programlarda, anne olmayan veya olamayan kadınlara dönük sürekli olarak bir dua etme ve tanrıdan merhamet isteme durumu gözlenmiştir. Örneğin çalışma kapsamında incelenmiş olan “Önden Gidenler” programında, ataerkil ideolojinin kadınla çocuğu arasında kurmuş olduğu bağ, yeniden işlenerek kadının çocuk sahibi olamamasının verdiği üzüntü dile getirilmiş ve çocuğu olmayan kadınlara dua edilmiştir.

Allah kimseyi evlat hasretiyle yakmasın, şu mübarek Cuma akşamında rabbim tedavi gören göremeyen, imkan bulan imkan bulamayan, evlat sahibi olamamış bütün Müslümanlara iki dünyada göz aydınlığı olacak yavrular nasip eylesin (Kanal 7, 13 Mart 2014).

Yine aynı programın devamında, dört Cennet kadınından birisi olarak kabullenilen Asiye'nin anneliğinden bahsedilirken ideal anne profili çizilmiş, “merhamet” ve “dirayet” anne olmanın en önemli vasıfları olarak belirtilmiştir. Kadınların, anne olma görevini yerine getirirken dikkat etmesi gerekenleri bir bakıma sıralayan konuşma metninde, toplumsal cinsiyetin kadınlara yüklemiş olduğu “nazıklık”, “naiflik” ve “şefkat” yine ön plana çıkmaktadır.

Asiye anamız şimdiye kadar iyi huylu, güzel ahlaklı, firavun sarayında merhametli bir kadın ve Hz Musa'yı büyütmiş şefkatli bir annelik görevi yapmış bir hanım efendidir (Kanal 7, 13 Mart 2014).

Merhamet vurgusunun yapıldığı diğer program ise, Nihat Hatipoğlu'nun sunduğu, “Dosta Doğru” programıdır. Programda anne olmayla ilgili konuşulurken “ideal anne” olmanın tanımları yapılmaktadır. Diğer dini programlarda olduğu gibi

burada da anne olmak, kadın merhameti ve kadın naifliğiyle örtüşen ideolojik bir çerçeve içinde gelişmektedir.

Doğrusu anne olmak demek, Allah'ın yeryüzüne indirdiği merhamete ve rahmete sahip olmak demektir. Kim anne kadar sevebilir, kim anne kadar merhametli. Bir Perşembe bir Cuma bir Pazar hangi gün olursa annenizin mezarını koklayın dünyanın en güzel kokusudur; çünkü kalpte anne hiç çürümez, çünkü ruhu hep diridir (Atv, 8 Mayıs 2014).

Annelik etrafında ortaya çıkan söylemler, yukarıda da değinildiği gibi “ideal” olanın tanımını yapmaktadır. Kadına yönelik, ideal yaklaşımının sürekli tarihsel kişilerden örnek alınarak yapılması programların üzerinde durulması gereken bir başka noktayı oluşturmaktadır. Genel olarak İslam tarihinden alınan kadın figürleri, günümüz kadınlarına örnek olacak şekilde sunulmaktadır. Burada “merhametli” olanın yanına “cefakar” olan kadın imajı da eklenmektedir. İslam'ın ilk dönemlerindeki kadınların hayatları örnek gösterilerek yapılan açıklamalarda, zor koşullar altında çocuklarını büyüten, sadık ve cefakâr annelerin yerinin cennet olduğunun altı çizilmektedir. İyi bir çocuk yetiştirmenin, kadın için oldukça önemli bir görev olduğu varsayılan programlarda, kadınlara “merhamet” ve “cefakârlığın” ardından “ahlaklı” olma sıfatları da eklenerek, kadının hayatı belirli bir ideolojik perspektiften sınırlandırılmış olmaktadır.

Yine Kanal 7 kanalında ekrana gelen “Önden Gidenler” programında kadınlara, İslam Peygamberinin ilk eşi Hatice örnek gösterilerek, kadınlara rol model çizilmiştir. Programda, Hatice'nin kadın kimliği, beraberinde “annelik”, “hanımlık”, “ahlaklı eş” gibi kavramlarla beraber anılmakta ve Hatice, dönemin Mekke koşullarında yetiştirdiği dört kız evlat sayesinde ki programı sunan Döngeloğlu'ndan sürekli övgü almaktadır. Hatice sadece merhametli, dirayetli bir anne olarak övülmez, Hatice, kocasının arkasında duran yiğit bir kadındır da, aynı

zamanda tüccar da olan Hatice, evini, kocasını, çocuklarını hiçbir şekilde ihmal etmeyerek günümüz kadınlarına örnek teşkil etmektedir. Verilen örnekte, Hatice üzerinden annelerin neler yapması gerektiği, çocuklarına ve kocalarına olan sorumlulukları bir bir sıralanmış, çocukların ahlaklı bir şekilde yetişmelerinin koşulunun anne ilgisi olduğu ileri sürülmüştür.

Bir annenin Mekke Ebu Cehillerinin ortasında Zeynep büyütmesi, Ümmü Gülsüm büyütmesi, Fatma büyütmesi, yani Müslümanlar kusura bakmayın Fatma annemiz kuran kursunda falan büyümedi, imam hatip okulunda okumadı Ümmü Gülsüm, Ebu Cehillerin mahallesinde büyüttü. Kimse televizyonlardaki günahları, internetteki haramları, ortalığın bozulmasını bahane edip çocukların mesuliyetinden kimse kendini kenara atmasın. Allah Resulunun döneminde haramlar yine vardı sizin döneminizdeki kadar vardı, onun için Hatice çok önemli, hadi peygamberimiz peygamber, Hatice, Hatice ney? Hatice işte anne, anne, evin kadını, Resulullah efendimizi ayakta tutan en büyük destekçisi hazreti Hatice (Kanal 7, 17 Nisan 2014).

Annelik mevzu bahsinde, çocuk bakımı konusu da önemli bir yer tutmaktadır. Anneliğin ve daha genel olarak kadınlığın asli görevi gibi sunulmakta olan çocuk bakımı, programların ideolojik yaklaşımlarına göre, gelecek nesilleri yetiştirme bakımından çok önemlidir. Kadının toplumsal statüsü ve rolüne ilişkin kadim eril anlayışın ipuçlarını da içeren bu bakış açısı, kadının eve hapsedilmesinin temel argümanını oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kalıplarının kadına giydirmiş olduğu en temel rollerden birisi olan çocuk bakımı, İslam Peygamberinin ilk eşi olan Hatice ile tekrar övülmektedir. Program anlatısında, kadının “kadın” gibi olmasında annelik ve çocuk bakımı rolünün yerine getirilmesi en önemli noktayı oluşturmaktadır. Kadın bu programlarda, evde çocukları büyütüp yetiştirecek bir ev görevlisi mahiyetindedir. Hatice’nin sıklıkla övüldüğü “Önden Gidenler” programında, peygamberin eşi

Hatice'ye yapılan övgünün asıl sebebi ise, Peygamberin Ali'yi eve getirmesine Hatice'nin hiçbir biçimde tepki vermemesi; bilakis Ali'yi diğer çocuklarından ayırmamasıdır. Burada Hatice, klasik ataerkil toplumda, erkekle kadın arasında paylaşılan rollerin en temelini oluşturan kadının “çocuk bakımı” rolüne sadakati nedeniyle övülmektedir.

Hz Ali o evin yedinci çocuğu, yani burada Hz. Hatice'yi takdir etmemek, fark etmemek onun büyüklüğünü görememek eksik bir zaaf olarak bize düşer. Değerli kardeşlerim Hatice çok büyük bir kadındı, hani dünya kadınlar günü falan filen diyorlar ya al size işte dünyanın en kıymetli kadını Hz Hatice anamız. Kocasının amcasının oğluna yıllarca bakacak onu büyütecek selam olsun Hatice anamıza (Kanal 7, 6 Mart 2014).

İncelenen programlarda, kadının annelik rolüyle ilgili sunucuların söylemiş oldukları kadar dikkat çeken bir diğer unsur, program spotlarının, programın kadın bakış açısına yapmış oldukları katkılardır. Her iki programda da program sunucuları konuşmalarını yaparken onların söylediklerini destekler nitelikte değişik spotlar kullanılmıştır. Özellikle Kanal 7'nin kullandığı bu yöntem, sunucunun söylemiyle, kanalın kullandığı spotların bir bütün olarak izleyenlerce kabul edilmesi sürecinde önemli bir faktördür.

Örneğin, 20 Mart 2014 tarihinde yayınlanan programın giriş spotlarından birisi: “Anne Yüreğinin Unutulmaz Merhametinden İbretlik Bir Örnek”tir. Bu spot, kadının annelik ve diğer özelliğinden sayılan “merhametli olma” anlayışının tipik bir örneğidir. Kadın anne olmanın yanında oldukça merhametli, saygı ve sevgiyle dolu bir varlıktır. “Kadını kadın yapan” özellik budur.

İlerleyen dakikalarda dikkat çeken bir başka spot yine kadını çocuklarıyla ilişkilendirmekte ve kadının en önemli rolünün annelik olduğu tekrar hatırlatılmaktadır. “Asr-ı Saadette Bir Kargaşa Ortamında Yavrusunu Kaybeden

Annelerin Telaşı” dikkat edilecek olursa burada da kadın genel olarak anne rolünde verilmektedir ve neredeyse kadın kelimesinin geçtiği her yerde anne kelimesi ona eşlik etmektedir. Kadının toplumsal varlığı tek bir statüye, anne olma statüsüne, indirgenir. “Anne Yüreğinin Unutulmaz Merhametinden İbretlik Bir Örnek” spotu var olan durumu net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

İncelenen her iki program da kadını, anne rolüyle ilişkilendirmekte ve bu rolü kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde sunmaktadır. Her iki programda kadın için anneliğin önemine vurgu yapmış, kadını anne rolü içinde sınırlandırmıştır. Ataerkil ideolojinin kadına biçmiş olduğu en temel rol olan annelik, programlarda hiçbir şekilde sorgulanmaksızın kabul edildiği gibi, programlar, bu rolün toplumsal olarak meşrulaştırma işlevini yerine getirmişlerdir. Söylemsel pratikleri birbirine çok yakın olan iki program, tarihten örnekler sunarak kadınlara “ideal” tipi sunmaktadır. Elbette her tanımlama gibi bu tanımlama süreci de ideolojik pratiklerin bir sonucudur ve belirli sınırlamaları, belirli bir şekilde dahil etme/etmeme sürecini beraberinde işletmiştir. Kadının tanımının yapıldığı bahsi geçen programlar, kadını annelik içinde tanımlayarak eril ideolojiyi bünyelerinde taşımakta olduklarını göstermişlerdir.

Ancak, programlar söylemsel olarak büyük ölçüde örtüşmüş olsalar bile bazı yönlerden birbirlerinden ayrılmışlardır. Özellikle programların anneler gününe denk gelen bölümlerinde, anneler gününe olan bakışlarının farklılaştığı gözlemlenmiştir. Ana akım medya olarak niteleyebileceğimiz Atv’de ekrana gelen “Dosta Doğru” programı, anneler gününe daha sempatik yaklaşırken, İslami ideolojisi daha ağır basan Kanal 7’de ekrana gelen “Önden Gidenler” programı, anneler gününe sıcak bakmamaktadır. “Önden Gidenler” programının sunucusu Döngeloğlu anneler günü için şu ifadeyi kullanmıştır.

Değerli dostlar vakit artık Ramazan'a doğru yürürken hem de bu önümüzdeki hafta sonu, dünyada birçok insanlar hani anneler günü diyorlar ya, e bizim için öyle anneler günü falan diye bir şey yoktur. Ben o tür şeylere itibar etmiyorum; ama dünyada böyle bir şey var sonuçta. Anne madem gündeme gelmişse, anne tabii ki kutsal varlık, bizim annemiz canımız ciğerimiz. Bir Müslüman anneler günü diye bir güne annesini hapsedmesi, hasretmesi bence çok çelişik bir durum (Kanal 7, 8 Mayıs 2014).

Oysa Atv'de yayınlanan programda, Nihat Hatipoğlu, anneler gününün kutlanması gerektiği düşüncesindedir.

Eğer anneniz hayatta ise, bu günde gidin annenizi ziyaret edin; ama hayatta değilse, rahmetliyse o zaman mezarına gidin, dua edin (Atv, 8 Mayıs, 2014).

Kadının kimliğinin annelik çerçevesi içinde çizildiği bu programların kısmen de olsa ayrıştığı yerler bulunsa bile annelik konusunda kadınlar için var olan ideolojik yaklaşımları birbirine çok benzemektedir. Programların tanımladığı kadınlık durumunda annelik başat pozisyondadır.

3.2.1.2.Evlilik

Evlilik teması içinde incelenen programlar, evliliğin toplum için olan faydalarına, evlilik içinde kadın erkek ilişkilerine, evlilik için kadın ve erkekte olması gereken belli başlı özelliklere, evliliğin "kadın kısmı"na olan faydalarına, evliliğin İslam dinindeki yerine ve geçmiş ve günümüzdeki evlilikler arasındaki farklılıklara değinmiştir. Aile kurumunun oldukça yüceltildiği bu programlar, Asr-ı Saadet'ten örnek evlilikleri işleyerek günümüzde "deforme" olmuş evlilik kurumunun eski güzel günlere dönmesini toplum için arzulamaktadır.

Modern toplumun evliliklerinin kıyasıya eleştirildiği programlar, boşanmaların artmasının sonucunu modern topluma bağlamaktadır. Evlilikleri, sadakat, ahlak ve dindarlık ekseninde algılayan dinsel söylemin sözcülüğünü yapan

programlar, evliliklerin bitmesinin toplumda yaşanan çoğu sıkıntının nedeni olduğunu vurgulamaktadır.

Evlilik içinde cinselliğe değinilmediği gözlemlenen programların, kadın cinselliğini sansüre uğrattığı izlenimini vermektedir. Ayrıca incelenen programlarda, evlilik içindeki şiddet üzerinde de durulmamış, kadının aile içinde maruz kaldığı tahakküme değinme ihtiyacı duyulmamıştır. Evliliğin romantize edilerek sunulması, ideal evlilik tipini yarattığı gibi, evlilik için ideal kadın tipini de yaratmıştır.

Kanal 7’de ekrana gelen ve Döngeloğlu’nun sunduğu programda, evlilik için kadın ve erkekte aranan özellikler, “namus” ve “sadakat” gibi eril ideolojinin tipik söylemlerinden oluşmaktadır. Bu programda, Döngeloğlu, evlilik kurumunun İslam dini açısından elzem olduğunu belirtirken, bu kurumun layığı olan erkek ve kadınların da belirli özelliklerini saymaktadır. Bu özellikler, kısacası ataerkil ideolojinin kadim tanımlamalarının ötesine geçememekle birlikte, bu özelliklerle birlikte namus, şeref ve sadakat kavramları iç içe kullanılarak ideal insan tipi de oluşturulmaktadır. Programda, Hatice ve Peygamberin evliliği örnek gösterilerek şu özellikler dile getirilmiştir:

Neymiş özellik, önce güzel ahlak. Evine sahip çıkabilir mi, namusum deyip ailesini korur mu, ona sahip çıkar mı, çoluğuna çocuğuna sahip çıkar mı? Bir yani evlenecek kızda da oğlunda da aranacak özelliklerden biri bu olmalı, biri de Müslümanlıkla arası nasıl? Tabii ki çocuğun işini sormak lazım, ne yersin ne geçinirsin, öyle ya kızımıza haram rızık yedirtmesin (Kanal 7, 24 Nisan 2014).

Yukarıda görüldüğü üzere, evliliğin belirli şartları ve evlenecek insanların özellikleri sıralandığında program sunucusunun, aile ve evlilikle ilgili düşünceleri net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin erkeklere yüklemiş olduğu ve kadın toplumunun bundan fazlasıyla zarar gördüğü “namus koruma” görevi,

yukarıda açıkça dile getirilmiştir. Kadına yönelik şiddetin ve kadın cinayetlerinin neredeyse tümünün bu “namus” kavramının kullanılarak uygulandığını düşünürsek, yukarıda dile getirilen düşüncelerin kadın toplumu açısından vahameti ortaya çıkacaktır.

İslam’ın ilk dönemlerindeki evliliklerin özellikle örnek gösterildiği programlarda, İslam Peygamberi ve eşinin hayatı, Peygamberin evliliklerine itinayla değinilmiş ve bu evliliklerin günümüz toplumları tarafından örnek alınması salık verilmiştir. Özellikle, Hatice ve Peygamberin evliliğinden bahsedilen programda, bu evliliğin hakim paradigma çerçevesi içinde güzel olan yanları vurgulanmış, iyi ve güzel olacak olan evlilikte nelerin önemli olduğu peygamberin evliliği örnek gösterilerek açıklanmıştır. Peygamberin evliliğinin dürüst bir evlilik olduğu belirtilerek, sunucu tarafından bu evliliğin günümüz toplumları tarafından da yaşanması için dua edilmiştir. Evlilik duasında öne çıkan temalar yine namus, şeref ve diğer kalıplaşmış tanımlardır.

Allah’ım, Ya rabbim şu mübarek Cuma akşamında sana yalvarıyoruz. Bizi, hanımlarımıza karşı, Resulullah’ın ümmeti olarak dürüst olan erkeklerden olmayı nasip eyle, eşler olarak hanımlar kocalarına karşı, beyler hanımlarına karşı şerefli, namuslu ve dürüst davranan Müslüman olarak yaşamayı, Allah’ım amel defterini kirletmeden evlilik hukukunu lekelemeden huzuruna çıkmayı bize nasip eyle (Kanal 7, 17 Nisan 2014).

Ailede ve evlilik kurumunda, örnek alınacak bir diğer çift ise İslam’ın üçüncü halifesi olan Osman ve eşidir, modern zamandaki evliliklerin eleştirildiği kısımda, evliliklerin o dönemki evliliklerden ilham alması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ev içindeki kadın erkek ilişkilerinin iyice bozulduğunu öne süren Döngeloğlu, aile bütünlüğünün her şeyden önce geldiğinin altını çizmektedir.

Allah'ım Müslüman karı kocaların arasına şu Hazreti Osman'la Hazreti Rukiye arasındaki aşkı nasip et, yarabbi. Savaşa götürmemiş peygamber, millet şimdi kocasını görünce şeytan görsün yüzünü diyor. Hanımını görünce, onu tanıdığım güne lanet olsun diyor. Müslümanlar ne hale geldik ya, ne hale geldik. Hazreti peygamber savaşa götürmemiş aile bütünlüğü bu kadar önemli (Kanal 7, 8 Mayıs 2014)

Burada da aile içindeki kadın sorunlarına değinilmekten kaçınılmış, aile içinde kadının gördüğü sıkıntılar sadece modernizmin aile formatına yüklenerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısına göre, kadının aile içinde görmüş ve görmekte olduğu şiddet, salt bireysel bir sorun olmaktan öteye gidememektedir. Kadın erkek ilişkilerinde, var olan problemlerin çözümünü 1400 yıl öncenin aile formatına geri dönülerek halledileceğini düşünmek oldukça kısır bir düşünce yapısını ortaya koymaktadır.

Evlilik kurumunun ve ailenin öneminin üzerine sıklıkla değinen her iki programda, evliliğin, toplumsal ahlakın korunması işlevinde önemli bir rolü olduğunun üzerinde durmuştur. Aile ve evlilik kurumlarının adının geçtiği her an, ahlak, sadakat ve iffet kelimelerinin de geçmesi tesadüfi değildir. Aksine dinsel düşüncenin aile ve evlilik kurumuna nasıl ve hangi pencereden baktığının açık kanıtı olarak yorumlanabilir. Evliliği zinadan korunmanın bir yolu olarak gören bu yaklaşım, “zina günahına” bulaşmamanın yolunu evlilik ve ailede aramaktadır. Atv'de yayınlanan “Dosta Doğru” programında Nihat Hatipoğlu, izleyicilerden gelen soruları cevaplandığı esnada, yine izleyiciden gelen “evlenmeyi istememek günah mıdır?” sorusuna evliliğin farz değil sünnet olduğunu o yüzden evlilik istememenin günah olmadığını belirtir; ancak bu konuda yine zina konusuna değinir.

Evlenmemeyi istememek günah değildir tabi, evlenmek farz değil sünnettir; ama bir insan zinaya düşeceğini biliyorsa evlenmek onun için farzdır. Bir insan evlendiğinde karısını her gün döveceğini biliyorsa evlenmek ona haramdır. Zulmedeceğini kesin biliyorsa

evlenmemek daha hayırlıdır; ama normal bir hayat yaşayacaksa evlenmek mubahtır, olabilir (Atv, 20 Mart 2014).

İncelenen diğer programda da evliliğe benzer bir yaklaşım mevcuttur. Döngeloğlu da programında evliliğin zinayı önleyeceği için olumlu bir iş olduğunu vurgulamaktadır. Regaip kandilinin de kutlandığı programda, programın sunucusu Döngeloğlu, Regaip kandili olduğu için dua eder, sunucunun duasında evlilik ve yuva kavramlarının da sık sık geçmesi dikkat çekicidir. Programda gençlerin, evlenerek zinadan koruması için Allah'a dua edilmiştir.

Bekâr yavrularımızı evlenemediği için zinaya, göz zinasına, internetten, televizyondan, diziden, filminden, zinaya düşen gençlerimize şeref ve namusuyla yuva kuracakları hayırlı yuvalar nasip et ya rabbim (Kanal 7, 1 Mayıs 2014).

Zina olgusu ve söyleminin, ataerkil toplumsal formasyonda kadın bedeni üzerinde hakimiyet kurma misyonu gördüğünü kuramsal kısımda incelemiştik. Her ne kadar kadın ve erkeği eşit derecede bağlıyor gözüксе de Ataerkil toplumda, zina kelimesinin geçtiği her vakit, imasının aslında kadının tek eşliliğini kastettiği bir gerçektir. Erkek toplumuna eril ideoloji tarafından tanınan özerklik, aynı toplumda kadına tanınmamıştır. Dinsel düşüncede de kendine sıklıkla yer bulan çok eşlilik pratiği, genel olarak erkekler tarafından kullanılırken kadının çok eşliliği, zina, ahlak, iffet vb. açıklamalarla sınırlandırılmıştır. Dinsel olanın bu düşünce yapısının dini programlardaki yansıması da çalışma kapsamında gözlemlenebilmiştir. İslam'ın ilk dönemindeki erkeklerin evliliklerde çok eşliliğine eleştiri sunmayan programlar, aksine bu yapının meşrulaştırılması görevini yerine getirmektedirler.

Kanal 7'de yayınlanan “Önden Gidenler” programında, Döngeloğlu, Hatice'nin İslam Peygamberi Muhammed'in ilk eşi olduğunu belirtmiş ve bir ekleme yaparak İslam Peygamberinin Hatice ile olan evliliği sırasında başka hiçbir kadınla

evlenmediğinin üzerinde durmuştur. Bu sadece Hatice'ye özgü bir durum olarak belirtilirken Hatice öldükten sonra Peygamber Muhammed'in birçok eşinin olduğunun da vurgulanması önemlidir. İslam'daki erkeğe yönelik çok eşlilik bu bakış açısıysa mazur gösterilmektedir. Bu evliliğin günümüz toplumlarına da örnek gösterilebileceği ise yine sunucu tarafından iddia edilmiştir.

Hazreti Hatice-i Kübra Resulullah'ın ilk eşidir ve o varken başka kimseyle evlenmemiş 25 yıl sadece Hazreti Hatice ile aile hayatı yaşamış. Onun için peygamberimizin Hazreti Hatice ile olan hayatı, Hazreti Hatice'nin de Resulullah'a eş olarak yazdığına göre Allah kaderinde onun da tanınmasında hem hanımlarımıza hem erkeklerimize hem evlatlarımıza hem de bütün Müslümanlara çok faydalar var (Kanal 7, 10 Nisan 2014).

İslam peygamberinin, Hatice öldükten sonraki dönemde yani çok eşli olduğu dönemde inen bir ayeti spottan veren program, o zamanın peygamber eşi olan kadınlar için bir uyarı niteliğindedir. Peygamber eşlerini "edep"e davet eden ayet, peygambere edepsizlik yapılması durumunda bedelinin de ağır olacağını uyarısını yapmaktadır. Program, bu ayeti spottan vererek günümüz kadınlarına da örnek teşkil etmesini amaçlamaktadır.

Ey peygamberin hanımları! Sizden her kim bir terbiyesizlik ederse ona azab iki kat katlanır. Bu Allah'a göre çok kolaydır. Ahzab:30 (Kanal 7, 10 Nisan 2014).

Bahsedilen ayetin devamı da spotta ekrana getirilmek suretiyle, peygamber kadınlarına, daha genel olarak da tüm kadınlara, toplumda nasıl davranmaları gerektiği üzerine açık bir şekilde uyarılar yapılmıştır.

Ey peygamberin hanımları! Siz kadınlardan herhangi biri değilsiniz. Eğer takva ile korunacaksanız, konuşurken kırıtmayın da kalbinde bir hastalık bulunan kimse tamaha düşmesin. Güzel ve dosdoğru söz söyleyin. Ahzab:32 (Kanal 7, 10 Nisan 2014).

Programda evlilik ile ilgili spotlara da sık sık yer verilmektedir. Programın mesajı, sadece sunucu tarafından direkt olarak değil, aynı zamanda spotlar tarafından

dolaylı bir şekilde de verilmektedir. İslam dinindeki çok kadınla evliliğe olur veren Nisa suresi 3. Ayeti spotta yer almaktadır.

Eğer öksüz kızlarla evlendiğinizde, onlara karşı adaletli davranmaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan, iki üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Eğer adaleti gözetmekten korkarsanız, o zaman bir tane ile veya elinizin altındakiyle (sahip olduğunuz cariye ile) yetinin. Doğruluktan ayrılmamak için bu daha elverişlidir. Nisa-3 (Kanal 7, 10 Nisan 2014).

Spotların içeriğinin bu şekilde olması çalışmanın hem kuramsal bölümünde hem de ampirik kısmında değinilen konulara örnek teşkil etmektedir.

Dini programlarda evlilik kurumunun gerekliliği üzerinde durulmasının bir diğer nedeni ise, dinsel düşüncenin evlilik kurumu sayesinde çocuklar dünyaya geleceğini öngörmesi ve Müslüman anne babadan gelecek olan neslin, hem ülkenin hem de dünyanın Müslümanlaşmasında oynayacağı roldür. Nikâhlı bir şekilde yaşamının, bekâr bir yaşam sürmekten üstün olduğu açıkça ifade edilen programlarda, evlilik kurumunun gerekliliğine değinilmiş, insanların bekârlığa zorlanmasının zulüm olduğu ileri sürülmüştür. İnsanların evlenmesi gerektiği vurgulanarak erkeklerin ve kadınların fedakâr ve sadık birer eşe ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Evliliğin, konu alındığı kısımda, evliliğin çocuk dünyaya getirmek için kurulduğu düşünülerek, evlilik sayesinde gelecek nesillerin Türkiye'nin Müslüman kimliğini korumadaki rolüne değinilmiştir. Nikâhlı bir şekilde ölmenin değerli olduğu savunulan konuşma şu şekilde devam etmiştir.

Kardeşim nikâhlı bir şekilde ölmek eftâldir. Bir Müslüman'ın nikahlı bir şekilde ölmesi, bekâr ölmesinden üstündür, daha şereflidir. Müslüman'ın nikah altında ölmesi esastır. Kadın olsun erkek olsun.

Allah seni tek başına yaşa diye yaratmadı beni erkek yarattıysa benim bir görevim var, seni kadın yarattıysa senin de bir görevin var. dünyada bizim diplomalarımız olacak,

kariyerimiz olacak felan; ama unutmayın bu Türkiye bin yıl sonra da Müslüman kalsın düşünüyorsanız evlenmek zorundasınız (Kanal 7, 17 Nisan 2014).

Evlilik ve nesil yetiştirme'nin önemine daha sonra da değinen Döngeloğlu, bir veya iki çocuklu olmanın “acınacak” bir vaziyet olduğunu iddia ederken, nesil yetiştirmeyi tam da iktidar perspektifinden, yani vatan-millet savunması tarzında tasavvur etmektedir. Evlilik kurumlarının fazla çocuk sahibi olmasının kadın için ne kadar dezavantajlı bir durum olduğuna bakılmaksızın, sadece erkek bakış açısından çocuk sayısının fazla olması gerektiği dile getirilmiştir.

Ben bir iki çocuğu olana acıyorum ya, gariban hiç çocuğu da yokmuş. İki çocuktan evlat mı olur ya. Allah her şeyin hayırlısını versin; ama kusura bakmayın, bu memleket bin yıl sonra da Müslüman kalmalı, bu topraklar bizim kalmalı (Kanal 7, 17 Nisan 2014).

Dini programların, evliliği ve aileyi eril ideolojik bir yaklaşımla ele aldığı yukarıda görülmüştür. Evliliklerin kadınlar üzerindeki baskılarına hiç değinilmeden sadece eril ideolojik yaklaşımlarla ele alınması programların kadın konusuna yaklaşımlarını da ortaya sermektedir. Programlarda evlilik, zina, ahlak, sadakat ve nesil yetiştirme gibi eril söylemlerle tamamlanmış, kadının bu kurumlar aracılığıyla ne tür baskı ve sömürüye maruz kaldığına değinilmemiştir. Programların sadece bu özellikleri bile ne tür bir söyleme sahip olduklarını göstermektedir.

3.2.1.3. Kadın Erkek İlişkileri

Çalışma için seçilen dini programlarda incelenen ve kadın erkek ilişkilerini konu alan 8 bölüm, kadın erkek ilişkilerini dinsel düşünle örtüşecek şekilde geleneksel bir bakış açısıyla ele almıştır. Kadın erkek ilişkilerini, genel olarak evlilik ve aile çerçevesi içinde sunan programlar, kadın erkek ilişkisini birey üzerinden değil de karı koca ilişkisi ve bu ilişkinin sorumlulukları üzerinden anlatmıştır. Burada kadın, yukarıda anlatılan “annelik” ve “sadık ve cefakâr eş” statüsüne uygun roller

içinde betimlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, incelenen programlar, kadın erkek ilişkilerinde kadını, annelik ve hanımlıkla tekrar örtüştürerek “ideal kadın” tipini yeniden betimlemiştir. Geleneksel ataerkil ideolojinin kadın ve erkek için ürettiği tüm kodlar bu konu etrafında yeniden üretilerek işlenmiştir.

Kadın ve erkeğin rollerinin net bir biçimde ayrıldığı toplumsal cinsiyet kalıplarını takiben, programlarda öncelikle kadın ve erkeğin kendi toplumsal rollerine uygun davranmaları ve bu rollere sadık kalmaları gerektiği sürekli olarak işlenmiştir. “Önden Gidenler” adlı programda ekrana gelen spot bu konuyu özetleyecek niteliktedir. Kadına “kadın gibi olma”, erkeğe de “erkek gibi olma” nasihatının verildiği spot, toplumsal cinsiyet kalıplarını meşrulaştırmanın söylemsel olarak bir aracı durumundadır. Ortodoks İslam inancında hadis alimi olarak tanınan Nesai’den aktarılan hadis, konuyu özetlemesi bakımından önemlidir. “Kadın gibi davranan erkeğe, erkek gibi davranan kadına lanet olsun.” Aktarılan bu hadis, programın kadın erkek ilişkilerinde kadın ve erkek olmayla ilgili meramını anlatması bakımından dikkate değerdir.

Ayrıca erkek ve kadın olmayla ilgili programların anlatısı, kadın ve erkeğin toplumsal rollerini de pekiştirmektedir. “Kadın gibi kadın olma” veya “Erkek gibi erkek” olma durumu beraberinde toplumsal olarak inşa edilen rolleri ve davranış kalıplarını getirmekte ve bunların Allah vergisi özellikler olduğu vurgusuyla da toplumsal kalıpların ebedileşmesini sağlamaktadır. Erkeğin, kadın üzerinde kurmuş bulunduğu tahakkümün nedeni ve aynı tahakkümün sonucu olan bu roller, kadını, erkek karşısında naif, merhametli, kırılgan bir yapıda göstererek erkeğin ataerki içindeki gücünü pekiştirmektedir. Kadın bu roller içinde evinde resmedilirken; erkek dışarıda ailesini ve yuvasını koruyan bir tür “cengâver” olarak işlenir.

Erkeğe Allah güç vermiştir, öyle ya taş taşıyacak, dağa çıkacak, hayvanları güdecek bir sürü iş yapacak adam, bina yapacak. Erkeği biraz daha sağlam yaratmış Allah; ama bunu hanımını dövsün diye yaratmadı. Allah evini kurtarsın, yuvasını yapsın, binalar diksin, savaşa gittiğinde vatanını kurtarsın diye Allah ona güçlü kemikler vermiş, o gelmiş nazik yapılı kadını dövüyor. Bunun hesabını sorar sana Allah; çünkü kadını da zayıf yaratan Allah, erkeği de güçlü yaratan Allah. Yavrusunu bağrına bassın diye kemiklerini ince yapmış Allah, annesi çocuğa şefkatiyle, merhametiyle sahip çıksın diye kadını biraz daha küçük, biraz daha nazik vücutla yaratması onun sevgi ve şefkate daha çok yoğunlaşması gerektiği için (Kanal 7, 15 Mayıs 2014).

Dini programlarda, kadın erkek ilişkilerinin işlenmesi esnasında kadın için yine belirli çerçeveler tasavvur edilmiştir. Merhamet ve sabır, ideal kadının özellikleri arasında ayırt ediciliğini korumaktadır, o kadar ki erkek şiddetinin kıyasıya yaşandığı eril toplumlarda, kadının bu şiddetin üstesinden gelebilmesinin tek yolunun, erkek şiddetine karşı kadının sabrını ve tevekkülünü elinden bırakmaması yönündeki nasihatlar programlarda defalarca vurgulanmıştır. Erkekler saldırgan ve şiddete meyil gösterebilir de kadının “sabır ve tevekkülü” ile bu zorlukların üstesinden geldiği kalıplaşmış yargılar içinde izleyiciye aktarılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, programlarda bu söylem üzerinden erkek şiddetinin sıradanlaştırılması durumudur, bu şiddet nedeniyle zaten mağdur olan kadına yeni sorumluluklar yüklenmiştir. Ayrıca programlarda, ataerkil yaklaşım içinde övülmekte olan kadınların, aslında kıyasıya bir aşağılanmaya maruz kalmaları, yani övülürken aşağılanmaları sık rastlanılan bir durumdur.

Kadın kısmı hakikaten o sabırla, merhametiyle isterse kocası firavun olsun, onu eğip büker, onu istediği kıvama getirir. O (erkek) bağırır çağırır, har hur eder affedersiniz; ama bir kadın eğer o şeyi kafaya koymuşsa adam firavun bile olsa kendi dediğini kabul ettirir. Bu illa bağırarak çağırarak olmaz burada biz asiye anamızdan bir ailenin geçim şifresini alıyoruz (Kanal 7, 13 Mart 2014).

Metinde geleneksel kodlar çerçevesinde övülen kadının, erkek zihni tarafından nasıl algılandığı net bir şekilde gözlemlenmektedir.

Kadın erkek ilişkileri içinde incelenen programlarda değinilecek konulardan birisi de çok eşlilik konusudur. Programlarda üzerinde açıkça durulmamış olsa bile, çok eşlilik söylem içinde meşru bir zemine oturmaktadır. İslam dininin ilk yıllarındaki evlilikler mevzu bahis olduğu durumlarda zamanın İslam liderlerinin çok eşli olduğu; ancak eşleri arasında hiçbir ayırım yapmadığı ve eşlerinin rızalarını aldıkları için mutlu bir evlilik geçirdikleri ana temayı oluşturmaktadır. Örneğin “Önden Gidenler” programında geçen bir spot, konuya ilişkin bakış açısını sunmaktadır. Ebu Davud’un bir hadisinin aktarımına yer verilen bölümde söz konusu olan hadis, İslam inancındaki çok eşlilikle ilgili düşünceye gönderme yapması önemlidir.

“Kimin iki hanımı olur ve aralarında adaletli davranmazsa kıyamet günü (vücudunun) yarısı düşük olarak gelir.”

Aynı programın 3 Nisan tarihinde yayınlanan bölümünde, İslam’ın ilk halifesi Bekir ve evliliklerinden bahsedilmiş, erkekler için çok eşliliği mümkün kılan bir toplum olan o günün Arap toplumunda, Bekir’in eşlerinden birinin İslamiyet’e inanmadığı; ancak bu durum karşısında Bekir’in hiçbir biçimde öfke duymadığı anlatılmıştır. Çok eşliliğe hiçbir eleştirinin yapılmadığı kısımda, buna ilaveten kadınla kadın arasında gerçekleşen ilişkilere de değinilmiş (kadınlar aynı ev içindeki tek erkekle evlidir) tek erkekle evli olan kadınların arasındaki ilişkide yaşı büyük olan kadının sözünün geçmesi gerektiği durumu onaylanmıştır.

Hazreti Ebu Bekir’in, Mekke’de bilinen iki hanımı var. Ta Müslüman olmadan önce, iki tane eşi vardı: birisi Ümmü Roman, birisi Kuteyle. Kuteyle büyük olan kadın, Ümmü Roman küçük olan hanımı, Hazreti Ebu Bekir Kuteyle’yi, Kuteyle de Hazreti Ebu Bekir’i

çok seviyorlar. Ümmü Roman eve sonradan geldiği için birinci hanımın kıdem, hani askerde de deriz ya; çayda dem askerde kıdem deriz hani, öyle bir üstünlüğü var önceden geldiği için. Hazreti Ebu Bekir'in hanımlarından birisi Müslüman oldu, biri hiç Müslüman olmadı Ebu Bekir'in hanımı (Kanal 7, 3 Nisan 2014).

Benzer bir bakış açısı, 24 Nisan tarihinde yayınlanmış programda da görülmektedir. Çok eşliliğin meşrulaştırıldığı; ancak kadının bu ilişkilerdeki rolüne de değinilen programda, bu sefer örnek evlilik, İslam peygamberi ve peygamberin ölen eşinin özelliklerini, eşlerine anlattığı bölümde verilmiştir. İslam peygamberi hali hazırda bulunan eşlerine eski karısının özelliklerini anlatmaktadır. Bu özellikler arasında Hatice'nin eşiyle hiç tartışmaması, ona karşı gelmemesi, kocasının lafına cevap vermemesi bulunmaktadır. Ev reisliği anlayışının tipik bir örneği olan bu bakış açısı, ataerkinin evde nasıl iktidar ilişkilerini yarattığının da göstergesidir.

Ayşe'ye dedi ki, Ayşe, Allah bana dedi: Hatice'den hayırlı bir kadın hiç vermedi dedi. Yarışacaksınız ondan sonrakilerle yarışın. Ben Peygamberim dediğimde hiç ikilemedi, bir Dakka bile tereddüt etmedi. Siz benimle kaç kez tartıştınız. Siz benimle kaç konuyu böyle tartıştık aramızda münazara ettik. Hatice dedi, bir gün olsun benim lafıma bir cevap vermedi, karşılık vermedi, hiç beni terslemedi dedi. Hiç bana karşı koymadı dedi (Kanal 7, 24 Nisan 2014).

Programda bu konuşmanın sunulmasının amacını, kadınlara “ideal eş” in tanımının yapılması olarak da açıklayabiliriz. Bu örnek üzerinden kadınlara, kocalarıyla olan ilişkilerinde nasıl davranacakları, İslam Peygamberi ve onun evliliği örnek gösterilerek açıklanmaktadır.

Geleneksel İslam inancında, kadın ve erkeğin, toplumsal yaşamda da sert bir şekilde birbirinden ayrıldığı gözlemlenmektedir. İslam kültürü içindeki haremlik selamlık uygulaması buna örnek teşkil etmektedir. Ortodoks İslam inancı, birbirlerine nikâh düşen kadın ve erkeklerin aynı ortamda durmaları konusunda

olumsuz bir kanaate sahiptir. İslam ideolojisi içinde kadın erkek ilişkileri bakımından önem arz eden haremlik/selamlık konusu da programda bir şekilde meşru bir zemine çekilmektedir. Tesettür konusuyla iç içe işlenen bu konu, kadınla erkek arasında gerçekleşecek ilişkilerin “ahlaki” dolayısıyla “meşru” bir zeminde gerçekleşmesi gereğini kapsamaktadır. 17 Nisan tarihinde yayınlanan “Önden Gidenler” programında, İslam peygamberiyle onun ilerdeki eşi olacak Hatice arasındaki bir diyalogdan söz edilmekte ve bu diyalogda Muhammed’in Hatice ile evlenmeden önce bir yemek esnasında Hatice’nin yüzüne bakmaması övülerek anlatılmaktadır. Programda, peygamberin yemek yediği sırada karşı cinsin yüzüne bakmaması/bakamaması ahlaki bir değer olarak savunulmuş ve hatta “bakmamanın” erkek için bir tesettür olduğu fikri savunulmuştur. Ortodoks İslam geleneğindeki harem/selam geleneğinin temelini gösteren bu yaklaşım, kadınla erkeği toplumsal cinsiyet kalıpları açısından birbirinden sert biçimde ayıran eril ideolojinin dinsel düşünde nasıl yansıtıldığına dair bir ipucu niteliğindedir.

Hatice anamız, daha önce iki defa kervanlarının başında gönderdiği Hazreti Muhammed’den çok etkilendi aşık oldu, onun ahlakını çok sevdi. Efendimizin daha gencecik delikanlıyken, o kadar dürüst, o kadar efendi, o kadar saygılı, hele hele Hz Hatice’nin onlara ikramiye babından ziyafet verdiğinde Resulullah’ın hep önüne bakarak konuşması ve yemek yerken Hatice annemizin yüzüne hiç bakmaması, peygamber efendimizi, Hz Hatice’nin gönlünde apayrı bir yere getirdi. Demek ki Müslümanlar bakışlarına dikkat edecekler zaten dikkat edin, Müslümanlara tesettür noktasında Allah emir verirken kadınlara başörtüsü emrinden önce, erkeklerin bakışlarına emir vermiştir. Yani Müslümanın, erkeğin tesettürü neymiş, göz kapaklarıymış (Kanal 7, 17 Nisan 2014).

Kadın erkek ilişkileri konusunda incelenen program bölümlerinde gözlenen bir diğer konu, kadının bu ilişkilerde daima evde tasavvur edilmesidir. Kadın, sürekli olarak ev içinde çocuklarına bakan, yemek yapan, evi temizleyen bir örüngü içinde

resmedilmiştir. 8 Mayıs tarihinde Atv’de yayınlanan ‘‘Dosta Doğru’’ programında, izleyicilerden gelene soruların cevaplandırıldığı esnada, izleyiciden gelen ‘‘Kadının süslenmesi caiz midir?’’ sorusuna Nihat Hatipoğlu’nun verdiği yanıt, kadını ev içine hapseden düşüncenin gözlemlenebildiği bir veriyi oluşturmaktadır. Kadının dışarıda süslenmesinin değil de evde süslenmesinin ‘‘ahlaki’’ açıdan daha doğru olacağını savunan sunucu, kadın süslenmesinin adresini ev olarak göstermiştir. Yine ‘‘ideal kadın’’ tasvirinin yapıldığı programda, kadının parfüm kullanmasının sakıncalarına da değinilmiş, kadının kendi ‘‘ahlakını ve namusunu’’ koruması için parfüm kullanmaması ve toplum içinde daha derli toplu bir şekilde hareket etmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Kadının evinde eşine karşı her türlü makyajı süsü, dinen caizdir belki sevaptır da, erkeğin hanımına karşı her türlü süs sevaptır. Kadının kocasına karşı her türlü süsü sevaptır. Hanımların bir kısmı kocasına karşı berbat bir görüntü evin içinde, saçlar dağılmış bir şekilde, elbisenin yakası açılmış şekilde berbat; ama dışarıda dört dörtlük üstü müstü. Ya tamam da kocan senin insan değil mi yani senin kocana karşı süslü olman gerekiyor, dışarıda daha murtazam daha intizamlı. Efendimiz, kadınların koku sürüp dışarı çıkmasını hoş karşılamıyor; çünkü insanlar içinde başka türlü gezinenler bakanlar çoktur. Kadın biraz daha derli toplu olmalı ve ciddi olmalı (Atv, 8 Mayıs 2014).

Metinde dikkat edileceği üzere kadının bireysel tercihleri veya bireysel ihtiyaçları göz ardı edilirken, kendi yaşantısı bir erkekle ilişkilendirilmiş, makyajı nasıl ve nerede yapacağı konusu ev ve koca ile birlikte işlenmiştir.

İncelenen programlarda yukarıda da değinildiği gibi kadının erkekle kurduğu ilişki, evlilik, annelik, karı-koca ilişkisi şeklinde sınırlanmıştır. Toplumsal cinsiyetin yargılarının kadına biçmiş olduğu roller ve sorumluluklar, kadın erkek ilişkilerinde yeniden işlenmiştir.

3.2.1.4.Güzellik

Güzellik konusu ile ilgili olarak incelenen 3 bölümde, güzellik kavramı, genel olarak kadının, daha sonra ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacağı, iffet, namus ve ahlak gibi kavramlarla iç içe işlenmiştir. İncelenen dini programların anlatısına göre kadının “güzel” olmasının şartlarını, kadının iffet ve namusuna sahip çıkan, fedakâr ve boyun eğen bir insan olması oluşturmaktadır.

Örneğin, 3 Nisan 2014 tarihinde Kanal 7’de ekrana gelen “Önden Gidenler” programında, Meryem’in hayatı anlatılmış ve programda Meryem’in güzelliğine yapılan her vurgu, onun yukarıda sayılan diğer özelliklere sahip olmasıyla beraber anılarak pekiştirilmiştir. Programda üzerinde ısrarla durularak güzel kadın, içinde anneliği, inancı, iffeti, namusu, imanı barındıran kadın olarak tasvir edilmektedir. Güzel kadının yani “ideal kadının” yapılan her tarifi, çirkin olanı da beraber tarif etmektedir; çünkü her ne kadar programlarda “çirkin olana” dair direkt bir vurgu veya tanımlama yapılmamış olsa da yapılan güzellik tanımı karşıtlığında çirkinlik de tanımlanmıştır. Güzel ve ideal olanın karşısında “çirkin olan” kadını, inancı Ortodoks İslam düşününe yakın olmayan, iffet ve namus anlayışı ve yaşama biçimi geleneksel eril ideolojiden farklı olan kadın şeklinde tanımlayabiliriz. Program, bu ikiliği “güzel kadın”dan bahsederken sürekli yapmakta ve güzel kadının tarifini belirli dinsel inançlarla harmanlamaktadır.

Sevgili seyirciler, hazreti Meryem, yani dindar kadın, tertemiz annemiz, mescide adanmış kadın Hazreti Meryem anamız (Kanal 7, 3 Nisan 2014).

Örnekte görüldüğü üzere, Meryem’in temizliği, güzelliği, dindarlıkla beraber anılmakta dindar olanın, anne olanın, temiz ve güzel kadın olmanın şartlarını oluşturduğu bir şekilde vurgulanmaktadır.

İdeal ve güzel kadın teması, 10 Nisan tarihli “Önden Gidenler” programında tekrar işlenmiş, “güzel kadın” teması, toplumsal cinsiyetin kadına yönelik yargılarına uygun sıfatlarla beraber anılmıştır. Programda, Peygamberin ilk eşi Hatice’nin hayatı anlatılırken, güzel kadının, namuslu, temiz, iffetli olduğu vurgusu sık sık yapılmış, bu özelliklere sahip Hatice’nin “evlenilecek bir kadın” olarak Mekke’de dikkat çektiği vurgulanmıştır. Burada, Hatice’nin ahlak ve namusundan kasıt, Hatice’nin evlenmeden önce nikâhsız bir ilişkide bulunmamış olması ve kendi bedenini eril tahayyül sınırları içinde ve yine eril düşüncenin tanımladığı bir biçimde korumuş olmasıdır. Hatice’nin güzelliği, “tertemiz” manasında kullanılan “Tahire” sözcüğüyle beraber anlatılmış, güzellik kavramı, bir kez daha temiz, ahlaklı, namuslu kelimeleriyle eşzamanlı olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Döngeloğlu tarafından bu özelliklere Kuran olmadan sahip olmasının da şaşılacak bir durum olduğu belirtilerek tasvir edilen güzelliğin sadece dini düşünde olabileceğinin üstü çizilmiştir.

Hatice’ye Mekkeliler ‘Tahire’ diye hitap ediyorlardı. Tahire ne demek biliyor musunuz? Tertemiz kadın, Tahire tertemiz demek. Herkesin imrendiği, hani melek gibi bir kadın deriz ya, bazı insanlara bakarsın ‘yahu bu devirde böyle insan mı olur’ diyoruz ya hani öyle birisi hazreti Hatice. Mekke kâfirlerinin ortasında, Mekkelilere parmak ısırtacak kadar ahlaklı. Hazreti Hatice öyle namuslu, öyle efendi öyle saygılı bir insan ki Mekke’deki halk Hatice’ye Tahire diye hitap etmişler. Hatice’nin bir ismi de Tahiredir. Tertemiz yani, olmaz bu zamanda böyle diyeceğimiz kadın (Kanal 7, 10 Nisan 2014).

“Güzel kadın” tasvirinin, “temiz ve namuslu kadın” tasvirleriyle beraber işlenmesi hem eril ideolojinin hem de dinsel düşünün güzel kadın tarifinin nasıl olduğuyla ilgili bir fikir vermektedir. Burada da yukarıda işlenen diğer temalarda olduğu gibi, kadın konusunda, iffet, namus, güzellik ve dindarlık beraber

işlenmektedir. Bu özelliklerin hepsini kendinde barındıran kadın, program anlatısına göre “güzel kadın”ın tarifini oluşturmaktadır.

Bu anlatıdan biraz farklı olarak Atv’de 24 Nisan tarihinde yayınlanan “Dosta Doğru” programında kadın güzelliği, iffet ve namustan ziyade dış güzelliğiyle betimlenmiş; ancak burada da program sunucusu, kadının güzelliğini anne olması rolüyle beraber işlemiş, dış güzelliği ikinci plana atarken kadının anne olmasının öneminin ilk ve en önemli sırada olduğunu vurgulamıştır. İslam peygamberinin eşlerinden ikincisi olan Sevda, Hatipoğlu’nun anlatımıyla dış görüntüsü olarak pek güzel olmayan bir kadındır; fakat çok iyi bir anne olan Sevda, iç güzelliği ve anneliğiyle İslam peygamberiyle evlenmeyi hak etmiştir.

Sevda anamız hayli kilolu, yolda yürürken zorlanan Sevda anamız, hani böyle bir erkeğin alsam diye düşünmeyeceği; çocuklara bakabilecek, Resulullahın kızlarını büyütebilecek bir ana, daha önceden çocukları var. Sevda annemiz anne. Hazreti peygamberimiz alırken Sevda’yı, Sevda annemiz genç ve güzel bir kız değil, hayli yaşlı olan görenlerin illa alalım demeyeceği bir hanımefendiyi Hazreti Sevda anamı istiyor (Atv, 24 Nisan 2014).

Metinden anlaşılacağı üzere, kadının güzelliği yerleşik eril beğenisi tarafından tanımlanmış, kadın bu beğeniye cevap verememesine rağmen anne olması, çocuklarına iyi bakması vesilesiyle evlenmeye uygun güzel bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Metinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, kadının meta misali, “alınıp-verilebilecek” bir şekilde konu edinilmesidir. Kadından “görenlerin illa alalım demeyeceği bir hanımefendiydi” diye bahsedilmesi dini programların kadın konusunda buldukları yeri göstermektedir.

3.2.1.5. İffet ve/veya Namus

Kuramsal kısımda tartışmış olduğumuz, kadına yönelik iffet ve namus yaklaşımı, tüm tek tanrılı dinlerin ortak özelliği olma mahiyetine sahip bulunmaktadır. Kadın erkek arasındaki tahakküm ilişkisinin en belirgin göstergesi olan kadın bedeninin denetimi sürecinde, iffet ve namus kavramlarının ayrı bir önemi bulunmaktadır. Çalışma kapsamında incelemiş bulunduğumuz dini programlar, tek tanrılı dinleri namus ve iffet yaklaşımını meşrulaştırarak yeniden üreten bir söyleme sahiptir. Kadının bahsi geçtiği her an ahlak, namus ve iffet kavramlarının da kullanılıyor olması, bu programların, dinsel düşünde mevcut bulunan kadın konusunu farklı bir açıdan ele almadığını; aksine binlerce yıllık eril ideolojik birikimi aynı şekilde devam ettirdiklerini göstermektedir.

İffet ve namus kavramları, dini programlarda, diğer temalarda gözlemlendiği gibi, ideal kadın tanımının yapılmasında kurucu bir işleve sahiptir. İdeal olanın tanımlandığı bu metinlerde, kadının adeta “namus” kavramıyla bütünleştirildiği açık bir şekilde gözlemlenmiştir. Örneğin, 8 Mayıs tarihli “Önden Gidenler” programında, Ömer Döngeloğlu İslam peygamberinin hayatından bir kesit anlatmıştır, bu kesitte Peygamberin, Medine’deyken o sırada Mekke’de bulunan eşini ve kızlarını yakın arkadaşlarından getirmesi anlatılmaktadır. Sunucuya göre, peygamberin sahabelerine ne kadar güvendiği anlatılırken, sahabelerin peygamberin sadece kızları ve eşini değil; namusunu da getirdiği üzerine basılarak anlatılmıştır. Bu anlatıda, peygamberin eşi ve kızları açık bir şekilde namus ve iffetle özdeşleştirilirken, sahabelerin yüksek ahlakı da vurgulanmıştır.

Ebu Rafi çok temiz bir insan, çok güzel bir insan, ahlakı mükemmel bir adam; Hazreti Muhammed Mustafa eğer o kalitede biri olmasaydı kızını getirmeye bu delikanlıyı gönderir miydi? Siz hanımınızı, hani erkek erkeklerin önüne istediğinizi yollarsınız; ama

kızınızı getirmeye, gelinlik çağda, hanımınızı yani çok özür dileyerek söylüyorum namusunuzu getirecek bu adam. Namusunuzu güveneceğiniz iki adam, kimmiş onlar, bu adamları iyi tanıyacaksınız. Bunun adı zeyd bin harisedir, bunun adı Ebu Rafi'dir (Kanal 7, 8 Mayıs 2014).

Aynı programın 1 Mayıs tarihli yayınında, Ali'nin eşi Fatma anlatılmış, Fatma'nın hayatı günümüz kadınlarına örnek olacak tarzda sunulmuştur. Fatma'nın ahlakından ve iffetinden bahsedilen programda, “örnek kadın” yine iffet ve namusla özdeşleştirilmiştir. Döngeloğlu, Fatma'nın o dönem Mekkeliler tarafında verilen iki lakabından bahsetmiştir. Fatma'ya verilen “Betül” lakabından uzunca bahseden Döngeloğlu, Betül lakabının anlamını açıklamış ve bu anlam üzerinde günümüz kadınlarına “böyle olunması gerektiği” mesajını vermiştir.

Betül, namusu tertemiz, hayatına leke dokunmamış. Tertemiz korunmuş. İrzını, namusunu, ahlakını, iffetini korumuş. Tertemiz cennet kadını. Betül genelde el değmemiş, hiç insan yüzü görmemiş cennet hurileri var ya onlara Betül denir normalde, tertemizdir onlar, hiç kimse dokunmamıştır. İşte hazreti Fatma anaya bir lakap olarak da Betül denmiş (Kanal 7, 1 Mayıs 2014).

Atv'de 24 Nisan'da yayınlanan “Dosta Doğru” programında ise, peygamberin eşlerinden biri olan Ayşe'ye atılan bir iftira üzerinde durulmuştur. Hatipoğlu tarafından Ayşe hakkındaki iddialar, namusa ve iffete atılmış birer iftira olarak kabul edilmiştir. Burada kadın, kendinden ziyade kocasının iffet ve namusu olarak algılanmış, kadına yöneltilen iddiaların kocasının namusuna yöneldiği gibi bir anlam çıkarılmıştır.

Hazreti Ayşe'ye, Peygamberimizin iffet ve namusuna bildiğiniz gibi iftira atılmıştır. İfk olayı diye ifade edilen o olaydır. Hazreti Ayşe gibi namus ve iffet sembolü bir hanımefendiye çirkin bir iftira atılacak, hazreti Peygamber müthiş rahatsız olacak. Peygamberin iffetine dahi dil uzatacak sefil insanlar çıkmıştır. Daha sonra hiçbir kadına nasip

olmayacak şekilde Kuran, Hazreti Ayşe'yi iffet ve namus konusunda sembolleştirecek (Atv, 24 Nisan 2014).

Kanal 7'de 3 Nisan tarihinde yayınlanan programda, Ömer Döngeloğlu, Meryem'in İsa'yı dünyaya getirme konusuna değinmiş, babasız bir şekilde dünyaya gelen İsa'nın salt bu özelliğinden ötürü annesi Meryem için ne kadar zor bir duruma yol açtığından bahsedilmiştir. Böyle bir durumun, yani babasız bir şekilde dünyaya gelmenin ayıplanmasının gayet doğal olduğu savunulan programda, Meryem'in "karalanan" namusunun oğlu İsa'nın beşikte konuşmasıyla "aklandığı" fikri benimsenmiştir. Ataerkil toplumsal yapının temel ayaklarından birini oluşturan çocukların babalarının belli olması gerekliliği, programda aklanma/karalanma ikiliği üzerine inşa edilmiştir. Program anlatısında, Meryem'in çocuğunun babasının Allah olmasının ortaya çıkması Meryem'i ve toplumu rahatlatan bir unsur olmuştur; çünkü Meryem namusunu ve iffetini dünyalı erkeklerden korumayı başarabilecek sadakate sahip olduğunu kendisine ve günümüz toplumuna göstermiştir.

İsa Aleyhisselam'ı doğurunca halk onu (Meryem'i) kınamış, ey Harun'un kız kardeşi, sen çok içimizde namusuyla şerefiyle bilinen bir kızdın, sen bu çocuğu nerden elde ettin? Bu çocuk nereden oldu? deyince, Hazreti Meryem susacak ve küçük kundaktaki, annesinin kucağındaki bebek Hazreti İsa konuşacak: Ben Allah'ın kuluyum. diyecekti. Ben Allah'ın kuluyum, annesini temize çıkaracak, insanları kulluğa davet edecek ve Allah'ın apaçık mucizesi olduğunu ilan edecekti (Kanal 7, 3 Nisan 2014).

Programların kadınları tanımlamak için kullandığı iffet ve namus kavramları, aynı zamanda iman ve inançla beraber de kullanılmıştır. İffet ve namusun ancak iman ve inançla beraber olabileceğini savunan programlar, inanç ve iman konusunda kendileri gibi düşünmeyen kadınları da bir şekilde tanımladıkları "ideal kadın" prototipinden ayırmaktadırlar. Programlara göre, kişinin "namuslu" olmasının önemli koşullarından birisi "imana" sahip olmasıdır. Böylece dinsel olanla birleşen

iffet ve namus kavramları, kadın toplumu için kendileriyle mücadele edilmesi daha da zorlaşan olgular haline gelmektedirler.

3.2.1.6.Şiddet

Şiddet konusu ile ilgili çalışma kapsamında incelenen 2 programda, kadına yönelik şiddet vakalarına değinilmiş; ancak bu vakalar, onları meydana getiren toplumsal koşullardan yalıtılmış ve şiddeti uygulayanın bireysel veya kişisel problemlerine vurgu yapılarak geçiştirilmiştir. Şiddet söz konusu olduğunda, incelenen dini programların şiddet konusunu görmezden geldiklerini ileri sürebiliriz, bu durumu çalışma kapsamında incelenen 22 programın sadece 2'sinin şiddet konusu üzerinde durması açıkça göstermektedir.

Programlar, şiddeti ele alırken yukarıda belirtildiği gibi, onu ataerkil toplumsal koşullarından soyutlayarak salt erkeğin yaşadığı psikolojik veya ekonomik sorunların sonucu şeklinde ele almışlardır. Programların sunduğu şiddet argümanın temeli, eril şiddet üzerine değil de “ahlaktan ve dinden imandan kopuk”, “psikolojisi” bozuk erkek üzerinedir. Örneğin, Atv’de Nihat Hatipoğlu’nun sunduğu ve 3 Nisan tarihinde yayınlanan “Dosta Doğru” programında, Hatipoğlu, kadına yönelik şiddeti, erkek acziyeti olarak tanımlamış; şiddeti, bireysel bir suç gibi göstererek ataerkinin kadına uyguladığı sistematik şiddeti bu şekilde gizlemiştir.

Bayana dayak atmak, küfür etmek, dövmek yani çok çirkin acziyettir yani bu. Netice itibarıyla bir kadın 20-25 yaşında seninle evleniyor. Babasının anasının evini terk edip sana misafirlğe geliyor, senin ona şiddet uygulaman senin duruşuna, beyefendiliğine yakışmaz değil mi? (Atv, 3 Nisan 2014).

Örnekte de görüldüğü üzere Hatipoğlu, erkeğin şiddetini, babasının evini genç yaşta kocası için bırakmış ve yine kocasına misafir olarak gelen kadına yapılan

bir tür saygısızlık olarak görmektedir. Şiddet, burada hiçbir toplumsal gerçeklik göz önünde bulundurulmadan sadece acziyet temelinde açıklanmıştır.

Şiddet konusunda benzer bir tavrı, Kanal 7’de ekrana gelen “Önden Gidenler” programı da göstermiştir. Döngeloğlu da tıpkı Hatipoğlu gibi şiddeti kadına yapılan bireysel bir saygısızlık ve ahlaksızlık olarak değerlendirmiştir. Döngeloğlu’na göre, İnsanların bu tür “kötü eylemlerden” uzaklaşması, İslam’ın ilk dönemlerinde yaşayan peygamber ve sahabelerini örnek alarak mümkün olacaktır.

10 Nisan tarihinde yayınlanan programda Döngeloğlu, Türkiye ve Avrupa’da meydana gelen kadın cinayetlerini karşılaştırmış, her iki bölgede de benzer eylemlerin sıklığından yakınlıkla çözümün son din İslam’a yönelmekte olduğunu ileri sürmüştür. Döngeloğlu, ayrıca medyanın şiddet vakalarındaki rolüne değinerek medyanın şiddet haberlerini abartılı bir biçimde vermesinin bahsedilen vakaların artmasında etkili olduğu kanısını dile getirmiştir. Ömer Döngeloğlu da Hatipoğlu’na paralel bir şekilde, programında erkek şiddetini toplumsal bağlarından kopararak erkeğin kişisel özelliklerine, maddi imkânlarla ve medyanın bu konuyu abartmasına bağlamıştır.

Yani bakın her toplumda, belli oranda psikolojik olarak rahatsızlığı olan insan da olabilir, ruhsal olarak çöküntü yaşayan, depresyon geçiren insan da olabilir. Biz teşvik mi ediyoruz, habercilik mi yapıyoruz? Herkes elini vicdanına koysa keşke. Yani bu tür haberleri çok görüntüye girmeden çok detaya girmeden söylenip geçilse daha güzel olur. Ben öyle zannediyorum en azından (Kanal 7, 10 Nisan 2014).

Örnekte şiddet olgusu, depresyonla, psikolojiyle ve vicdanla ilişkilendirilerek kadın ve erkek arasındaki tahakküm ilişkisinin bir sonucu olan şiddet, tamamen kişinin vicdan ve merhameti eline verilmiştir. Dini programlar bu açıdan şiddetin kaynağını gizlemek ve var olan erkek şiddetini üreten toplumsal koşulları tersyüz

ederek temsil etmek suretiyle hayli yaygınlaşan şiddet eylemlerini meşrulaştırmaktadır.

3.2.1.7.Kadının Toplumsal ve Dini Alandan Dışlanması

Kadının toplumsal ve dini alandan dışlanması başlığı altında incelenen 3 program, kadının, eril toplumsal yapıda, toplumsal hayattan dışlanmasına benzer şekilde, bazı dinsel ritüellerden de dışlandığını ve kadının kendine ait olan birtakım özelliklerin eril tanrı tarafından elinden alınmasını incelemektedir.

Kuramsal kısımda değinilmiş olan tek tanrılı dinlerin kadını toplumsal hayattan tecrit etme süreci, tıpkı ataerki gibi kadını eve ait olan bir varlık olarak görmesiyle başlamaktadır. Bu durum, dinsel ideolojinin kadınları belirli toplumsal ibadetlerden muaf tutmasıyla gerçekleşmektedir. Özel olarak İslam dini, gerçekten de erkeklere farz olan ve cemaatle kılınması mecbur olan Cuma namazlarını kadınlara farz saymamıştır. Kadınlar bu ibadetlerini evlerinde de gerçekleştirebilecek bir konuma sahiptirler. Cuma namazlarına katılması zorunlu olmayan kadınlar, aynı zamanda kadın olmalarının getirmiş olduğu bazı fizyolojik özellikler (regl ve lohusalık vb.) nedeniyle daha değişik ibadetlere de katılamamaktadırlar. Erkek olan dinsel alan, kadını bu özelliklere sahip olduğu için bir biçimde “pis” saymaktadır ve bu hallerinde ibadetleri kadın toplumuna tamamen kapatmıştır. Fizyolojik olan bu özellikleri nedeniyle kadınlar, erkek alanı olan dinsel alandan tecrit edilmişlerdir. Atv’de 24 Nisan’da ekrana gelen “Dosta Doğru” programında, Hatipoğlu bu konu üzerinde durmuş ve kadınların bu dönemlerinde hangi ibadetleri yapamayacaklarını anlatmıştır, program spotunda ise bu durumda hangi ibadetlerin yapılamayacağını listesi verilmiştir. Bunlar:

- Namaz kılmak,
- Oruç tutmak,

- Kuranı kerim okumak,
- Camiye girmek,
- Kâbeyi tavaf etmek,
- İlişkide bulunmak,
- Kadın hayzin başladığını ve bittiğini kocasından gizleyemez (Atv, 24 Nisan 2014).

Kadının en temel dini vecibelerinin karşısına fizyolojik özellikleri nedeniyle konan bu engeller, kadının dinsel düşünde ve buna paralel olarak dini programlarda nasıl temsil edildiğini açıkça göstermektedir.

Kadının dinsel ve toplumsal hayattan tecrit süreci bununla sınırlı kalmamaktadır. Kadının programlarda sürekli övülen ve onu anarken sık sık vurgulanan “merhamet” ve “şefkatli olma” özellikleri de yeri geldiği zaman elinden alınıp tek tanrılı dinlerin eril tanrısına verilmektedir. Programlara göre kadın, aslında merhametli olma özelliğine bile sahip değildir, kadın bu özelliğini Allah’a borçludur. Onun sayesinde çocuklarını sevmektedir ve onlara şefkatini gösterebilmektedir. Kanal 7’de 20 Mart’ta yayınlanan programda, kadının ataerkil toplumsal sistemde “yegâne” özelliği olan “merhamet” Allah’a devredilirken, Anne ve baba arasında da merhamet açısından yine de bir sınır çizilmiş, annenin merhameti, onun eve ait bir varlık olması nedeniyle daha fazla görülmüştür.

Yani Allah’ın insanlar arasına koyduğu merhametle o anne o çocuğunu seviyor, o yavrusunu seviyor. Sevgi Allah tarafında hayvana bile verilmiş, yani hayvana öyle bir evlat sevgisi vermiş ki Allah genelde annelerde olur bu sevgi, bu merhamet çoğunlukla yani, babalarda da merhamet vardır; ama baba biraz dış dünyanın adamıdır belli etmez (Kanal 7, 20 Mart 2014).

Aynı programın 13 Mart tarihli yayınında ise, benzer bir şekilde yine kadının en temel özelliği elinden alınarak, Allah’a ait bir özellik olarak sunulmuştur. Kadınların eril ideolojik ve pratik hayatta bedenlerine çeşitli süreçler sonucu

yabancılaştıklarına değinmiştik, burada da benzer bir yabancılaşmayı görmek mümkündür; kadının çocuğuna süt vermesi, ona ait olmadan çıkarılmış, onun olan tanrıya atfedilmiştir. Programa göre, Erkek olan tanrıya ait bu özellikler, kadına belirli şartlarda verilmiştir ve artık kadın, çocuklarına karşı bu özelliklerin sorumluluğunu hissetmelidir. Kadının, doğurma, emzirme, büyütme gibi ‘‘sorumlulukları’’ erkekler karşısında kadının sorumluluklarını oluşturmaktadır.

Allah bir çocuk yarattığı zaman, annesine iki yıl süt muslukları açıyor. İki yıl; ama bugünün dünyasında maalesef kimse çocuğunu iki yıl emzirmiyor. Allah iki yıl süt yaratıyor. Onu kadın falan yapmıyor. Onu Allah yaratıyor, aynı kadından ilk iki ay dışında niçin süt olmuyor? Eğer kadın yapıyorsa ocak ayında da yapsın şubat ayında da yapsın yok; ancak çocuk olunca oluyor. Demek ki o çocuğun hakkı Allah öyle yaratmış. Ama maalesef dört ayda beş ayda çocuğu mamaya alıştıran anneler var şimdi (Kanal 7, 13 Mart 2014).

Modern toplumun eleştirisine de yer verilen bu örnekte görüldüğü üzere, kadın, çocuğunu emzirme sorumluluğunu tanrıya karşı hissetmelidir ve ona sütünü dahi veren Tanrı karşısında kadın, tıpkı erkek karşısında olduğu gibi edilgen bir hal almalıdır. Kadın eril olana borçludur ve bu borcunu ancak erilin tarif ettiği yaşantı sınırları içinde yaşamak suretiyle ödeyecektir.

Kadın, hem ‘‘pis’’ olduğu için ibadetlerden ve daha genel olarak toplumsal hayattan tecrit edilmektedir hem de ataerkinin temel ideolojisinin çarpıtması sonucu kadına ait olanın yine kadının elinden alınması suretiyle kendi temel fizyolojik özelliklerine ve bedenine yabancılaştırılmaktadır. İncelenen dini programlar, geleneksel olan bu ideolojiyi meşrulaştırma sürecinde yayınlarıyla önemli bir rol üstlenmektedirler.

3.2.1.8.Kürtaj

Kürtaj konusunda incelenmiş olan tek program bulunmaktadır. Bu program, kürtaj konusunda Ortodoks İslam ideolojinin paylaştığı temel argümanları sunmaktadır. 1 Mayıs tarihinde Kanal 7’de yayınlanan ‘‘Önden Gidenler’’ programı, kürtajın şartlarını sıralamış ve bu şartlara uymayan her türlü kürtajın cinayet olduğu fikrini ileri sürmüştür. Sıralanan şartlar ise yukarıda belirtildiği gibi Geleneksel İslam ideolojinin bakış açısıyla bire bir örtüşmektedir. Kürtaj esnasında alınan çocukların, sunucu tarafından, İslamiyet öncesi cahiliye döneminde diri diri öldürüldüğü varsayılan kız çocuklarına benzetilmesi oldukça ilgi çekicidir. Programda daha da sert bir yorum yapılarak şartlara uymayan kürtajların bir cinayet olduğu fikri sunucu tarafından dillendirilmiş ve günümüz toplumunun da eleştiriye tutulduğu anlarda kürtaj yapanlar bir biçimde katil olarak adlandırılmıştır.

Müslümanlar, eskiden yine Ebu Cehiller doğana kadar bekliyorlarmış. Şimdi çocuğu ana karnında öldürüyorlar biliyor musunuz? Anne karnında gün ışığı göstermeden makasla kesiyorlar çocuğun kolunu, bacağına, kafasını. Bu çocukla mahşer günü anası babası nasıl helalleşir acaba? Namazlarınız yeter mi acaba kurtarmaya, oruçlar yeter mi? o çocuğa oruçlar versen ne yapacak? Bana lazım değil ki diyecek. Ben zaten ana karnında öldürülmüş bir bebeğim diyecek. Anne beni Allah sana emanet etmişti diyecek. Ben dünyaya gelecektim bayramda sana anne diyecektim diyecek. Sen beni öldürdün ya diyecek.

Müslümanlar Ebu Cehiller mi merhametliydi bugünküler mi bazen aklım karışıyor. Yani daha zalim olan anne karnında öldüren midir, dünyaya geldikten sonra öldüren mi? İkisi de katildir. Kardeşlerim size kim ne derse desin annenin ölüm tehlikesi olmadıkça, annenin ölüm riski büyükse, evet o zaman çocuk, o zaman hayatı sonlandırılıyor diyelim, böyle durumlarda. O da beli bir şeyden sonra değil; ama annenin ölüm riski yok ise, çocukla ilgili dokunmayın (Kanal 7, 1 Mayıs 2014).

Kürtaj konusunun bu şekilde ele alınması kadın bedeni üzerindeki erkek tahakkümünün yeniden üretilmesinde dini programların işlevini yeniden gözler

önüne sermektedir. Programlara göre, kadının çocuk sahibi olup olamayacağı erkeklerin koyduğu kurallar çerçevesi içinde belirlenecektir. Bu durum kadınların kendi bedenleri üzerindeki söz hakkının erkekler tarafından nasıl gasp edildiğini göstermektedir.

3.3.Genel Değerlendirme

Çalışma kapsamında elde edilen bulguları değerlendirdiğimizde toplamda 22 bölümünün izlendiği her iki programın da en fazla annelik konusuna yer verdiği tespit edilmiştir. Programlarda evlilik kurumunun işlenmesi annelik konusundan sonra ikinci sıradadır. İncelenen programlarda en az rastlanılan konu ise sadece 1 programla kürtaj temasıdır.

Programlarda kadınları ilgilendiren konuların işlenmesi birbiriyle bütünleşik bir ilişki halindedir. Çalışma açısından değinilecek en önemli konu, programlarda annelik temasının evlilikle; evlilik konusunun ise aile ile bağlantılı işlenmesidir. Bu haliyle programlarda yer alan tematik yapıların birbirleriyle bağlantısız/bağımsız birer yapı olduklarını düşünmek yanıltıcı olacaktır. Modernizmin de sık sık eleştirildiği programlarda, geleneksel değerler sürekli olarak övülmüş, toplumsal olarak mutluluğun yolunun geleneksel değerlere, özellikle de İslam dininin ilk dönemki hayat tarzına bağlılıkla sağlanacağı üzerinde durulmuştur.

Programlar, iffet/namus gibi kavramları sürekli olarak öne çıkararak yerleşik toplumsal normları yeniden üretmiş ve bu yolla kadınların üzerinde var olan ‘’namus’’ sorumluluğunun pekişmesine neden olmuşlardır.

Kürtaj konusunun işlendiği tek programda ise, Türkiye’de hali hazırda mevcut olan kürtaj tartışmalarında siyasal iktidarın söylemlerine çok yakın durulduğu gözlemlenmiştir. Kürtajın ‘‘cinayet’’ olarak değerlendirilmesi sadece

Türkiye’de değil tüm dünyada muhafazakarlığın savunduğu bir argüman olması sebebiyle de programların muhafazakar ideolojiyle bağına ortaya çıkarmıştır.

Eleştirel söylem analizinin yapıldığı bu çalışmada, programlarda kadının sürekli olarak anne ve eş statüleriyle anılması, kadınlara toplumsal olarak verilen rollerin hem geleneksel düşünde hem de buna paralel bu programlarda beraber işlediğini göstermiştir. Ortaya çıkan mevcut durum ise, programların geleneksel ile olan sıkı bağına açığa çıkarmıştır.

SONUÇ

Günümüz toplumlarında kitle iletişim araçları, egemen ideolojinin birer taşıyıcısı ve dahası egemen ideolojiyi yeniden üreten kurum olma özelliğindedir. Özellikle ülkemizde 80'lerle beraber kurumsal yapısında büyük değişimler meydana gelerek büyük holdinglerin kontrolü altına giren merkez medya, kapitalist toplumsal yapının tam göbeğinde bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında merkez medya salt egemen ideolojileri topluma yaymakla ve onları bir biçimde doğallaştırmakla kalmamakta; aynı zamanda kapitalist işleyiş içinde kâr amaçlı yayınlar yaparak varlığını sürdürmeye çalışan şirketler haline gelmektedir. Medya, holdinglerin kâr-zarar anlayışıyla yayınlarını sürdüren, daha az maliyetle daha fazla kâr etmeye çalışan ve bu süreç sonunda kamu yayıncılığı anlayışını bir kenara bırakan yapılar haline gelmiştir.

Medyanın şirketleşme durumuna gelmesinin toplumsal açıdan birden çok zararı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi yukarıda dile getirildiği gibi medyanın kamu yayıncılığını bir kenara bırakarak daha fazla kar için daha az riske girmesidir. Medya bu açıdan bakıldığında toplumsal konularda riske girmeyerek yerleşik/geleneksel söylemleri daha fazla işler hale gelmektedir. Egemen söylemleri toplumsal dolaşıma sokarak okunma/izlenme oranında herhangi bir olumsuz değişikliği göze alamayan merkez medya, yayınlarını egemen ideoloji dolayısıyla kapitalist-ataerkil bir perspektifte sunmaktadır. Egemen ideolojinin, hem toplumsal alana yayılması hem de bu ideolojilerin toplum tarafından doğallaştırılması sürecinde çok önemli bir araç olan kitle iletişim araçları, toplumsal yaşam içinde her türlü ekonomik ve kültürel ayrımcılığa, sömürüye ve baskıya maruz

kalan insanların ikincileştirilmiş durumunu yeniden üretme ve dolayısıyla yeniden kurma misyonu içindedir.

Bu misyon kendini, medyanın içinde yer aldığı ekonomik/toplumsal koşullardan almaktadır. İdeolojik kapanma süreçlerinin devamlı olarak işlediği medya söylemlerinde, kapitalist ekonomik sistemin yoksullaştırdığı insanlar sürekli olarak suçlu ve/veya potansiyel suçlu olarak yer alırken, onların yoksullaşma süreçlerine ve hayat koşullarına hiç değinilmemektedir. Kışın sokakta soğuktan ölen bir evsiz için yapılan haberler, “Soğuklar yine can aldı” başlığıyla verilerek insanların yoksulluk ve dolayısıyla evsizlik sebebiyle ölmesinin nedeni soğuk iklim şartlarında aranmaktadır. Merkez medyada ayrıca devletin resmi mezhebi veya resmi ulusu içinde yer almayan Aleviler, Kürtler, Ermeniler ve son dönemde özellikle Yahudiler sürekli nefret suçlarının odağı durumuna gelmektedirler. Kitle iletişim araçları, kapitalist-ataerkil toplumsal formasyonun ideolojik yaklaşımına paralel biçimde homofobik ve kadın düşmanlığı üzerine kurulu söylemlerini oldukça sorumsuz bir şekilde toplumsal dolaşıma sokabilmektedir.

Televizyonda yayınlanmakta olan dini programlarda kadın temsili, kuşkusuz medyanın yukarıda anlatılan yaklaşımlarından azade olmayacaktır. Medya temsillerinin toplumsal yaşamda dezavantajlı gruplar için bir bütünlük sergilediğini düşünürsek kadına olan yaklaşımın da tıpkı diğer gruplara olan yaklaşımlara paralel işlediği sonucunu çıkarabiliriz.

Medyada kadın, kuramsal kısımda incelediğimiz üzere belirli stereotipler çerçevesinde temsil edilmektedir. Kadın genel olarak “özel alan” içinde tasvir edilir, iyi bir anne, iyi bir eş, cefakar bir kadın tasviri en rastlanılan örneklerdir. Özellikle reklamlarda, kadın sürekli olarak evde ve evin içinde bir alan olan mutfakta tasvir

edilirken, kadının mutfak ve ev işleriyle olan geleneksel ilişkisi pekiştirilmiş olunur. Kadının çalışma hayatında olup olmaması onun mutfaktaki işlerini aksattığı anlamına gelmemektedir; bilakis o, hem ev işlerini hem de iş hayatını beraber yürütebilen, çocuklarına ve eşine bakabilen, onların yemeğini ve hijyenlerini sağlayabilen “süper kadın”dır. Çalışma hayatında olsa dahi kendi işlerine önem vermesi onun “gerçek bir kadın” olma hüviyetini göstermektedir. Medya, televizyon reklamları aracılığıyla toplumda zaten var olan “kadının yeri evidir” anlayışını yaygınlaştırarak doğallaştırmış olmaktadır.

Reklam ve dizilerde sürekli olarak belirtildiği gibi temsil edilen kadın, müzik videolarında ise metalaştırılarak temsil edilmektedir. Ataerkil güzellik anlayışının yansıması olan bu anlayış, kadın bedenini alınıp satılabilen bir metaya indirgerken, eril toplumda meydana gelen kadına yönelik taciz, tecavüz ve şiddet olgusunu da meşru bir zemine oturtmaktadır.

İşbölümünün ve güzelliğin yanı sıra “ideal kadın” tipinin de oluşturulduğu bu metinler, kadının ataerkil-kapitalist toplumsal yapıda yaşadığı kadim ezilmişliği yeniden üretmektedirler. İyi/kötü kadın ikiliğine dayanan medya metinleri, kendi tanımlamaları dışındaki tüm guruplara yaptığı gibi kadınları da dışlamakta, onları ötekileştirerek hedef haline getirmektedirler.

Toplumsal cinsiyetin yerleşik kalıplarını izleyiciye sunmakta olan, bir bakıma bu kalıpların yeniden üretilmesini sağlayan ve bu çalışma kapsamında incelenen dini programlar, kadınlara yönelik yine aynı ideolojik anlayışı sürdürmektedir. Dini programların yeniden üretme işlevinde önemli olan temel argümanı, tıpkı İslami feminizmin Geleneksel İslam karşısında kadının savunusunda olduğu gibi, dinin kadınlara yeni ve daha özgür bir dünya açtığını ileri sürmeleridir. Dini programlar bu

haliyle eril ideolojik bakış açısını sürdürmekte ve daha genel olarak ideolojik aygıt rolünü yerine getirmektedirler.

Eril ideolojiyi içerisinde barındıran ve dinin kadınlara önceki toplumsal yapılardan (cahiliye) daha fazla özgürlük ve eşitlik alanı açtığını savunan bu programlar, din tarihinden örnekler vererek adeta kendilerinde bir ispat yükümlülüğü hissetmektedirler. Bu ispatı başarıyla yapabilmek içinse sürekli İslam öncesi tarihsel döneme gönderme yapmaktadırlar. Tarihsel örneklerin sürekli sunulduğu programların temel amacı, tarihten “ideal” örnekler sunarak günümüz toplumunun “ideal” insanlarını yaratmaktır.

Belirli “ideal” tanımlarının yapıldığı her türlü mecra gibi, burada da belirli bir iktidar söylemi mevcuttur. Programlarda “İdeal” tanımı belirli çerçeveler içinde sunularak ideolojik bir yaklaşım sergilenmektedir. Tüm toplumu özellikle de kadın toplumunu yakından ilgilendiren konularda kadim eril anlayışın tüm yargılarını sürekli olarak işleyen programlar, yüzyıllardır oluşturulmuş eril yargılarla uzlaşma içindedir.

Kadının anne olması, iyi bir eş olması, itaatkâr, sadık ve iffetli olması gibi toplumsal cinsiyetin tüm basmakalıp yargılarını yeniden işleyen dini programlar, bu kalıpların toplum nezdinde doğallaşmasına sebep olmaktadır. Bu doğallaşma süreci ise kadının ikincileştirilmiş rolünün var olan haliyle sürmesine hizmet etmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada, televizyonda yayınlanan dini programların eril dinsel ideolojisinin kadına bakış açısı, yine bu programların referans gösterdiği dinsel metinlere gönderme yapılarak ortaya koyulmuştur. Dinsel metinlere ve medyanın ideolojik yönelimine sürekli atıfta bulunan bu çalışma, kadının ve daha

genel olarak toplumsal cinsiyetin temsili sürecine daha sağlam bir zemin çerçevesinde yaklaşılmasının önünü açmıştır.

Kendi alanında hem medyada ideolojik yaklaşımları hem de dinsel metinleri bir araya getiren çalışmanın bu açıdan bakıldığında, toplumsal cinsiyet konusunda ileride inceleme yapacak diğer çalışmalara katkı yapacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abisel, Nilgün. (2000). “Yeşilçam Filmlerinde Kadının Temsilinde Kadına Yönelik Şiddet” **Televizyon Kadın ve Şiddet**. (içinde). Ankara: Kiv.

Akal, Cemal Bali (1994). **Siyasi İktidarın Cinsiyeti**. Ankara: İmge

Arnot, Madeilene (2012). **Reproducing Gender**. London: RoutledgeFalmer.

Atılgan, Gökhan (2001). **Marx'ta İdeoloji: Kapitalizmin Devrimci Bir Eleştirisinin Olanağı** (4). S. 11-34.

Aydın, Erdoğan (1993). **İslamiyet Gerçeği 3**. İstanbul: Kaynak

Bahadır, İbrahim (2004). “Alevi-Bektaşî İnancına Göre Kadın”. **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi** (32).

Behçetoğulları, Pembe (2000). “Müzik Videolarında Kadın İmgesi ve Kadına Yönelik Şiddet” **Televizyon Kadın ve Şiddet**. (içinde). Ankara: Kiv.

Bektay, Fatmagül (2012). **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın**. İstanbul: Metis

Binark, Mutlu ve Gencel Bek, Mine (2010). **Eleştirel Medya Okur Yazarlığı**. İstanbul: Kalkedon.

Blank, Hanne (2012). **Bekaretin “El Değmemiş” Tarihi**. (Ergün, E. Çev.). İstanbul: İletişim.

Bora, Aksu (2012). **Kadınların Sınıfı**. İstanbul: İletişim

Büker, Seçil ve Kıran, Ayşe (2000). “Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Şiddet: Şiddetin Nesnesi Kadın” **Televizyon Kadın ve Şiddet**. (içinde). Ankara: Kiv.

Çakır, Ruşen (1999). “Politik Alevilik ile Politik Sünnilik: Benzerlikler ve Zıtlıklar”. **Alevi Kimliği** (içinde). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çam, Şerife (2008). **Medya Çalışmalarında İdeoloji Epistemolojik ve Metodolojik Sorunlar**. Ankara: De Ki.

Çelenk, Sevilay ve Timisi, Nilüfer (2000). “Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet” **Televizyon Kadın ve Şiddet**. (içinde). Ankara: Kiv.

Çelenk, Sevilay (2005). **Televizyon Temsil Kültür**. Ankara: Ütopya

Çelik, Nur Betül (2000). **Televizyon Kadın ve Şiddet**. (Nur Betül, Ç. Der.) Ankara: Kiv.

Çelik, Nur Betül (2005). **İdeolojinin Soykütüğü 1**. Ankara: Bilim ve Sanat.

De Beauvoir, Simon (1986). **İkinci Cins**. (Onaran, B. Çev.). İstanbul: Panel.

Donovan, Josephine (2013). **Feminist Teoriler**. (Aksu, B. ve diğerleri. Çev.) İstanbul: İletişim.

Dursun, Çiler (2001). **TV Haberlerinde İdeoloji**. Ankara: İmge.

Engels, Friedrich (2008). **Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**. (Somer, k. Çev.). Ankara: Sol.

Engels, Friedrich (2011). **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**. (S. Belli, Çev.). Ankara: Sol

Erdur, Oğuz (2013) “Modernliğin “Yeşil” Eleştirileri: Ekoloji ve İslamcılık” **İslamın Yeni Kamusal Yüzleri**. (içinde). İstanbul:Metis.

Feng, Yang (2013). **Feminizm ve Marksist Hümanizmin Diyalektiği**. (Kızılçeç, D. Çev.) İstanbul: Canut

Firestone, Shulamith (1993). **Cinselliğin Diyalektiği**. (Salman, Y. Çev.). İstanbul: Payel.

Garnham, Nicholas (2008) “Bir Kültürel Materyalizm Teorisine Doğru” **İletişim Çalışmalarında Kırılmalar ve Uzlaşmalar**. (içinde). (Çelenk, S. Der. Çev.) Ankara: De ki.

Gençalp, Hüseyin (2011). **Egemen İdeolojinin Yerleştirilmesinin Bir Aracı Olarak Sinema: Çocuk Yıldız Filmlerinde Egemen İdeolojinin İşleyişi**. (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Golding, P. ve Murdock, G. (2008) “İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu” **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji**. (içinde). (Yaylagül, L., Korkmaz, N. Der.) Ankara: Dipnot.

Göle, Nilüfer (2011). **Modern Mahrem**. İstanbul: Metis.

Göle, Nilüfer (2014). **Seküler ve Dinsel: Aşman Sınırlar**. İstanbul: Metis

Gürhan, Nazife (2010). “Toplumsal Cinsiyet ve Din” **Şarkiyat İlmî Araştırmaları Dergisi**. (4) 58-80

Gürhan, Nazife (2011). “Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem” **Dipnot Dergisi**. (7) 365-382.

Hall, Stuart (2002). “İdeoloji ve İletişim Kuramı” **Medya Kültür Siyaset**. (İçinde). (İrvan, S. Der.) Ankara: Alp.

Hall, Stuart (2010). “Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Postyapısalcı Tartışmalar” **Kitle İletişim Kuramları**. (İçinde). (Mutlu, E. Der.) Ankara: Ütopya.

Hanay, Nehir (2008). **İslami Feminizm Örneği Olan Turuncu Dergisinde Toplumsal Cinsiyetin Kuruluşu** (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Hançerlioğlu, Orhan (2010). **Düşünce Tarihi**. İstanbul: Remzi

Hepşen, Özlem (2010). **Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim’de Kadın Bedeni**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4014-kanal-7-onden-gidenler-6-mart-2014.html> (09.05.2014 21:47)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4148-kanal-7-onden-gidenler-13-mart-2014.html> (10.05.2014 15:38)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4282-kanal-7-onden-gidenler-20-mart-2014.html> (10.05.2014 21:53)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4541-kanal-7-onden-gidenler-3-nisan-2014.html> (11.05.2014 02:40)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4639-kanal-7-onden-gidenler-10-nisan-2014.html> (11.05.2014 16:36)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4744-kanal-7-onden-gidenler-17-nisan-2014.html> (12.05.2014 23:16)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-4960-kanal-7-onden-gidenler-1-mayis-2014.html> (14.05.2014 20:10)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-5036-kanal-7-onden-gidenler-24-nisan-2014.html> (13.05.2014 17:48)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-5067-kanal-7-onden-gidenler-8-mayis-2014.html> (15.05.2014 16:55)

<http://www.izle7.com/kanal7/izle-5172-kanal-7-onden-gidenler-15-mayis-2014.html> (19.05.2014 20:52)

http://www.radikal.com.tr/turkiye/trt_1deki_hamilelik_yorumuna_unlulerden_tepki-1143362 (23.07.2014 16:25)

<http://www.youtube.com/watch?v=0WNLCav3fiA> (19.05.2014 15:44)

<http://www.youtube.com/watch?v=289-IOZbTCw> (17.05.2014 23:00)

<http://www.youtube.com/watch?v=4LYWvUrP1Q0> (16.05.2014 22:59)

<http://www.youtube.com/watch?v=aQ8JiV14xe0> (19.05.2014 01:55)

<http://www.youtube.com/watch?v=bQw5vDYwWHA> (18.05.2014 13:35)

<http://www.youtube.com/watch?v=Cw880mavBGU> (19.05.2014 18:08)

<http://www.youtube.com/watch?v=hW5lsgv7n3Q> (17.05.2014 00:40)

<http://www.youtube.com/watch?v=m2z8cCo9QKo> (17.05.2014 19:58)

http://www.youtube.com/watch?v=Qov_-7QXiQ4 (18.05.2014 20:43)

<http://www.youtube.com/watch?v=T6Z2qQcxLRc> (18.05.2014 16:51)

<http://www.youtube.com/watch?v=zmCt-9tsNEI> (18.05.2014 01:54)

İlyasoğlu, Aynur (2013). **Örtülü Kimlik**. İstanbul: Metis

Köker, Eser ve Şanlı Karaaslan, Halise (2011). “Medya” **Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**. (İçinde). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Lenin, İliç V. (2008). **Kadın ve Aile**. (içinde). (Gelen, A. Çev.). Ankara: Sol.

Lenin, İliç.V. (2010). **Ne Yapmalı**. (Erdost, M. Çev.) Ankara:Sol.

Marx, K., Engels, F. (2003). **Alman İdeolojisi**. (Belli, S. Çev.) İstanbul: Sol.

Marx, Karl (2008). **Din Üzerine**. (K. Güvenç, Çev.). Ankara: Sol

Marx, Karl (2009). **Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi**. (Somer, K. Çev.) Ankara: Sol

McLellan, David (2009). **İdeoloji**. (Yıldırım, B. Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Mutlu, Erol (1991). **Televizyonu Anlamak**. Ankara: Gündoğan

Notz, Gisela. (2012). **Feminizm**. (Çetinkaya, S. Çev.). Ankara: Phoenix.

Onay, Duygu (2006). **Louis Althusser'de İdeoloji ve Bilinç İlişkisi**. (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Örs, Birsen (2010). “İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak”. **Modern Siyasal İdeolojiler**. (Örs. B. Der.). İstanbul: İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Özek, Ali. ve diğerleri., (1991). **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Rakow, Lana ve Kranich, Kimberlie (2002). “Televizyon Haberlerinde Gösterge Olarak Kadın” **Medya Kültür Siyaset**. (İçinde). (İrvan, S. Der.) Ankara: Alp.

Ramazanoğlu, Caroline. (1998). **Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri**. (Bayatlı, M. Çev.). İstanbul: Pencere

Sakaranaho, Tuula (2006) “Tartışılan Tesettür. Türkiye’de İdeolojik Bir Tartışma Konusu Olarak İslami Başörtüsü”, **Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet** (içinde). Marcos, S. (Der.), Özbudun, S. (Çev.). Ankara: Ütopya.

Savran – Acar, Gülnur (2013). **Beden Emek Tarih**. İstanbul: Kanat.

Scott, Joan W. (2007). **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi.** (Kılıç, A. Çev.) İstanbul: Agora

Shoemaker ve Reese (2002). “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi” **Medya Kültür Siyaset.** (İçinde). (İrvan, S. Der.) Ankara: Alp.

Sholle, David, J (1994) “Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye” **Medya, İktidar, İdeoloji.** (içinde). (Küçük, M. Der. Çev.) Ankara: Ark.

Siegel, Paul N. (2012). **Dünya Dinleri ve İktidar.** (Dingiloğlu, S. Çev.) İstanbul: Yordam.

Simith, Sharon (2011). **Kadınlar ve Sosyalizm.** (Eratalay, E. Çev.). İstanbul: Yordam.

Steeves, Leslie H. (1994). “Feminist Teoriler ve Medya Çatışmaları” **Medya, İktidar, İdeoloji.** (içinde). (Küçük, M. Der. Çev.) Ankara: Ark.

Sümer, Necati (2007). **Kitab-ı Mukaddeste Cinsel Motifler.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.

Thompson, John B. (2008). “Kitle İletişimi ve Modern Kültür: Eleştirel Bir İdeoloji Kuramına Katkı” **Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji.** (içinde). (Yaylagül, L., Korkmaz, N. Der.) Ankara: Dipnot.

Topcan, Özlem (2010). **Yahudilik ve Hıristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet.** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Yalçinkaya, Ayhan (1996). **Alevilikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar.** Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı.

Yaylagül, Levent (2010). **Kitle İletişim Kuramları.** Ankara:Dipnot.

Zoonen, Liesbet van (2002). ‘‘Medyada Feminist Yaklaşımlar’’ **Medya Kültür Siyaset.** (İçinde). (İrvan, S. Der.) Ankara: Alp.

ÖZET

Bu tezde, televizyonda yayınlanan dini programlarda kadının temsili, dini metinler referans alınarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Üç tek tanrılı dinin kutsal metinleriyle birlikte medyanın ideoloji ve temsil süreçleriyle olan bağlantısı eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Böyle bir yöntemin uygulanmasının ana sebebi ise incelenecek konunun tarihsel/toplumsal bağlarını da inceleyerek tezin bilimsel temellere oturmasını sağlamaktır. Bu tez çalışmasında, genel olarak kadınların ataerkil toplumsal yapıda ikincilleştirilen rolünün dinler aracılığıyla meşrulaştırılması ve buna paralel biçimde dini programlarda kadının ikincilleştirilen rolünün medya dolayımıyla nasıl yeniden kurulduğu tartışılacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde tek tanrılı dinlerdeki kadın yaklaşımı incelenirken, ikinci bölümde medya ideoloji ve temsil ilişkisi üzerinde durulacaktır. Son olarak üçüncü bölümde ise ilk iki bölümde ele alınan konular dahilinde dini programların belirli temalar kullanarak kadını nasıl temsil ettiği eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din, dini programlar, medya ve temsil, toplumsal cinsiyet, kadının medyada temsili, eleştirel söylem analizi.

ABSTRACT

In this thesis, womans representation that is shown by religious tv shows, is tried to be solved based on religious texts. With texts of three monotheistic religions, connection of medias ideology and representation process is analyzed with critical perspective. The main reason of following this kind of way is to base on a scientific foundation as analyze subjects historical and sociologic relations. Generally in this thesis work, we will discuss to legimination of womans role in the male-dominated society via the religions and how to this stuation is established by the media programs once again. In the first part of this work, while we will analyze for aproach of woman in the in monotheistic religions as second part between mediatic ideology and representation relationships will be analyzed. Last as third part within the issued subjects in the first and second parts , we will analyze for how to religious tv shows represent woman by the using specific themes and during our analyze , critical expression analyze way will be used.

Key Words : Religion , religious tv shows , media and representation , gender, womans representation in the media, critical expression analyze.

